

Załącznik do Uchwały Nr .....
Rady Gminy Tomaszów Lubelski, z
dnia .....

STRATEGIA ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH GMINY TOMASZÓW LUBELSKI

---

na lata
2023 - 2030

Spis treści

I. Wprowadzenie	5
1. Metodologia opracowania Strategii.....	7
2. Podstawy prawne	10
3. Spójność z dokumentami strategicznymi.....	14
3.1. Dokumenty europejskie	15
3.2. Dokumenty krajowe	16
3.3. Dokumenty regionalne	17
3.4. Dokumenty lokalne	18
II. Charakterystyka Gminy Tomaszów Lubelski.....	19
1. Położenie	19
2. Sytuacja demograficzna	20
3. Rynek pracy i sytuacja gospodarcza.....	23
4. Edukacja i wychowanie	28
5. System ochrony zdrowia.....	31
6. Bezpieczeństwo publiczne	31
7. Działalność organizacji pozarządowych.....	32
8. Pomoc społeczna	35
III. Diagnoza sytuacji społecznej.....	52
1. Wspieranie rodziny i system pieczy zastępczej	52
2. Wsparcie osób z niepełnosprawnościami.....	59
3. Zdrowie psychiczne	63
4. Profilaktyka i rozwiązywanie problemów uzależnień od substancji psychoaktywnych	65
5. Przeciwdziałanie przemocy domowej.....	73
6. Aktywność i integracja społeczna seniorów	80
7. Promocja zatrudnienia, reintegracja zawodowa i społeczna osób podlegających wykluczeniu społecznemu	82
8. Wsparcie osób z problemem ubóstwa	86
9. Problem przestępczości	89
10. Analiza SWOT	90
IV. Część programowa	93
1. Misja i wizja rozwiązywania problemów społecznych	94

2. Cele strategiczne i operacyjne	94
3. Ramy finansowe Strategii.....	110
4. System wdrażania Strategii	113
5. System aktualizacji Strategii	114
6. Komunikacja społeczna i promocja Strategii.....	115
7. Monitoring.....	116
8. Ewaluacja.....	116
9. Wnioski i podsumowanie	117
V. Bibliografia.....	119
VI. Spis tabel, rysunków i wykresów	120
1. Spis tabel.....	120
2. Spis rysunków.....	121
3. Spis wykresów	121

Wykaz skrótów:

GOPS – Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej

UG – Urząd Gminy

PCPR – Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie

NGO – (ang. non-government organization) – Organizacja pozarządowa

MŚP – Sektor małych i średnich przedsiębiorstw

PFRON – Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych

PUP – Powiatowy Urząd Pracy

GUS – Główny Urząd Statystyczny

KRPA – Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych

KCPU – Krajowe Centrum Przeciwdziałania Uzależnieniom

KPP – Komenda Powiatowa Policji

ZI – Zespół Interdyscyplinarny

KIS – Klub Integracji Społecznej

CIS – Centrum Integracji Społecznej

I. Wprowadzenie

Przemiany technologiczne, ekonomiczne i społeczno–kulturowe, które dokonały się w XX w. były przyczyną przeobrażeń w sferze życia społecznego i doprowadziły do zmiany starych i powstania nowych problemów społecznych. Problem społeczny określany jest jako niekorzystne dla społeczności zjawisko, zagrażające, niebezpieczne i konieczne do wyeliminowania. O problemie społecznym mówimy wówczas, gdy dane zjawisko spełnia kilka kryteriów: dotyczy wielu osób w społeczności, ma charakter powtarzający się, a nie jednorazowy, jest postrzegane i odczuwane przez członków danej społeczności jako istotne dolegliwości w życiu zbiorowym, domaga się rozwiązania i można mu zaradzić poprzez zbiorowe działanie¹. Wśród problemów społecznych występujących w polskiej rzeczywistości wymieniane są: alkoholizm, narkomania, niktynizm, ubóstwo, bezrobocie, przemoc, hazard, bezradność opiekuńczo–wychowawcza oraz wykluczenie społeczne. Jednym z instrumentów ekonomii społecznej jest tworzenie lokalnych strategii rozwiązywania problemów społecznych, które są ważnymi dokumentami odnoszącymi się do polityki społecznej, a odpowiednio przygotowane i wdrażane prowadzą do rozwiązania kluczowych problemów społecznych występujących na danym terytorium.

Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2023–2030² jest dokumentem wyznaczającym najważniejsze kierunki działań mających na celu doprowadzenie do zmiany niekorzystnych zjawisk społecznych na terenie Gminy. Wskazuje ona obszary problemowe, priorytetowe zadania służące przeciwdziałaniu tym problemom, a także zakładane rezultaty. Strategia jest wyrazem zintegrowanego planowania społecznego zwiększającego efektywność podejmowanych działań. Jej wdrażanie odbywa się poprzez szereg działań związanych z realizacją planów strategicznych. W celu zwiększenia skuteczności, konieczne jest systematyczne śledzenie zjawisk i problemów społecznych, które są przedmiotem Strategii.

---

¹ Kwaśniewski J., *Rola diagnozy w rozwiązywaniu problemów społecznych.*) *Rola diagnozy w rozwiązywaniu problemów społecznych*, [w:] *Badania problemów społecznych 2*, pod red. J. Kwaśniewskiego, Prace Katedry Socjologii Norm, Dewiacji i Kontroli Społecznej IPSIR UW, T. VIII, Warszawa: IPSIR UW, 2006, s.6

² Na potrzeby niniejszego opracowania dla występujących w tekście sformułowań „Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2023–2030” stosowana będzie skrócona nazwa „Strategia”.

Strategia będzie służyć osiągnięciu zaplanowanych celów, wraz ze szczegółowym określeniem sposobów dojścia do poprawy sytuacji społecznej w wybranych obszarach. W związku z tym, że rozwiązywanie problemów społecznych jest procesem długofalowym, w działalności lokalnej polityki społecznej potrzebne jest strategiczne podejście. Planowanie strategiczne, polegające na podejmowaniu systematycznych działań, podczas których planowana jest przyszłość i wytyczane są najistotniejsze kierunki działań, uwzględnia długi horyzont czasowy. Strategia stanowi zatem ważny instrument zarządzania, dzięki któremu możliwe jest rozpoznanie i wdrażanie przedsięwzięć o charakterze społecznym oraz integracja różnych środowisk lokalnych w ramach wspólnie zaplanowanych i skoordynowanych działań.

Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2023–2030 zawiera kilka części składowych: charakterystykę Gminy, diagnozę sytuacji społecznej oraz część programową zawierającą misję, wizję, cele, zadania przewidziane do realizacji, zakładane rezultaty, system wdrażania, monitoring i ewaluację. W Strategii uwzględniono różnorodny zakres problematyki społecznej. Diagnoza sytuacji społecznej dokonana została w następujących obszarach:

- wspieranie rodziny i system pieczy zastępczej,
- wsparcie osób niepełnosprawnych
- zdrowie psychiczne,
- profilaktyka i rozwiązywanie problemów uzależnień od substancji psychoaktywnych,
- przeciwdziałanie przemocy w rodzinie,
- aktywność i integracja społeczna seniorów,
- promocja zatrudnienia, reintegracja zawodowa i społeczna osób podlegających wykluczeniu społecznemu,
- wsparcie osób z problemem ubóstwa,
- problem przestępczości.

Do każdego z tych obszarów wskazane zostały podstawowe informacje, działania interwencyjne i najważniejsze problemy wynikające z przeprowadzonej diagnozy.

Podsumowując, Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2023–2030 jest wyrazem zintegrowanego planowania strategicznego. Określa sposób osiągnięcia wyznaczonych celów i pozwala wypracować sprawny i efektywny system pomocy, umożliwiający skuteczne rozwiązywanie problemów społecznych. Pozwoli to na zapewnienie mieszkańcom Gminy Tomaszów Lubelski dogodnych warunków do rozwoju i przyczyni się do wzrostu poczucia bezpieczeństwa społecznego.

1. Metodologia opracowania Strategii

Podstawowe elementy Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2023–2030 są tożsame ze strukturą innych dokumentów określających kierunki lokalnej polityki społecznej. Wskazane w nich cele, zarówno główne jak i szczegółowe, mają za zadanie przybliżyć Gminę do osiągnięcia wskazanego przez lokalne władze i mieszkańców pożądanego obrazu Gminy w przyszłości. Tym co wyróżnia Strategię od innych wiążących dokumentów i programów jest przede wszystkim jej okres obowiązywania oraz nadrzędność wobec nich. Mimo iż horyzont czasowy nie został wskazany w Ustawie z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, powinien precyzować główne działania Gminy w zakresie zaspokajania społecznych potrzeb mieszkańców i niwelowania nierówności społecznych w długim okresie, tj. 5–10 lat. Jest to podejście zgodne z założeniami strategicznego planowania i zarządzania w administracji publicznej.

Obligatoryjny charakter Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych oraz jej istota i wpływ na kreowanie lokalnej polityki nakłada na jej realizatorów obowiązek tworzenia jej w sposób odpowiedzialny i spójny z zapisami zawartymi w nadrzędnych dokumentach strategicznych na poziomie europejskim, krajowym, regionalnym oraz lokalnym.

Zdefiniowane w dokumentach strategicznych problemy oraz kierunki działań skierowanych na rozwój społeczno-gospodarczy Gminy i wsparcie mieszkańców w zaspokajaniu ich potrzeb, mają szczególne znaczenie dla opracowywania i wdrażania Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych. Spójna wizja Gminy w przyszłości

pozwała podmiotom realizującym zadania z zakresu polityki społecznej na wprowadzanie kompleksowych i adekwatnych do potrzeb mieszkańców działań.

Nadrzędność Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych nad programami o charakterze taktycznym, takimi jak Program Współpracy Gminy z Organizacjami Pozarządowymi, Gminny Program Przeciwdziałania Przemocy Domowej oraz Ochrony Osób Doznających Przemocy Domowej, czy Program Profilaktyki, Rozwiązywania Problemów Alkoholowych i Przeciwdziałania Narkomanii, wymusza na podmiotach odpowiedzialnych za opracowanie i wdrażanie Strategii ujęcia w niej określonych elementów. Uwzględnienie ich oraz merytoryczna spójność dokumentów Umożliwia pełne wykorzystanie potencjału Gminy w poszczególnych aspektach lokalnej polityki społecznej. Poniżej zawarte zostały elementy wchodzące w skład Strategii oraz poszczególne etapy jej opracowania.

Tabela 1. Etapy opracowania Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych

LP.	Etap	Charakterystyka
1	Analiza strategiczna	<p>Analiza bieżącej sytuacji, problemów, barier oraz potencjału umożliwia wskazanie obszarów problemowych występujących w Gminie.</p> <p>Głównym źródłem informacji o sytuacji mieszkańców, ich problemach i głównych potrzebach jest analiza danych zastanych, czyli bieżącej dokumentacji urzędowej, danych demograficzno-gospodarczych, trendów społecznych oraz wnioski z przeprowadzonej na terenie Gminy Diagnozy Problemów Społecznych. Na tym etapie ocenie poddaje się również otoczenie jednostki samorządowej, które wpływa na jej rozwój oraz wykorzystanie dostępnych zasobów.</p> <p>Dodatkowym sposobem na określenie możliwości i ograniczeń Gminy jest Analiza SWOT, wskazująca na jego mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia.</p>

2	Sformułowanie Misji i Wizji Strategii	Wizja zawarta w Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych jest swoistym obrazem, do którego dąży Gmina za sprawą realizacji celów wskazanych w niej, natomiast Misja określa nadrzędny powód opracowania Strategii.
3	Określenie celów priorytetowych i zadań	W następstwie prawidłowo przeprowadzonej analizy strategicznej możliwe jest wskazanie głównych obszarów problemowych występujących na terenie Gminy. Wskazanie najdotkliwszych trudności mieszkańców oraz określenie kompleksowych działań minimalizujących ich skalę zapewnia realizację polityki społecznej zgodnej z oczekiwaniami i potrzebami, a także podniesienie jakości życia lokalnej społeczności
4	Wskazanie sposobu wdrażania i kontroli realizacji Strategii	Ostatnim elementem Strategii jest określenie planu, zgodnie z którym ma zostać zrealizowana podczas okresu jej obowiązywania. Zarówno źródła i ramy finansowe, podmioty odpowiedzialne za realizację poszczególnych celów, sposób komunikacji jak i sprawozdawczość mają niebagatelny wpływ na stopień i jakość jej wdrożenia, dlatego zarówno w trakcie, jak i po jej zakończeniu należy przeprowadzić ewaluację, umożliwiającą ocenę działań w odniesieniu do zamierzonych celów.

Źródło: opracowanie własne

Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych stanowi narzędzie, które służy instytucjom samorządowym i NGO w wspieraniu oraz wzmacnianiu potencjału społeczności lokalnej. Z tego powodu proces jej tworzenia i wdrażania nie może pomijać udziału osób szczególnie nią zainteresowanych, czyli mieszkańców. Włączenie lokalnej społeczności w procesy decyzyjne i kreowanie działań nazywa się partycypacją społeczną, a jej najczęściej spotykanymi formami są konsultacje społeczne, warsztaty strategiczne z lokalną społecznością, badania diagnozujące zagrożenia lokalne oraz potrzeby mieszkańców w obszarach ujętych w dokumencie. Uspołecznienie Strategii i powierzenie

części odpowiedzialności za jej charakter mieszkańcom daje możliwość zaplanowania działań adekwatnych do rzeczywistych oczekiwań społeczności lokalnej oraz stwarza warunki do pełniejszego wykorzystania jej potencjału.

Przed przystąpieniem do opracowania Strategii, wśród mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski przeprowadzone zostały badania, mające na celu: wskazanie problemów społecznych występujących wśród dzieci, młodzieży i dorosłych mieszkańców Gminy, zidentyfikowanie przyczyn lub czynników wywołujących sytuacje problemowe, określenie skali oraz zakresu występujących problemów społecznych, pokazanie rozwiązań mających na celu wyjaśnienie sytuacji problemowej lub złagodzenie jej skutków. Zakres prac badawczych odnosił się do następujących problemów społecznych: alkoholizm, narkomania, niktynizm, uzależnienia behawioralne, przemoc w rodzinie, przemoc rówieśnicza i cyberprzemoc. Zbadaniu poddane zostały również kwestie związane z problemami osób starszych i niepełnosprawnych, rynek pracy, problem ubóstwa i wykluczenia społecznego, a także bezpieczeństwo publiczne.

Badania zostały przeprowadzone w 2020 roku i wzięło w nich udział łącznie 215 osób. Poniżej przedstawiona została szczegółowa struktura próby badawczej.

Rysunek 1. Informacje dotyczące próby badawczej

PRÓBA BADAWCZA			
Dorośli mieszkańcy	Uczniowie	Pracownicy instytucjonalni	Nauczyciele i pedagodzy
100 osób	75 osób	20 osób	20 osób

Źródło: Diagnoza problemów społecznych na terenie Gminy Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2020 roku

2. Podstawy prawne

Opracowanie całościowej, spójnej i wieloletniej koncepcji rozwiązywania problemów społecznych danej gminy lub powiatu, podobnie jak inne dokumenty

strategiczne, jest dokumentem uwarunkowanym prawnie. Podstawą juretyczną do opracowania niniejszej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych jest ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1526 z późn. zm.)) oraz ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 40 z późn. zm.), art. 17 ust. 1 pkt 1 i art. 19 pkt 1, który w powiązaniu z art. 16 b., ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 901 z późn. zm.), która stanowi, iż do zadań własnych gminy o charakterze obligatoryjnym należy *opracowanie oraz realizacja Gminnej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych ze szczególnym uwzględnieniem programów pomocy społecznej, profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych i innych, których celem jest integracja osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka* – dla gminy, natomiast dla powiatu opracowanie i realizacja Powiatowej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych, *ze szczególnym uwzględnieniem programów pomocy społecznej, wspierania osób niepełnosprawnych i innych, których celem jest integracja osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka – po konsultacji z właściwymi terytorialnie gminami*³.

Tworząc niniejszą Strategię Rozwiązywania Problemów Społecznych opierano się na kluczowych dla tej materii aktach prawnych tak, aby była ona kompatybilna oraz komplementarna z założeniami polityki państwa. Wśród najistotniejszych ustaw kompetencyjnych, nakładających na administrację rządową i samorządową określone obowiązki, należy wyszczególnić m.in.:

1. Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.);
2. Ustawę z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2023 poz. 1550z późn. zm.);
3. Ustawę z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 775 z późn. zm.);
4. Ustawę z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 571).

AKTY PRAWNE DOTYCZĄCE WSPARCIA RODZINY I DZIECKA

³ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 901 z późn. zm.).

1. Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1426 z późn. zm.);
2. Ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1981);
3. Ustawa z dnia 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem” (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1923);
4. Ustawa z dnia 5 grudnia 2014 r. o Karcie Dużej Rodziny (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 2424 z późn. zm.),
5. Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 390 z późn. zm.);
6. Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1993 z późn. zm.);
7. Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 2809);
8. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1249 z późn. zm.).

AKTY PRAWNE DOTYCZĄCE OCHRONY ZDROWIA ORAZ PRZECIWDZIAŁANIU UZALEŻNIENIOM

1. Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 2151 z późn. zm.);
2. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1939);
3. Ustawa z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 991 z późn. zm.);
4. Ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2123 z późn. zm.).

AKTY PRAWNE DOTYCZĄCE NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI, OŚWIATY, ZATRUDNIENIA ORAZ WSPARCIA SOCJALNEGO

1. Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1972 z późn. zm.);

2. Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 735 z późn zm.);
1. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2230 z późn. zm.);
2. Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 218 z późn zm.);
3. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 802);
4. Ustawa z dnia 8 grudnia 2006 r. o finansowym wsparciu tworzenia lokali mieszkalnych na wynajem mieszkań chronionych, noclegowni, schronisk dla bezdomnych, ogrzewalni i tymczasowych pomieszczeń (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 508 z późn. zm.);
5. Ustawa z dnia 21 czerwca 2001 r. o dodatkach mieszkaniowych (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1335);
6. Ustawa z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie Gminy i o zmianie Kodeksu Cywilnego (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 725);
7. Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1230 z późn. zm.);
8. Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1251);
9. Ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1733 z późn. zm.);
10. Uchwała Nr 149 Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 2023 r. w sprawie ustanowienia wieloletniego programu rządowego programu "Posiłek w szkole i w domu" na lata 2024-2028 (M.P. z 2023 r. poz. 881);
11. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 maja 2018 r. w sprawie szczegółowych warunków realizacji rządowego programu „Dobry start” (Dz. U. z 2021 r. poz. 1092).

AKTY PRAWNE NORMUJĄCE ASPEKTY FINANSOWE

1. Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2267 z późn. zm.);
2. Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (t.j. Dz. U. z 2023r. poz. 1270 z późn. zm.);
3. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 120 z późn. zm.).

AKTY PRAWNE NORMUJĄCE POBYT CUDZOZIEMCÓW NA TERENIE KRAJU

1. Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 519 z.);
2. Ustawa z dnia 9 listopada 2000 r. o repatriacji (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1105);
3. Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1504 z późn. zm.);
4. Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (Dz. U. z 2023 r. poz. 103 z późn. zm.).

3. Spójność z dokumentami strategicznymi

Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2023–2030 jest zgodna z kierunkami polityk w sferze społecznej zawartymi w dokumentach strategicznych realizowanych na poziomie Unii Europejskiej, Kraju, na poziomie regionalnym oraz lokalnym. Rozdział ten przedstawia opis wyżej wymienionych dokumentów strategicznych.

3.1. Dokumenty europejskie

„Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu” jest kluczowym dokumentem społeczno-gospodarczym Unii Europejskiej. Strategia ta obejmuje trzy wzajemnie ze sobą powiązane priorytety:

- rozwój inteligentny: rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji;
- rozwój zrównoważony: wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej;
- rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu: wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną.

W ramach trzech priorytetów tematycznych przygotowano siedem projektów przewodnich:

- „Unia innowacji” – projekt na rzecz poprawy warunków ramowych i dostępu do finansowania badań i innowacji, tak by innowacyjne pomysły przeradzały się w nowe produkty i usługi, które z kolei przyczynią się do wzrostu gospodarczego i tworzenia nowych miejsc pracy;
- „Młodzież w drodze” – projekt na rzecz poprawy wyników systemów kształcenia oraz ułatwiania młodzieży wejścia na rynek pracy;
- „Europejska agenda cyfrowa” – projekt na rzecz upowszechnienia szybkiego Internetu i umożliwienia gospodarstwom domowym i przedsiębiorstwom czerpania korzyści z jednolitego rynku cyfrowego;
- „Europa efektywnie korzystająca z zasobów” – projekt na rzecz uniezależnienia wzrostu gospodarczego od wykorzystania zasobów, przejścia na gospodarkę niskoemisyjną, większego wykorzystania odnawialnych źródeł energii, modernizacji transportu oraz propagowania efektywności energetycznej;
- „Polityka przemysłowa w erze globalizacji” – projekt na rzecz poprawy otoczenia biznesu, szczególnie w odniesieniu do MŚP, oraz wspierania

rozwoju silnej i zrównoważonej bazy przemysłowej, przygotowanej do konkurencji na rynkach światowych;

- „Program na rzecz nowych umiejętności i zatrudnienia” – projekt na rzecz modernizacji rynków pracy i wzmocnienia pozycji obywateli poprzez rozwój kwalifikacji przez całe życie w celu zwiększenia współczynnika aktywności zawodowej i lepszego dopasowania popytu do podaży na rynku pracy, między innymi dzięki mobilności siły roboczej;
- „Europejski program walki z ubóstwem” – projekt na rzecz zapewnienia spójności społecznej i terytorialnej, tak aby korzyści płynące ze wzrostu gospodarczego i zatrudnienia były szeroko dostępne, a osoby ubogie i wykluczone społecznie mogły żyć godnie i aktywnie uczestniczyć w życiu społeczeństwa⁴.

3.2. Dokumenty krajowe

Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021–2030 jest zgodna z poniższymi dokumentami krajowymi:

- **Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030**, która jest podstawowym dokumentem strategicznym polityki regionalnej państwa w perspektywie do 2030 r. Kładzie ona nacisk na zrównoważony rozwój całego kraju, czyli zmniejszanie dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego różnych terytoriów, a w szczególności wspomaga rozwój tych obszarów, które nie mogą w pełni rozwinąć swojego potencjału rozwojowego lub utraciły funkcje społeczno-gospodarcze. Krajowa Strategia proponuje rozwiązania służące operacjonalizacji celów polityki regionalnej, a wraz z usprawnieniem mechanizmów i narzędzi koordynacji interwencji publicznej, szczególną wagę w systemie realizacji poświęca projektom strategicznym.
- **Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2030**, której celem jest *rozwijanie kapitału ludzkiego poprzez wydobywanie potencjałów osób w taki sposób, by mogły w pełni uczestniczyć w życiu społecznym, politycznym*

⁴ Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu.

*i ekonomicznym na wszystkich etapach życia*⁵. W Strategii wyznaczono 5 celów szczegółowych:

1. Wzrost zatrudnienia.
  2. Wydłużenie okresu aktywności zawodowej i zapewnienie lepszej jakości funkcjonowania osób starszych.
  3. Poprawa sytuacji osób i grup zagrożonych wykluczeniem społecznym.
  4. Poprawa zdrowia obywateli oraz efektywności systemu opieki zdrowotnej.
  5. Podniesienie kwalifikacji i kompetencji obywateli.
- **Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030** stanowi kontynuację Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020, a jej głównym celem jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja celu odbywa się w 3 obszarach:
1. Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
  2. Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
  3. Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

3.3. Dokumenty regionalne

Na poziomie regionalnym najważniejszymi dokumentami strategicznymi dla Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Tomaszów Lubelski są: Strategia Polityki Społecznej Województwa Lubelskiego na lata 2021 – 2030. Misją SPSWL 2023-2030 jest skuteczne przeciwdziałanie problemom społecznym oraz organizowanie wsparcia dla osób i grup zagrożonych wykluczeniem. Wśród obszarów strategicznych polityki społecznej SPSWL wymienia m.in. starzejące się społeczeństwo, wsparcie osób z niepełnosprawnościami i poprawę aktywności społecznej. Aspekty te stanowią newralgiczne kwestie dla rozwoju obszaru Gminy Tomaszów Lubelski. Kolejnym dokumentem jest Program Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021 – 2027. W

⁵ Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2030.

Programie Funduszy Europejskich dla Lubelskiego na lata 2021-2027 określono priorytety oraz przypisane im cele szczegółowe wraz z opisem możliwych interwencji. Wśród nich odnaleźć można m.in. zagadnienia dot. wspierania aktywnego włączenia społecznego, wzmocnienia roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym czy wspierania energii odnawialnej i zrównoważonego rozwoju.

3.4. Dokumenty lokalne

Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2023–2030 jest również spójna z *Lokalnym Programem Rewitalizacji dla Gminy Tomaszów Lubelski* na lata 2013-2023, przyjętym 26 września 2017 roku Uchwałą Nr XL/548/17 Rady Gminy Tomaszów Lubelski.

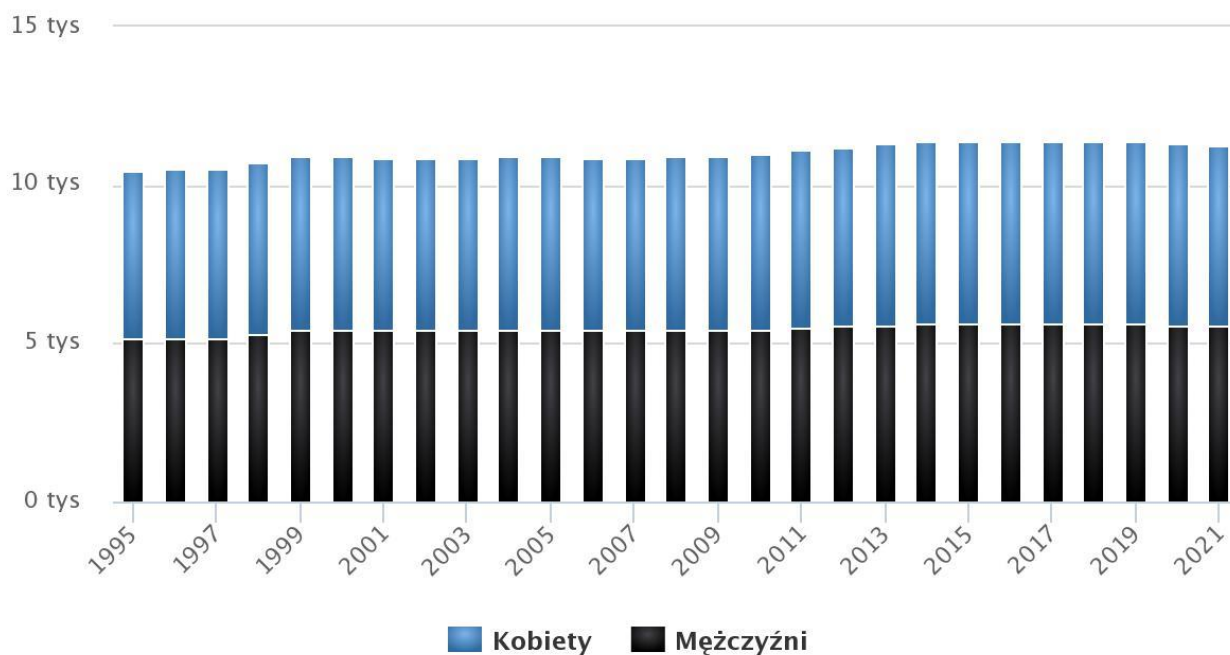
problemów społecznych, a co za tym idzie umożliwia wnioskowanie dotyczące wymaganych w tym zakresie zmian, zarówno w odniesieniu do skali interwencji, jak i jej rodzaju.

Gminę Tomaszów Lubelski zamieszkuje 11 270 osób (stan na 31.12.2021 roku). Na przestrzeni omawianych lat liczba mieszkańców nie ulegała większemu zwiększeniu czy zmniejszeniu, co obrazuje poniższy wykres i naniesiona linia trendu. W stosunku do 2017 roku populacja zmalała o 0,9% osób.

Wykres 1. Liczba mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski w latach 1995 - 2021

Populacja – Gmina Tomaszów Lubelski w latach 1995 – 2021

(Źródło: GUS)

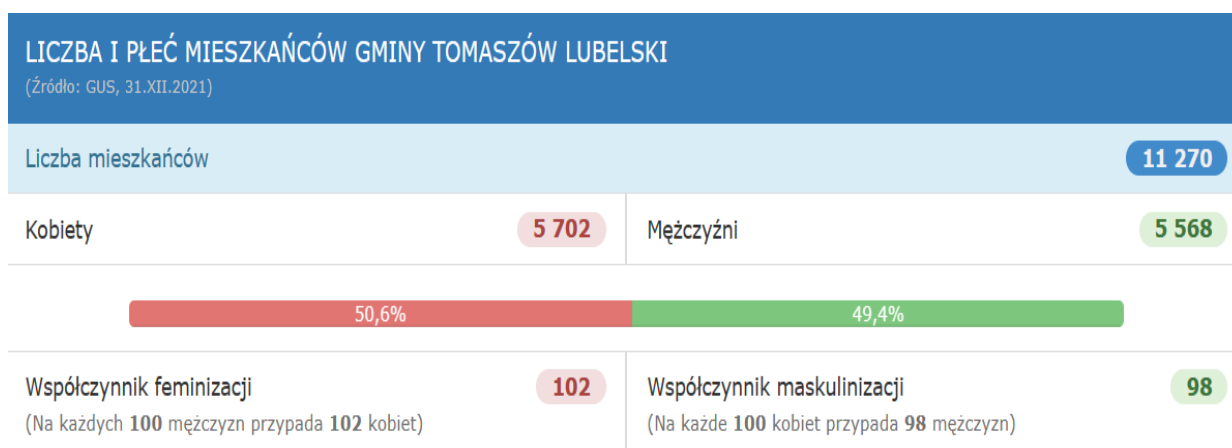

www.polskawliczbach.pl

Źródło: https://www.polskawliczbach.pl/gmina_Tomaszow_Lubelski

Liczba mężczyzn zamieszkujących Gminę jest nieco mniejsza od liczby kobiet – stanowią one 50,6% ogólnej liczby ludności (5702 osób), natomiast mężczyźni 49,4% (5568 osób). Współczynnik feminizacji w wynosi 102, co oznacza, że na każdych 100 mężczyzn przypada 102 kobiety.

Wykres 2. Liczba kobiet i mężczyzn zamieszkujących Gminę Tomaszów Lubelski

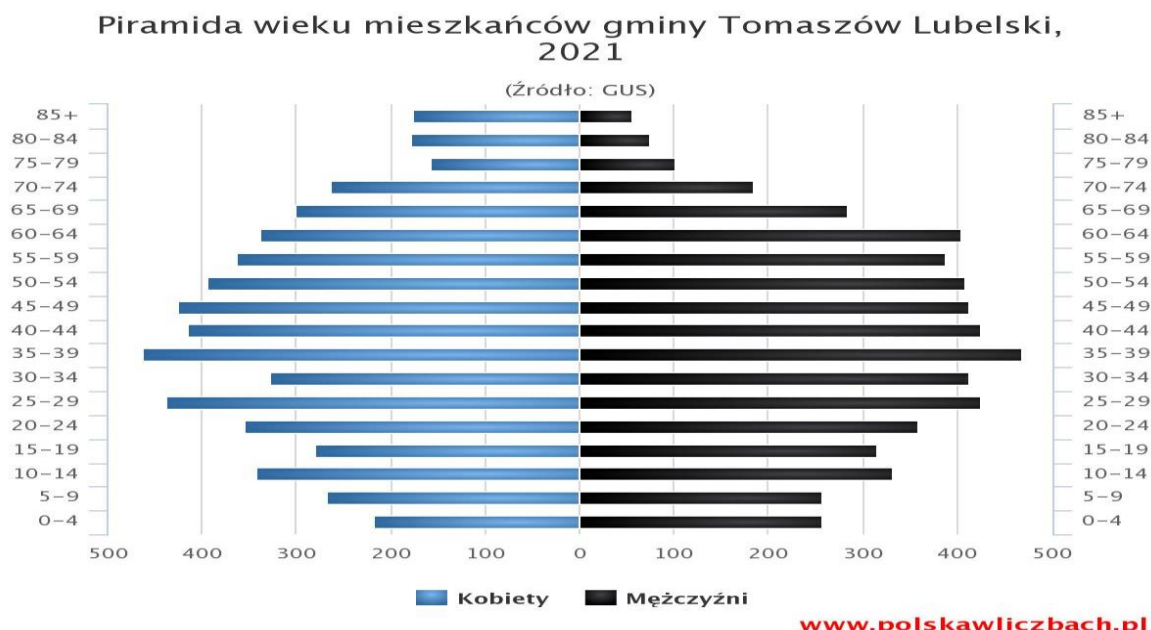

Źródło: https://www.polskawliczbach.pl/gmina_Tomaszow_Lubelski

Gmina Tomaszów Lubelski ma ujemny przyrost naturalny wynoszący -51. Odpowiada to przyrostowi naturalnemu -4,52 na 1000 mieszkańców gminy Tomaszów Lubelski. W 2021 roku urodziło się 89 dzieci, w tym 46,1% dziewczynek i 53,9% chłopców. Średnia waga noworodków to 3 354 gramów. Współczynnik dynamiki demograficznej, czyli stosunek liczby urodzeń żywych do liczby zgonów wynosi 0,45 i jest znacznie mniejszy od średniej dla województwa oraz znacznie mniejszy od współczynnika dynamiki demograficznej dla całego kraju.

Gmina Tomaszów Lubelski ma 11 270 mieszkańców, średni wiek mieszkańców wynosi 40,7 lat i jest nieznacznie mniejszy od średniego wieku mieszkańców województwa lubelskiego oraz nieznacznie mniejszy od średniego wieku mieszkańców całej Polski. 63,3% mieszkańców gminy Tomaszów Lubelski jest w wieku produkcyjnym, 18,0% w wieku przedprodukcyjnym, a 18,8% mieszkańców jest w wieku poprodukcyjnym.

Wykres 3. Piramida wieku mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski (2021)

Źródło: https://www.polskawliczbach.pl/gmina_Tomaszow_Lubelski

Kolejną analizowaną kwestią jest saldo migracji wewnętrznych i zewnętrznych. W 2021 roku zarejestrowano 141 zameldowań w ruchu wewnętrznym oraz 137 wymeldowań, w wyniku czego saldo migracji wewnętrznych wynosi dla gminy Tomaszów Lubelski 4.

W tym samym roku 4 osoby zameldowały się z zagranicy oraz zarejestrowano 1 wymeldowanie za granicę - daje to saldo migracji zagranicznych wynoszące 3.

3. Rynek pracy i sytuacja gospodarcza

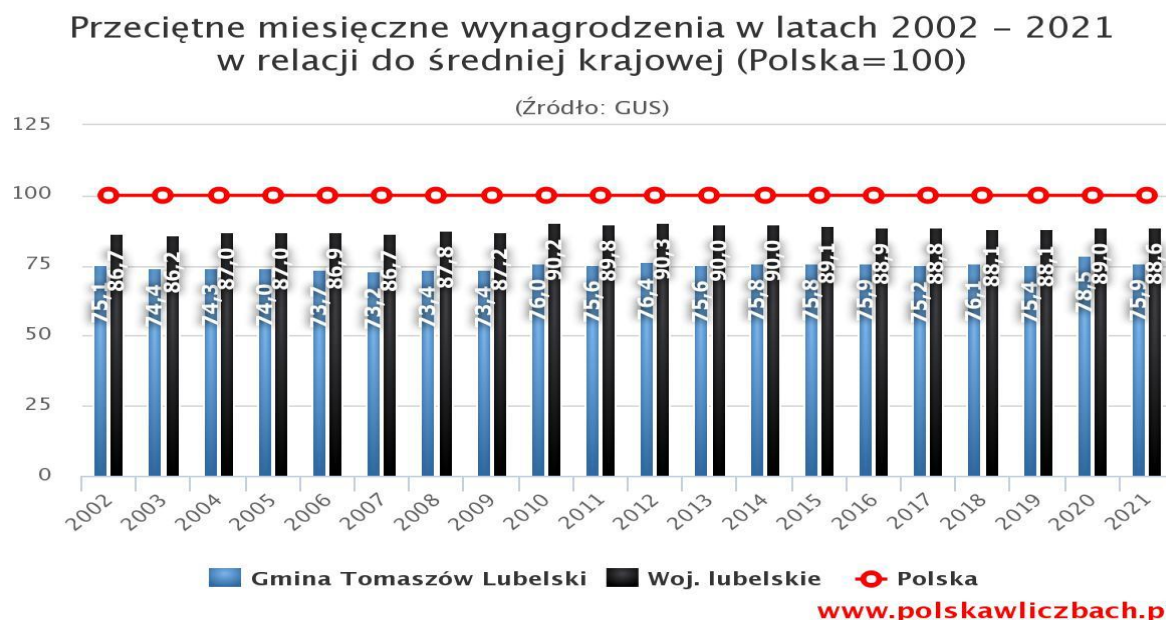
Ważnym wskaźnikiem w ocenie rynku pracy jest stopa bezrobocia rejestrowanego, która jest wyrażonym w procentach stosunkiem liczby osób zarejestrowanych jako bezrobotne w urzędach pracy, do liczby ludności aktywnej zawodowo (zasobu siły roboczej danej populacji).

W roku 2021 na 1000 mieszkańców pracuje 70 osób. 42,8% wszystkich pracujących ogółem stanowią kobiety, a 57,2% mężczyźni. Bezrobocie rejestrowane w gminie wynosiło w 2021 roku 6,1% (7,9% wśród kobiet i 4,6% wśród mężczyzn). W 2021 roku przeciętne

miesięczne wynagrodzenie brutto w 2021 wynosiło 4 556,75 PLN, co odpowiada 75,90% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w Polsce.

Wykres 4. Przeciętne wynagrodzenie w gminie Tomaszów Lubelski na przestrzeni lat 2002–2021 w porównaniu do województwa lubelskiego i całej Polski

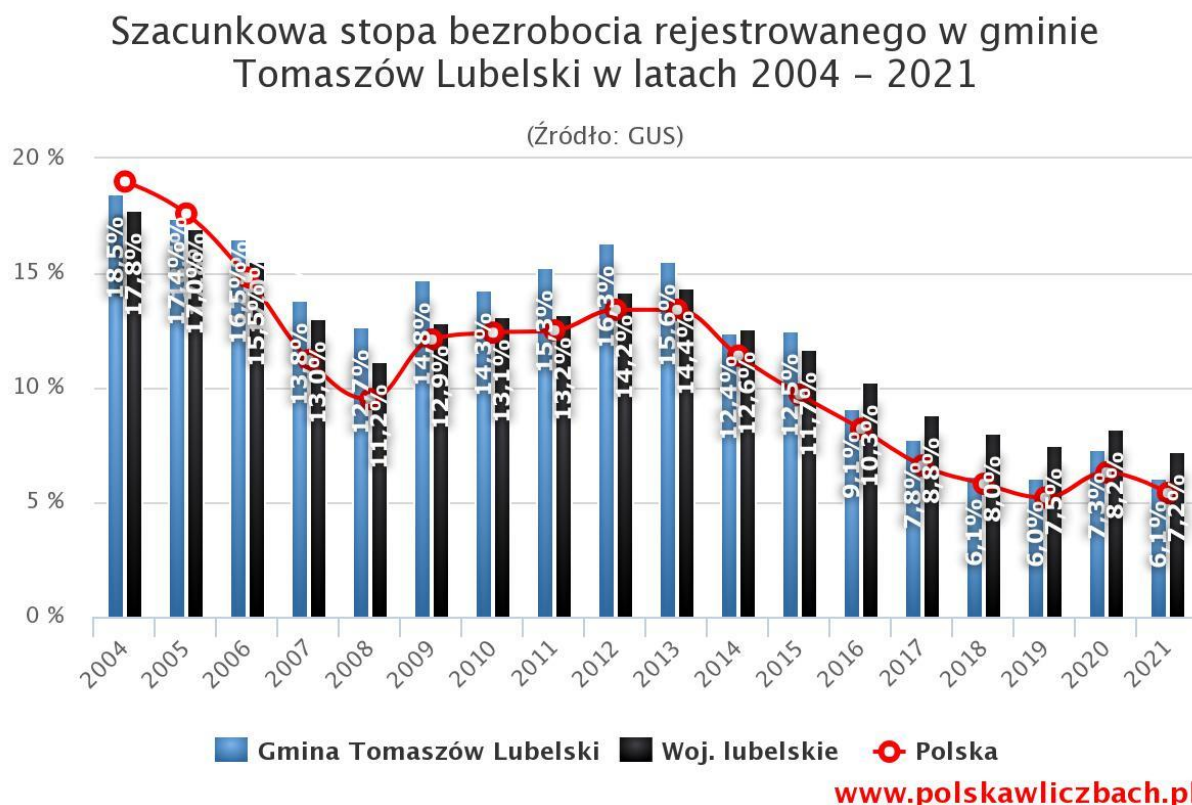
Źródło: [https://www.polskawliczbach.pl/gmina Tomaszow Lubelski](https://www.polskawliczbach.pl/gmina_Tomaszow_Lubelski)

Wśród aktywnych zawodowo mieszkańców gminy Tomaszów Lubelski 909 osób wyjeżdża do pracy do innych gmin, a 142 pracujących przyjeżdża do pracy spoza gminy - tak więc saldo przyjazdów i wyjazdów do pracy wynosi -767.

63,2% aktywnych zawodowo mieszkańców gminy Tomaszów Lubelski pracuje w sektorze rolniczym (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo), 12,7% w przemyśle i budownictwie, a 7,1% w sektorze usługowym (handel, naprawa pojazdów, transport, zakwaterowanie i gastronomia, informacja i komunikacja) oraz 0,9% pracuje w sektorze finansowym (działalność finansowa i ubezpieczeniowa, obsługa rynku nieruchomości).

Wykres 5. Stopa bezrobocia w gminie Tomaszów Lubelski na przestrzeni lat 2004–2021 w porównaniu do województwa lubelskiego i całej Polski (stan na koniec roku, w procentach)

Źródło: [https://www.polskawliczbach.pl/gmina Tomaszow Lubelski](https://www.polskawliczbach.pl/gmina_Tomaszow_Lubelski)

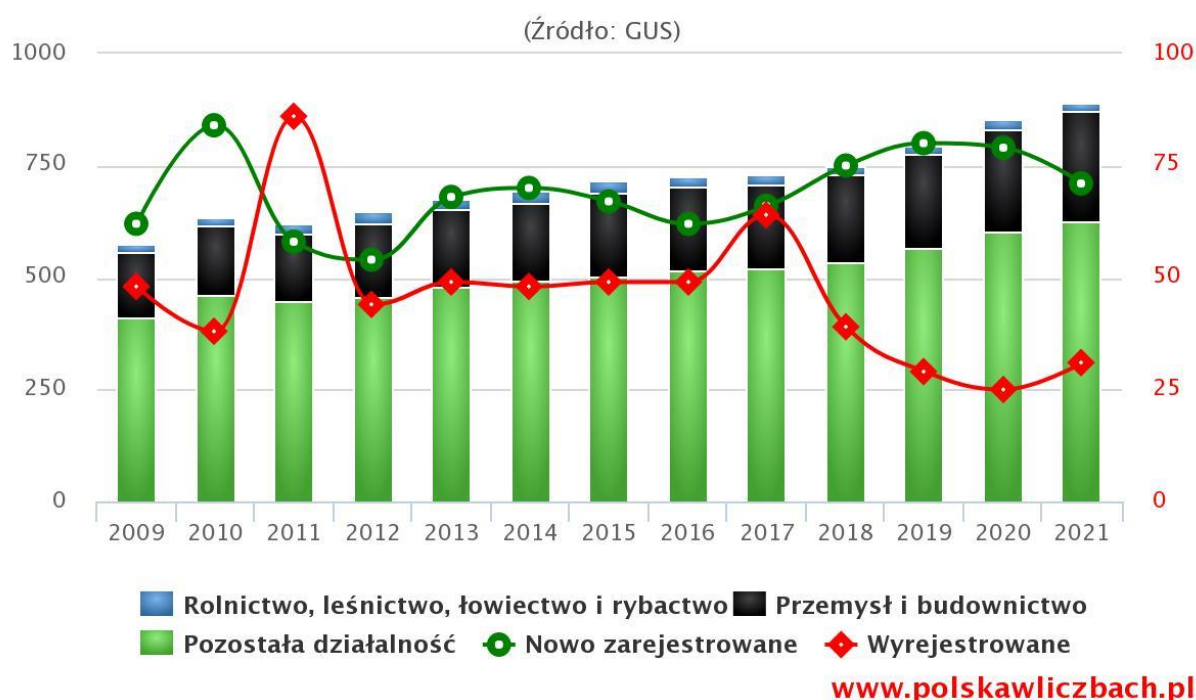
Jednym ze wskaźników określających aktywność gospodarczą danej zbiorowości, jest liczba podmiotów gospodarczych funkcjonujących na danym terenie.

W roku 2021 w rejestrze REGON zarejestrowanych było 891 podmiotów gospodarki narodowej, z czego 756 stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. W tymże roku zarejestrowano 71 nowych podmiotów, a 31 podmiotów zostało wyrejestrowanych. Na przestrzeni lat 2009-2021 najczęściej (84) podmiotów zarejestrowano w roku 2010, a najmniej (54) w roku 2012. W tym samym okresie najczęściej (86) podmiotów wykreślono z rejestru REGON w 2011 roku, najmniej (25) podmiotów wyrejestrowano natomiast w 2020 roku. Według danych z rejestru REGON wśród podmiotów posiadających osobowość prawną w największej (31) jest stanowiących spółki cywilne. Analizując rejestr pod kątem liczby zatrudnionych pracowników można stwierdzić, że najczęściej (866) jest mikro-przedsiębiorstw, zatrudniających 0 - 9 pracowników. 2,4% (21) podmiotów jako rodzaj działalności deklarowało rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo, jako przemysł i budownictwo swój rodzaj działalności deklarowało 27,6% (246) podmiotów, a 70,0% (624) podmiotów w rejestrze

zakwalifikowana jest jako pozostała działalność. Wśród osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w najczęściej deklarowanymi rodzajami przeważającej działalności są: handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle (31.5%) oraz budownictwo (22.4%).

Wykres 6. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON w latach 2009–2021

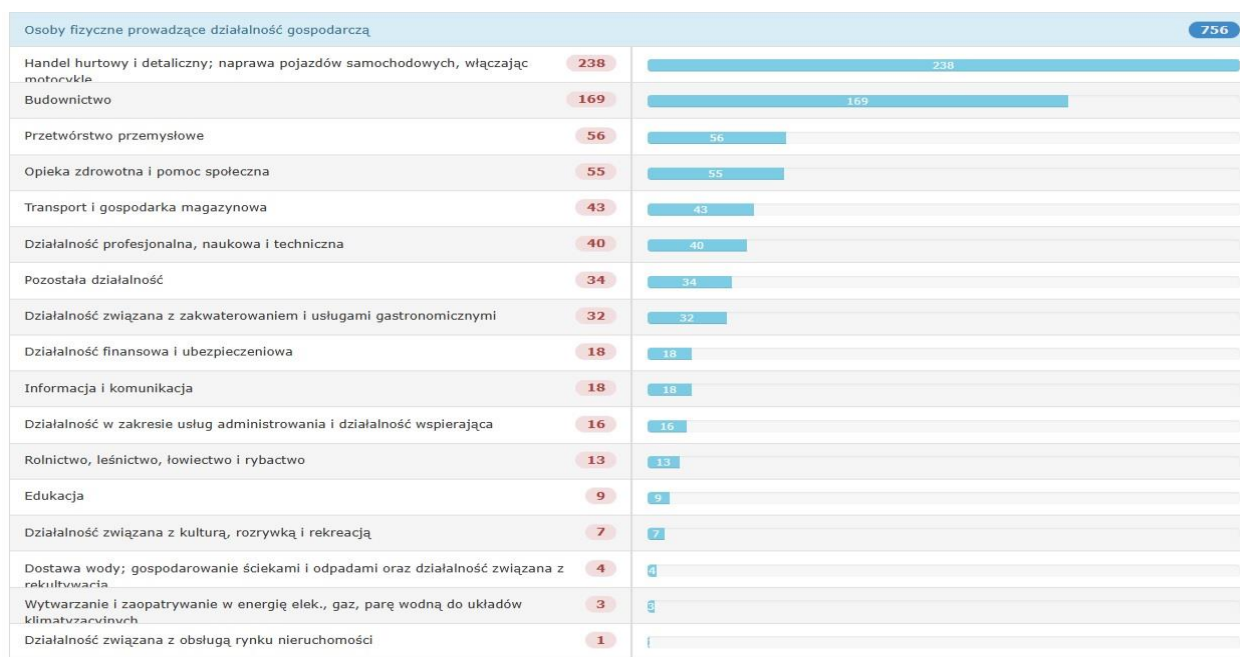
Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON w latach 2009 – 2021

Źródło: https://www.polskawliczbach.pl/gmina_Tomaszow_Lubelski

Zgodnie z poniższą tabelą, prywatna działalność gospodarcza koncentruje się głównie na handlu hurtowym i detalicznym (238 podmiotów). Ważnymi sekcjami są również: budownictwo (169 podmiotów), przetwórstwo przemysłowe (56 podmiotów) oraz opieka zdrowotna i pomoc społeczna (55 podmiotów). Najmniej zarejestrowanych jest natomiast działalności związanych z obsługa rynku nieruchomości (1 podmiot).

Wykres 7. Rodzaj prowadzonej działalności osób fizycznych w (stan na koniec 2021 roku)

Źródło: https://www.polskawliczbach.pl/gmina_Tomaszow_Lubelski

Największa ilość podmiotów gospodarczych działających w Tomaszowie Lubelskim według klas wielkości to mikroprzedsiębiorstwa zatrudniające 0–9 pracowników – jest ich 866 (stan na koniec 2021 roku). Małych przedsiębiorstw zatrudniających 10–49 pracowników jest w Gminie 23. Działalność prowadzą również 2 średnie przedsiębiorstwa zatrudniających 50–249 pracowników.

Wykres 8. Liczba podmiotów zarejestrowanych na terenie Gminy Tomaszów Lubelski według klas wielkości (stan na koniec 2021 roku)

Źródło: https://www.polskawliczbach.pl/gmina_Tomaszow_Lubelski

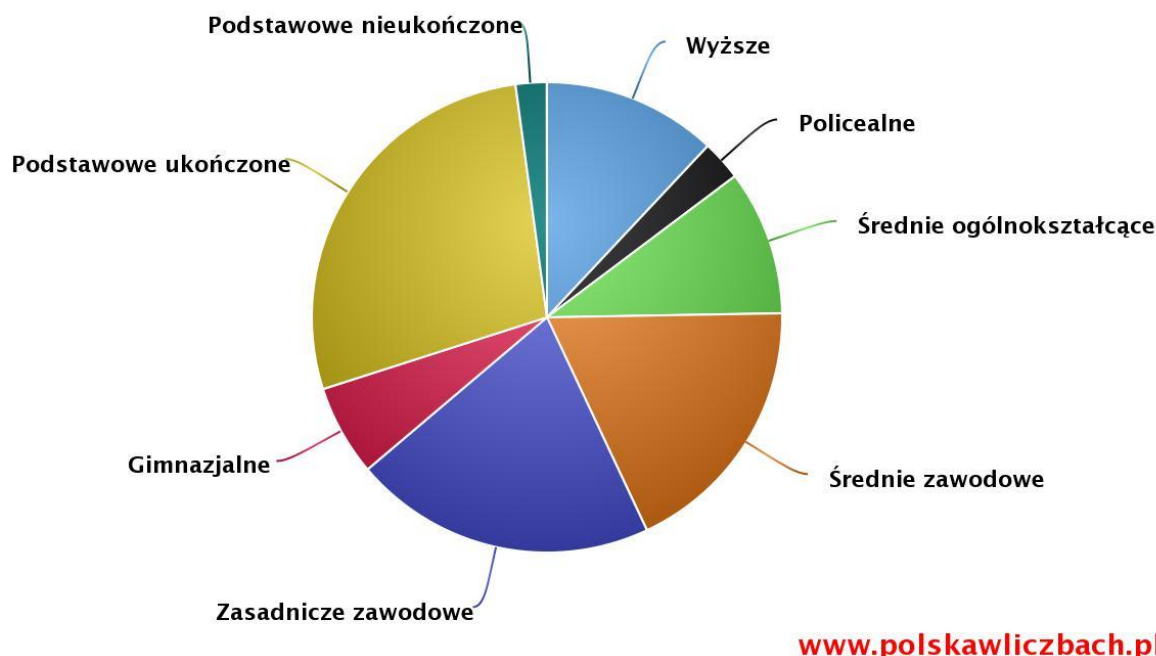
4. Edukacja i wychowanie

Wśród mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski jest w wieku potencjalnej nauki (3-24 lata) jest 2704 osób (w tym 1 328 kobiet oraz 1 376 mężczyzn). Według Narodowego Spisu Powszechnego z 2011 roku 12,0% ludności posiada wykształcenie wyższe, 2,7% wykształcenie policealne, 10,0% średnie ogólnokształcące, a 18,3% średnie zawodowe. Wykształceniem zasadniczym zawodowym legitymuje się 20,8% mieszkańców gminy Tomaszów Lubelski, gimnazjalnym 6,3%, natomiast 27,8% podstawowym ukończonym. 2,1% mieszkańców zakończyło edukację przed ukończeniem szkoły podstawowej. W porównaniu do całego województwa lubelskiego mieszkańcy gminy Tomaszów Lubelski mają znacznie niższy poziom wykształcenia. Wśród kobiet mieszkających w gminie największy odsetek ma wykształcenie podstawowe ukończone (29,3%) oraz średnie zawodowe (16,2%). Mężczyźni najczęściej mają wykształcenie zasadnicze zawodowe (27,3%) oraz podstawowe ukończone (26,2%). 14,6% mieszkańców gminy Tomaszów Lubelski w wieku potencjalnej nauki (3-24 lata) zalicza się do przedziału 3-6 lat - wychowanie przedszkolne (13,6% wśród dziewczynek i 15,6% wśród chłopców). Na tysiąc dzieci w wieku przedszkolnym 776 uczęszcza do placówek wychowania przedszkolnego. W roku 2021 w gminie jest 11 szkół podstawowych, w których uczyło się 578 uczniów (285 dziewcząt oraz 293 chłopców). W grupie wiekowej 3-24 lata na poziomie podstawowym (7-12 lat) kształcą się 27,0% ludności (27,5% wśród dziewczynek i 26,6% wśród chłopców). Na 1 oddział w szkołach podstawowych przypada 7,5 uczniów. W grupie wiekowej 3-24 lata na poziomie ponadpodstawowym (16-18 lat) kształcą się 18,0% mieszkańców (17,8% wśród dziewcząt i 18,2% wśród chłopców). W przedziale wiekowym odpowiadającym edukacji w szkołach wyższych (19-24 lat) znajduje się 26,3% mieszkańców gminy Tomaszów Lubelski w wieku potencjalnej nauki (26,7% kobiet i 26,0% mężczyzn).

Wykres 9. Ludność Gminy Tomaszów Lubelski według wykształcenia

Poziom wykształcenia – Gmina Tomaszów Lubelski

(Źródło: Narodowy Spis Powszechny 2011)

Źródło: https://www.polskawliczbach.pl/gmina_Tomaszow_Lubelski

Na terenie Gminy Tomaszów Lubelski działalność oświatową prowadzi: Gminny Zespół Ekonomiczno-Administracyjny Szkół w Tomaszowie Lubelskim. Został utworzony na mocy Uchwały Nr XIV/78/96 Rady Gminy Tomaszów Lubelski z dnia 14 lutego 1996 roku. Zespół jest jednostką budżetową gminy i obejmuje swoją działalnością teren Gminy Tomaszów Lubelski tj. wszystkie szkoły podstawowe znajdujące się na jej terenie. Przedmiotem działania Zespołu jest obsługa ekonomiczno-administracyjna, księgową i kadrową szkół.

Jednostki Oświatowe:

Publiczne:

- Szkoła Podstawowa im. Jana Kochanowskiego w Łaszczówce, ul. Spółdzielcza 2, 22-600 Tomaszów Lubelski,
- Szkoła Podstawowa im. Żołnierzy Września 1939 roku w Majdanie Górnym, ul. Długa 180, 22-600 Tomaszów Lubelski,

- Szkoła Podstawowa im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Podhorcach, Podhorce 114A, 22-600 Tomaszów Lubelski,
- Szkoła Podstawowa im. Ordynacji Zamoyskiej w Sabaudii, Sabaudia 47, 22-600 Tomaszów Lubelski,
- Szkoła Podstawowa im. Papieża Jana Pawła II w Szarowoli, Szarowola 126 22-600 Tomaszów Lubelski,
- Szkoła Podstawowa w Pasiekach, Pasiaki 87, 22-600 Tomaszów Lubelski,
- Szkoła Podstawowa w Rogóźnie, ul. Wyzwolenia 100, 22-600 Tomaszów Lubelski,
- Szkoła Podstawowa w Typinie, Typin 101A, 22-600 Tomaszów Lubelski,

Szkoły Niepubliczne

- Niepubliczna Szkoła Podstawowa w Jezierni prowadzona przez Fundację „Wiedza, Edukacja, Rozwój” w Jezierni, Jeziernia 110, 22-600 Tomaszów Lubelski,
- Niepubliczna Szkoła Podstawowa w Justynówce prowadzona przez Stowarzyszenie Rozwoju Justynówki i Okolic, Justynówka 52A, 22-600 Tomaszów Lubelski – placówka funkcjonowała do 31 sierpnia 2023r.
- Niepubliczna Szkoła Podstawowa w Przeorsku prowadzona przez Stowarzyszenie Czajnia, Przeorsk 113, 22-600 Tomaszów Lubelski.

Wykres 10. Szkoły podstawowe w Gminie Tomaszów Lubelski (Źródło: GUS, 31.XII.2021)

Szkoły podstawowe (Gmina Tomaszów Lubelski) – Uczniowie i absolwenci w latach 2008 – 2021

www.polskawliczbach.pl

2017 2018 2019
 ■ Gmina Tomaszów Lubelski ■ województwo ■ Polska

Źródło: [https://www.polskawliczbach.pl/gmina Tomaszow Lubelski](https://www.polskawliczbach.pl/gmina_Tomaszow_Lubelski)

STRATEGIA ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH

GMINY TOMASZÓW LUBELSKI

NA LATA 2023 - 2030

5. System ochrony zdrowia

Ochrona zdrowia zapewniana jest współcześnie na trzech poziomach: podstawowym, specjalistycznym (szpital) i wysokospecjalistycznym (szpitale akademickie, kliniki).

Ochrona zdrowia to całokształt działalności zmierzającej do zapewnienia ochrony zdrowia ludności. Zapewnienie opieki zdrowotnej rozwijane jest na podstawach odpłatności prywatnej, ubezpieczeń społecznych, pomocy społecznej oraz w ramach budżetu państwowego. W ochronie zdrowia prowadzona jest działalność sanitarno-epidemiologiczna, zapobiegawczo-lecznicza, świadczona jest pomoc doraźna.

W całym kraju obserwujemy tendencję starzenia się i pogarszania stanu zdrowia całego społeczeństwa. Powoduje to występowanie większej liczby zachorowań będących skutkiem tego procesu. Najczęściej występującymi chorobami są choroby związane z układem krążenia i sercem, choroby układu oddechowego oraz układu nerwowego. Głównymi przyczynami najcięższych zachorowań są złe warunki bytowe oraz niezdrowy tryb życia Polaków. Ważnym elementem przeciwdziałania wzrastającej ilości zachorowań jest profilaktyka.

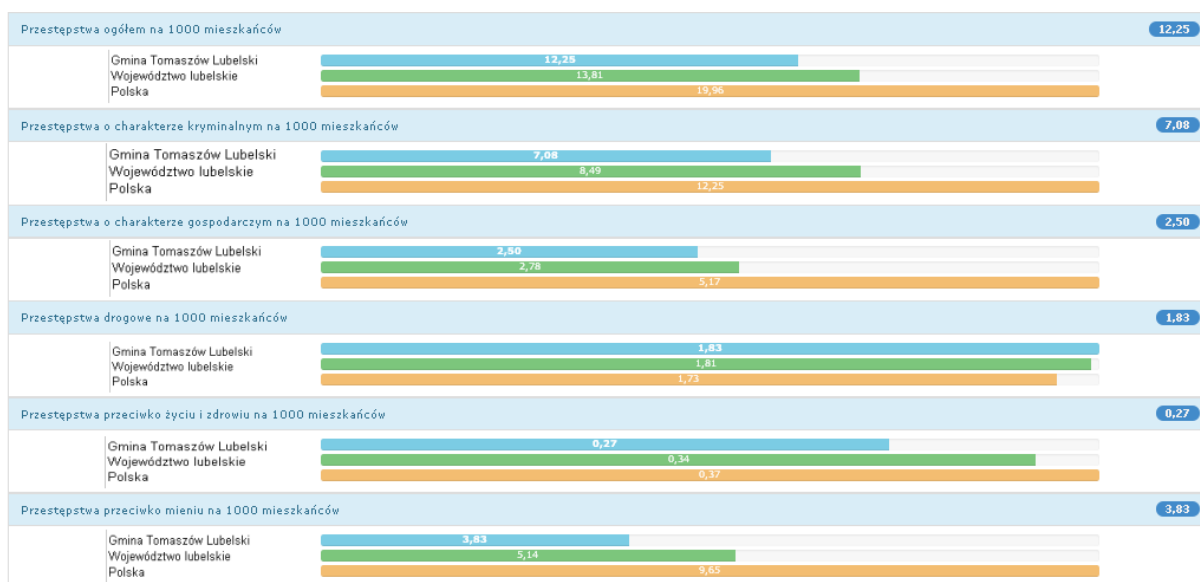
Mieszkańcy Gminy Tomaszów Lubelski korzystają z placówek ochrony zdrowia zlokalizowanych min. w miejscowości Podhorce oraz na terenie miasta Tomaszów Lubelski. Tomaszów, jest miastem powiatowym, na jego terenie zlokalizowany jest zarówno Samodzielny Publiczny Zespół Opieki Zdrowotnej (szpital publiczny), jak i liczne niepubliczne zakłady opieki zdrowotnej.

6. Bezpieczeństwo publiczne

Do głównych problemów sfery społecznej zalicza się wysoki poziom przestępczości na danym obszarze. Przystępczość zmniejsza poczucie bezpieczeństwa mieszkańców, obniża jakość życia, wpływa negatywnie na integrację lokalnej społeczności. W 2021 roku w Gminie Tomaszów Lubelski stwierdzono szacunkowo (w oparciu o dane

powiatowe) 163 przestępstw. Oznacza to, że na każdych 1000 mieszkańców odnotowano 14,39 przestępstw. Jest to wartość znacznie mniejsza od wartości dla województwa lubelskiego oraz znacznie mniejsza od średniej dla całej Polski. Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw dla wszystkich przestępstw ogółem w 2021 roku wynosi 86% i jest nieznacznie większy od wskaźnika wykrywalności dla województwa lubelskiego oraz znacznie większy od wskaźnika dla całej Polski. W przeliczeniu na 1000 mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski najwięcej stwierdzono przestępstw o charakterze kryminalnym – 7,28 (wykrywalność 86%) oraz przeciwko mieniu – 4,93 (wykrywalność 73%). W dalszej kolejności odnotowano charakterze gospodarczym – 4,06 (75%) przestępstwa drogowe - 1,88 (100%), o oraz przeciwko życiu i zdrowiu - 0,26 (100%).

Wykres 11. Przestępstwa stwierdzone (oszacowane) w Gminie Tomaszów Lubelski na 1000 mieszkańców (stan na 31.12.2021)

Źródło: https://www.polskawliczbach.pl/gmina_Tomaszow_Lubelski

7. Działalność organizacji pozarządowych

Organizacje pozarządowe to wszystkie podmioty, które nie są organami lub jednostkami podległymi administracji publicznej (rządowej i samorządowej) oraz których działalność nie jest nastawiona na osiągnięcie zysku⁶. Do roli organizacji pozarządowych

⁶ <https://poradnik.ngo.pl>

można zaliczyć: budowę kapitału społecznego przez tworzenie sieci powiązań międzyludzkich, mobilizacja grup społecznych i jednostek do większej aktywności "obywatelskiej, politycznej, kulturalnej, artystycznej czy religijnej"⁷. Oprócz wspomnianych, ważną rolę omawianych instytucji jest dostawa usług nieopłacalnych z punktu widzenia sektora prywatnego oraz takich, których nie jest w stanie, z racji braku odpowiednich narzędzi, dostarczyć państwo. Zadaniem takich grup jest między innymi zapewnienie dóbr i usług w dążeniu do poprawy warunków ekologicznych, opieki zdrowotnej, przeciwdziałanie łamaniu praw człowieka, a także walka z głodem⁸. Na obszarze Gminy Tomaszów Lubelski funkcjonują organizacje pozarządowe, które działają na rzecz społeczności lokalnej oraz stanowią ważne zaplecze i potencjał do rozwiązywania problemów społecznych. Należą do nich między innymi:

- Stowarzyszenie „Pszczółki Roztoczańskie”,
- Ochotnicza Straż Pożarna w Jezierni,
- Ochotnicza Straż Pożarna w Rogoźno-Kolonii,
- Ochotnicza Straż Pożarna w Ulowie,
- Ochotnicza Straż Pożarna w Rabinówce,
- Ochotnicza Straż Pożarna w Justynówce,
- Ochotnicza Straż Pożarna w Pasiekach,
- Ochotnicza Straż Pożarna w Łaszczówce,
- Ochotnicza Straż Pożarna w Typinie,
- Ochotnicza Straż Pożarna w Podhorcach,
- Ochotnicza Straż Pożarna w Rudzie Wołoskiej,
- Ochotnicza Straż Pożarna w Majdanie Górnym,
- Ochotnicza Straż Pożarna w Szarowoli,
- Ochotnicza Straż w Przeorsku,
- Ochotnicza Straż Pożarna Majdanek – Sabaudia,
- Stowarzyszenie Inicjatyw Społecznych dla Rozwoju Wsi Łaszczówka,
- Stowarzyszenie na rzecz rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski
- Stowarzyszenie Oświatowo-Kulturalne na rzecz Rozwoju Wsi Pasieki w Pasiekach,
- Klub Sportowy „Pogoń 96” Łaszczówka,
- Międzyszkolny Ludowy Uczniowski Klub Sportowy „Orlik” z Łaszczówki,

⁷ J. Oniszczyk, Współczesne państwo w teorii i praktyce. Wybrane elementy, s. 269.

⁸ M. Yaziji, J. Doh, Organizacje pozarządowe a korporacje, s. 15.

- Stowarzyszenie Rozwoju Justynówki i Okolic,
- Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Rogóżna i Okolic „Najlepiej Razem”,
- Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Majdanu Górnego i Okolic „Ogniwo”,
- Stowarzyszenie Oświatowo-Kulturalne Na Rzecz Rozwoju Wsi Sabaudia,
- Stowarzyszenie Rozwoju Rogóżna „Witraż”,
- Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju miejscowości Szarowola i Okolic,
- Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju Typina i Okolic,
- Uczniowski Klub Sportowy „Sabaudia” z Sabaudii,
- Zespół „Sąsiadeczki” – Łaszczówka,
- Zespół „Szarowolanki” – Szarowola,
- Zespół „Kalina” – Ruda Wołoska,
- Zespół „Jezioranki” – Jeziernia,
- Zespół „Majdanianki” – Majdan Górny,
- Zespół „Rogóżnianki” – Rogoźno,
- Zespół „Prząśniczki” – Ulów,
- 16 Kół Gospodyń Wiejskich.

Ponadto, obszar Gminy objęty jest działalnością następujących stowarzyszeń:

- Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną Koło w Tomaszowie,
- Lokalna Grupa Działania „Roztocze Tomaszowskie”;
- Lokalna Organizacja Turystyczna „Roztocze”,
- Stowarzyszenie „Czajnia”.

Działalność miejscowych organizacji i zespołów ma duży wpływ na sferę kulturalną Gminy. Biorą one udział w przedsięwzięciach kulturalnych i rozrywkowych, organizują wiele wydarzeń, czynnie włączają się w życie społeczne, Umożliwiają mieszkańcom kreatywne spędzanie czasu wolnego, rozwój zainteresowań oraz aktywne działanie na rzecz lokalnej społeczności.

Obszary, kierunki i formy realizacji wspólnych zadań i współpracy Gminy z organizacjami pozarządowymi określone zostały w *Programie Współpracy Gminy Tomaszów Lubelski z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na 2022 roku*, uchwalonym Uchwałą Nr XXXIII/290/2021 Rady Gminy Tomaszów Lubelski z dnia 26 listopada 2021 roku.

Głównym celem programu jest: „Efektywne wykorzystywanie społecznej aktywności w zaspokajaniu zbiorowych potrzeb mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski.”

Do celów szczegółowych należy natomiast:

- określenie priorytetowych kierunków współpracy z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego;
- zapewnienie udziału organizacji pozarządowych i innych podmiotów prowadzących działalność pożytku publicznego w realizacji zadań publicznych;
- wykorzystanie potencjału oraz możliwości organizacji pozarządowych i innych podmiotów prowadzących działalność pożytku publicznego;
- zwiększenie ilości świadczonych usług publicznych oraz podniesienie ich standardu;
- obniżenie kosztów realizacji zadań publicznych w wyniku wykorzystania bezpłatnej pracy wolontariuszy⁹.

8. Pomoc społeczna

W celu rozwiązania problemów dotyczących osoby bądź rodziny znaczącą rolę odgrywa pomoc społeczna, której celem jest umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości. Wspiera ona osoby i rodziny w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb i umożliwia im życie w warunkach odpowiadających godności człowieka¹⁰. Zadania gminy z zakresu pomocy społecznej zostały uregulowane w ustawie o samorządzie gminy oraz w ustawie o pomocy społecznej. Pomoc społeczna polega w szczególności na:

- przyznawaniu i wypłacaniu przewidzianych ustawą świadczeń,
- pracy socjalnej,
- prowadzeniu i rozwoju niezbędnej infrastruktury socjalnej,
- analizie i ocenie zjawisk rodzących zapotrzebowanie na świadczenia z pomocy społecznej,
- realizacji zadań wynikających z rozeznaczonych potrzeb społecznych,

⁹Programie Współpracy Gminy Tomaszów Lubelski z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na 2022 roku, uchwalonym Uchwałą Nr XXXIII/290/2021 Rady Gminy Tomaszów Lubelski z dnia 26 listopada 2021 roku.

¹⁰ Ustawa z dnia 12 marca 2004r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2020 roku poz. 1876 z późn. zm.) art. 2 i 3

- rozwijaniu nowych form pomocy społecznej i samopomocy w ramach – zidentyfikowanych potrzeb¹¹.

Instytucją świadczącą usługi pomocy społecznej na rzecz mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski jest Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej (GOPS). Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim, jest jednostką organizacyjną pomocy społecznej, nieposiadającą osobowości prawnej, utworzoną na mocy Uchwały Nr VII/38/90 z dnia 14 lutego 1990 roku Gminnej Rady Narodowej w Tomaszowie Lubelskim, działającą na zasadach określonych dla jednostki budżetowej.

Pomoc jest udzielana, gdy wystąpi trudna sytuacja życiowa, której osoba lub rodzina nie jest w stanie samodzielnie przezwyciężyć, przy czym do ustawowo wymienianych przyczyn udzielenia wsparcia zaliczyć należy (art. 7 Ustawy o pomocy społecznej): ubóstwo, sieroctwo, bezdomność, bezrobocie, niepełnosprawność, długotrwałą lub ciężką chorobę, przemoc w rodzinie, potrzebę ochrony ofiar handlu ludźmi, potrzebę ochrony macierzyństwa lub wielodzietności, bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, (zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych), trudności w integracji cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy (ochronę uzupełniającą lub zezwolenie na pobyt czasowy udzielone w związku z okolicznością, o której mowa w art. 159 ust. 1 pkt 1 lit. c lub d ustawy z dnia 12 grudnia 2013r. o cudzoziemcach), trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego, alkoholizm lub narkomanie, zdarzenie losowe i sytuacje kryzysowe, klęski żywiołowe lub ekologiczne.

Zgodnie z ustawą o pomocy społecznej osoby i rodziny mogą korzystać z różnych form pomocy społecznej. Do świadczeń pieniężnych w ramach systemu pomocy społecznej należą:

- zasiłek stały,
- zasiłek okresowy, który przysługuje w szczególności ze względu na długotrwałą chorobę, niepełnosprawność, bezrobocie,
- zasiłek celowy, który jest przyznawany w celu zaspokojenia niezbędnej potrzeby bytowej¹².

¹¹ Ibidem, art.15.

¹² Ibidem, art.36 – 40;

Natomiast niepieniężnymi formami pomocy są:

- praca socjalna,
- pobyt i usługi w domu pomocy społecznej,
- pomoc w postaci schronienia, posiłku, odzieży – realizuje się ją poprzez udzielenie schronienia, poprzez przyznanie tymczasowego miejsca noclegowego w noclegowni, schronisku, domu dla bezdomnych i innym miejscu dającym schronienie (np. ośrodka interwencji kryzysowej,). Pomoc w postaci jednego gorącego posiłku dziennie przyznawana osobom, które własnym staraniem nie mogą go sobie zapewnić. Pomoc taka przyznawana dzieciom i młodzieży w okresie nauki w szkole może być realizowana w formie zakupu posiłków,
- sprawienie pogrzebu – obejmuje obowiązek sprawienia pogrzebu w sposób ustalony przez gminę, zgodnie z wyznaniem zmarłego. Sprawienie pogrzebu jest zadaniem własnym gminy i ma charakter obowiązkowy,
- poradnictwo i pomoc instytucjonalna – realizowane są przez Ośrodek Pomocy Społecznej, który oferuje osobom i rodzinom pomoc w formie pracy socjalnej, poradnictwa prawnego, psychologicznego, pedagogicznego. Pracownicy socjalni udzielają również pomocy w załatwianiu spraw urzędowych oraz w utrzymaniu kontaktów z otoczeniem. Pomoc ta świadczona jest niezależnie od kryterium dochodowego,
- pomoc w formie usług opiekuńczych przysługuje osobom samotnym, które z powodu wieku, choroby lub innych przyczyn wymagają pomocy innych, a są jej pozbawione.

Na przestrzeni lat 2020-2022 liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej w gminie Tomaszów uległa spadkowi. W 2020 roku z pomocy skorzystały 233 rodziny, natomiast w 2022 roku skorzystało 200 rodzin. Zmiany obrazuje tabela

Tabela 2. Liczba rodzin i liczba osób w rodzinach korzystających z pomocy społecznej

Rok	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach
2020	233	652
2021	258	676
2022	200	551

Źródło: Ocena Zasobów Pomocy Społecznej (dokumentacja GOPS)

W 2020 roku świadczenia pieniężne zostały udzielone 156 mieszkańcom gminy Tomaszów, natomiast świadczenie niepieniężne 190 osobom. Na przestrzeni omawianych lat widoczne są wahania w zakresie liczby osób otrzymujących świadczenia pieniężne, z kolei w przypadku świadczeń niepieniężnych zauważalny jest systematyczny wzrost. Warty odnotowania jest również fakt, że w ostatnim roku to rodziny jednoosobowe stanowiły większość odbiorców pomocy, ale świadczenia niepieniężne częściej trafiały z kolei do rodzin wielodzietnych. Dane statystyczne przedstawia kolejna tabela.

Tabela 3. Liczba osób, którym udzielono pomocy w formie świadczeń pieniężnych i niepieniężnych w latach 2020-2022

Wyszczególnienie	2020	2021	2022
Świadczenia pieniężne	156	138	125
Świadczenia niepieniężne	190	140	117

Źródło: Ocena Zasobów Pomocy Społecznej (dokumentacja GOPS)

Tabela 4. Główne świadczenia wypłacone w ramach zadań własnych w latach 2020-2022 (GOPS w Tomaszowie Lubelskim)

Świadczenia	2020	2021	2022
Zasiłek stały			
Liczba wypłaconych zasiłków	524	470	375
Liczba osób, którym wypłacono zasiłki	47	44	39
Kwota wypłaconych świadczeń (zł)	257 097,00	229 332,00	212 649,00
Zasiłek okresowy			
Liczba wypłaconych zasiłków	387	311	263
Liczba rodzin, którym wypłacono zasiłki	97	74	67
Kwota wypłaconych świadczeń (zł)	154 954,00	115 814,00	118 464,00
Zasiłek celowy oraz z Programu Posiłki w szkole i w domu			
Liczba wypłaconych zasiłków	165	165	115
Liczba rodzin, którym wypłacono zasiłki	160	112	75
Kwota wypłaconych świadczeń (zł)	123 880,00	145 922,00	58 701,00

Źródło: Ocena Zasobów Pomocy Społecznej (dokumentacja GOPS)

Trzema najczęstszymi powodami korzystania z pomocy społecznej na terenie całej gminy Tomaszów Lubelski w latach 2020-2022 była długotrwała lub ciężka choroba, niepełnosprawność oraz problemy opiekuńczo wychowawcze.

Tabela 5. Liczba osób objętych świadczeniami GOPS wg przyczyn ich udzielenia w latach 2020 - 2022

Wyszczególnienie	2020	2021	2022
Liczba osób objętych świadczeniami GOPS ogółem	396	404	407
Ubóstwo	71	72	63
Długotrwała lub ciężka choroba	146	122	104
Niepełnosprawność	108	84	79
Bezradność w sprawach opiekuńczo wychowawczych	97	88	75
Bezrobocie	93	72	68
Potrzeba ochrony macierzyństwa	25	30	20
Alkoholizm	19	19	9
Zdarzenie losowe	6	7	4
Bezdomność	2	3	3
Sytuacja kryzysowa	2	1	3
Trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego	2	4	3
Przemoc w rodzinie	2	0	1
Sieroctwo	1	2	1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GOPS w Tomaszowie Lubelskim

Z analizy danych zawartych w powyższej tabeli wynika, iż GOPS najwięcej świadczeń przyznał z następujących powodów: długotrwała lub ciężka choroba, niepełnosprawność, bezradność w problemach opiekuńczo-wychowawczych, bezrobocie oraz ubóstwo.

Dużą część klientów pomocy społecznej stanowią osoby długotrwale korzystające z wsparcia. Jest to często związane z trudną sytuacją materialną tych rodzin oraz nieumiejętnością odnalezienia się w obecnych realiach społeczno-gospodarczych. Osoby te wymagają podjęcia szczególnych działań mających na celu usamodzielnienie ich od pomocy społecznej.

Opisana struktura klientów ośrodka pomocy społecznej odzwierciedla potrzebę utrzymania dotychczasowego poziomu nakładów ponoszonych przez Gminę na wsparcie finansowe mieszkańców, gdyż ich sytuacja ekonomiczna w najbliższym czasie nie ulegnie poprawie ze względu na ograniczone możliwości pozyskania dodatkowych dochodów własnych, pogarszającą się sytuację ekonomiczną rodzin, starzenie się społeczeństwa, niskie emerytury oraz rosnące koszty utrzymania.

Ważnym rodzajem świadczeń, szczególnie z perspektywy osób samotnych, są **usługi opiekuńcze**. Pomoc ta przysługuje z powodu wieku, choroby lub innych przyczyn wymagających pomocy innych osób, a są jej pozbawione lub kiedy ich rodzina nie może takiej pomocy zapewnić. Obejmują one pomoc w zaspokajaniu codziennych potrzeb życiowych, opiekę higieniczną, zaleconą przez lekarza pielęgnację oraz w miarę możliwości, zapewnienie kontaktów z otoczeniem. W zależności od stanu zdrowia i potrzeb podopiecznych w/w forma pomocy była realizowana od 2 do 4 godzin dziennie przez 5 dni w tygodniu, z wyłączeniem świąt i dni ustawowo wolnych od pracy,

GOPS realizował również specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi w miejscu zamieszkania, które należą do zadań zleconych gminy, a środki na ten cel pochodzą z budżetu państwa.

Specjalistyczne usługi opiekuńcze obejmowały rehabilitację ruchową, zajęcia logopedyczne, terapię psychologiczną, zajęciową, oraz pomoc pedagoga. Świadczenia niepieniężne w formie usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi wykazują tendencję stałą, co przedstawia tabela.

Tabela 6. Usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi w latach 2020-2022

Rok	Ilość świadczeniobiorców objętych pomocą w formie usług opiekuńczych	Kwota wydatkowana (zł)	Ilość świadczeniobiorców objętych pomocą w formie specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi	Kwota wydatkowana (zł)
2020	11	201 720,96	10	85 000,00
2021	11	230 734,48	9	93 854,47
2022	10	300 453,33	9	85 000,00

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GOPS w Tomaszowie Lubelskim

Przy powszechnym zjawisku starzenia się społeczeństwa, problem opieki nad osobami starszymi staje się coraz poważniejszy. Niekorzystnym zjawiskiem jest również liczba osób całkowicie samotnych. Seniorzy, tak jak każda grupa społeczna mają indywidualne potrzeby, które trzeba diagnozować i dostosowywać politykę społeczną w tym zakresie, aby jak najwięcej tych potrzeb było możliwych do zaspokojenia. Ludzie starsi i samotni potrzebują szczególnego rodzaju wsparcia, które zapewni im jak najdłuższe utrzymanie we własnym środowisku. Nie można jednak koncentrować się jedynie na zabezpieczeniu ich podstawowych potrzeb egzystencjalno-bytowych, trzeba również zwrócić uwagę na potrzeby psychospołeczne seniorów. Osobom takim należy zagwarantować dostępność do usług bytowych, urzędowych, mieszkaniowych oraz intelektualnych i zdrowotnych. Procesu starzenia się społeczeństwa nie można zatrzymać, ale można podjąć próbę włączenia osób starszych do życia społecznego. Aktywność społeczna jest czynnikiem, który najskuteczniej zapobiega wycofywaniu się z życia i zapewnia samodzielność. Z uwagi na postępujący proces starzenia się lokalnej społeczności, działania gminy powinny być nakierowane na zapewnienie usług opiekuńczych dla osób starszych przewlekle chorych w miejscu zamieszkania.

Objęcie systematyczną pomocą usługową w wielu przypadkach stanowi alternatywę dla pobytu w całodobowej placówce pomocowej, zapobiega poczuciu osamotnienia oraz poprawia komfort życia osobom chorym i niepełnosprawnym. Właściwie zorganizowana opieka w domu osoby potrzebującej pomocy daje poczucie bezpieczeństwa i zaspokaja potrzebę kontaktu z kimś bliskim.

Dzięki rządowym Programom do których przystępuje gmina Tomaszów Lubelski tj. Asystent osobisty osoby z niepełnosprawnością, Opieka wytchnieniowa, Korpus Wsparcia Seniorów, Opieka 75+, pobyt w placówce jest opóźniony.

Osoby, które wymagają całodobowej opieki z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności, nie mogą samodzielnie funkcjonować w codziennym życiu, mogą korzystać z pobytu w domu pomocy społecznej, instytucji całodobowej opieki, świadczącej usługi bytowe, opiekuńcze, wspomagające i edukacyjne. W 2022 roku w domach pomocy społecznej przebywało 6 osób, koszt pobytu gminy wyniósł **176 146,33 złotych**.

Poniżej scharakteryzowano część świadczeń realizowanych przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim, tj.:

Świadczenia rodzinne

Poszczególne świadczenia rodzinne mają różny charakter: w większości wypłacane są na określony czas, ale również jednorazowo (dodatek z tytułu urodzenia dziecka) lub raz w ciągu pewnego okresu (dodatek z tytułu rozpoczęcia roku szkolnego). Część z świadczeń rodzinnych występuje samoistnie (zasiłek rodzinny, jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka, zasiłek pielęgnacyjny i świadczenie pielęgnacyjne), natomiast otrzymanie dodatków do zasiłku rodzinnego uzależnione jest od posiadania prawa do zasiłku rodzinnego.

Świadczenia rodzinne przysługują obywatelom polskim oraz cudzoziemcom spełniającym warunki ustawowe, jeżeli zamieszkują na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przez okres zasiłkowy, w którym otrzymują świadczenia rodzinne. Przyznawanie większości świadczeń rodzinnych uzależnione jest od spełnienia kryterium dochodowego.

Świadczeniami rodzinnymi są:

- zasiłek rodzinny oraz dodatki do zasiłku rodzinnego,
- jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka,
- świadczenia opiekuńcze: zasiłek pielęgnacyjny, świadczenie pielęgnacyjne, specjalny zasiłek opiekuńczy;
- świadczenie rodzicielskie.

Zasiłek rodzinny ma na celu częściowe pokrycie wydatków na utrzymanie dziecka. Prawo do zasiłku rodzinnego i dodatków do zasiłku rodzinnego przysługuje: rodzicom, jednemu z rodziców albo opiekunowi prawnemu dziecka, opiekunowi faktycznemu dziecka, osobie uczącej się (pełnoletniej osobie uczącej się, niepozostającej na utrzymaniu rodziców w związku z ich śmiercią lub w związku z ustaleniem wyrokiem sądowym lub ugodą sądową prawa do alimentów z ich strony). Przyznanie zasiłku rodzinnego jest ściśle związane z dochodem w przeliczeniu na osobę w rodzinie i przysługuje do ukończenia przez dziecko:

- 18 roku życia lub,
- nauki w szkole, jednak nie dłużej niż do ukończenia 21 roku życia, albo
- 24 roku życia, jeżeli kontynuuje naukę w szkole lub w szkole wyższej i legitymuje się orzeczeniem o umiarkowanym albo znacznym stopniu niepełnosprawności.

Osoba mająca prawo do zasiłku rodzinnego może ubiegać się o następujące dodatki: dodatek z tytułu urodzenia dziecka, dodatek z tytułu opieki nad dzieckiem w okresie

korzystania z urlopu wychowawczego, dodatek z tytułu samotnego wychowywania dziecka, dodatek z tytułu wychowywania dziecka w rodzinie wielodzietnej, dodatek z tytułu kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego oraz dodatek z tytułu podjęcia przez dziecko nauki w szkole poza miejscem zamieszkania.

Przyznanie prawa do zasiłku rodzinnego i dodatków uzależnione jest od spełnienia kryterium dochodowego. Wypłata świadczeń rodzinnych oraz koszty obsługi zadania finansowane są w formie dotacji celowej z budżetu państwa.

Tabela 7. Zasiłek rodzinny w latach 2020-2022

Wyszczególnienie	2020	2021	2022
Liczba rodzin	589	547	448
Liczba świadczeń	1325	1086	1098
Kwota świadczeń	3 618 924,44	3 841 081,10	3 792 043,18

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GOPS w Tomaszowie Lubelskim.

Jednorazowe świadczenie „Za życiem”

Zgodnie z art. 10 ustawy z dnia 4 listopada 2016 roku o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem” z tytułu urodzenia się dziecka, u którego zdiagnozowano ciężkie i nieodwracalne upośledzenie albo nieuleczalna chorobę zagrażającą życiu, które powstały w prenatalnym okresie rozwoju lub w czasie porodu przysługuje jednorazowe świadczenie w kwocie 4000,00 zł. W 2020 roku wypłacono z tego tytułu 1 świadczenie, w 2021 roku wypłacono 1 świadczenie, w 2022 roku wypłacono 1 świadczenie.

Świadczenia z funduszu alimentacyjnego przysługują osobie uprawnionej w przypadku bezskuteczności egzekucji zasądzonych alimentów, stwierdzonej przez komornika w okresie dwóch ostatnich miesięcy. Świadczenie to przysługuje do ukończenia 18 roku życia lub do ukończenia 25 roku życia, jeżeli dziecko uczy się w szkole lub szkole wyższej. W przypadku posiadania przez osobę uprawnioną orzeczenia o znacznym stopniu

niepełnosprawności, świadczenie z funduszu alimentacyjnego przysługuje bez względu na jej wiek – bezterminowo. Wypłata świadczeń z funduszu alimentacyjnego, koszty obsługi związane z ich wypłatą oraz koszty podejmowanych wobec dłużników działań, finansowane są w formie dotacji celowej z budżetu państwa.

Tabela 8. Świadczenia z funduszu alimentacyjnego w latach 2020-2022

Wyszczególnienie	2020	2021	2022
Liczba osób	38	38	27
Liczba rodzin	26	30	18
Kwota świadczeń	166 190,00	168 011,88	142 370,00

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GOPS w Tomaszowie Lubelskim.

W ciągu ostatnich lat liczba dzieci korzystających z Funduszu Alimentacyjnego maleje. Wpływ na to ma skomplikowana procedura uzyskania wsparcia oraz kryterium dochodowe, które jest za niskie w porównaniu nawet z pensją minimalną.

Świadczenie wychowawcze „500+”

Ustawa o pomocy państwa w wychowaniu dzieci od 1 kwietnia 2016r. wprowadziła wsparcie dla rodzin w formie świadczenia wychowawczego w ramach Rządowego Programu Rodzina 500 plus. Prowadzeniem postępowań w sprawach w/w świadczenia wychowawczego zajmował się GOPS w Tomaszowie Lubelskim, a od 1 stycznia 2022 roku postępowanie w stosunku do nowych spraw w sprawie świadczeń wychowawczych prowadzi oraz świadczenie to wypłaca Zakład Ubezpieczeń Społecznych. Aktualnie GOPS Tomaszów Lubelski realizuje i wypłaca świadczenia wychowawcze w których zastosowanie mają przepisy o koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego. Świadczenie wychowawcze przysługuje na wszystkie dzieci do 18 roku życia, bez względu na dochody uzyskiwane przez rodzinę. Celem świadczenia jest częściowe pokrycie wydatków związanych z wychowaniem dziecka, w tym z opieką nad nim i zaspokojeniem jego potrzeb życiowych.

Tabela 9. Świadczenie wychowawcze „500+”

Wyszczególnienie	2020	2021	2022
Liczba świadczeń	1901	1923	1761
Kwota	11 577 566,97	11 536 062,76	4 734 762,86

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GOPS w Tomaszowie Lubelskim.

Świadczenie „Dobry start”

Świadczenie „Dobry Start” zostało wprowadzone w 2018 roku i przysługuje raz w roku na rozpoczynające rok szkolny dzieci do ukończenia 20 roku życia. Dzieci niepełnosprawne uczące się w szkole otrzymują je do ukończenia przez nie 24 roku życia. Co ważne, rodzina może liczyć na wsparcie niezależnie od posiadanego dochodu. Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim w 2020 r. przyznał 1361 świadczenia „Dobry start” na łączną kwotę **408 300,00** zł. Od 1 lipca 2021 roku świadczenie to, podobnie jak Świadczenie wychowawcze Rodzina 500+, obsługuje Zakład Ubezpieczeń Społecznych.

Świadczenia opiekuńcze

Wśród świadczeń opiekuńczych wyróżniamy następujące rodzaje wsparcia:

- specjalny zasiłek opiekuńczy,
- świadczenie pielęgnacyjne,
- zasiłek pielęgnacyjny,
- zasiłek dla opiekuna.

Tabela 10. Świadczenia opiekuńcze w latach 2020-2022 roku

Rodzaj świadczenia	Liczba świadczeń			Kwota świadczeń		
	2020	2021	2022	2020	2021	2022
Specjalny zasiłek opiekuńczy	307	141	127	189673,00	87420,00	78740,00
Świadczenie pielęgnacyjne	586	782	872	1064265,00	1530593,00	1833541,00

Zasiłek pielęgnacyjny	2119	2235	2365	457207,00	482402,00	510461,00
Zasiłek dla opiekuna	68	46	36	42 160,00	27983,00	22320,00

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GOPS w Tomaszowie Lubelskim.

Najpopularniejszą formą wsparcia spośród wszystkich świadczeń opiekuńczych jest zasiłek pielęgnacyjny, który przyznawany jest w celu częściowego pokrycia wydatków wynikających z konieczności zapewnienia opieki i pomocy innej osobie w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji, w tym do zakupu leków, pokrycia kosztów dodatkowej rehabilitacji itp.

Karta Dużej Rodziny Program Rządowy.

W ramach programu członkom rodzin wielodzietnych, na ich wniosek, przyznawane są Karty Dużej Rodziny, które upoważniają do korzystniejszego od ogólnie obowiązującego dostępu do towarów i usług lub innych form działalności. Karty przyznawane są członkom rodziny wielodzietnej, gdzie na utrzymaniu jest co najmniej troje dzieci. Karta wydawana jest rodzicom na czas nieokreślony, dziecku do ukończenia 18 roku życia, dziecku powyżej 18 roku życia odpowiednio do końca roku szkolnego lub akademickiego w którym jest planowane ukończenie nauki w danej placówce, nie dłużej jednak niż do ukończenia 25 roku życia a dziecku legitymującemu się orzeczeniem o umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności w wieku powyżej 18 roku życia na okres ważności orzeczenia. Od 1 stycznia 2019 roku miała miejsce zmiana, dzięki której prawo do posiadania Karty przysługuje członkowi rodziny wielodzietnej, przez którą rozumie się rodzinę, w której rodzic (rodzice) lub małżonek rodzica mają lub mieli na utrzymaniu łącznie co najmniej troje dzieci bez względu na ich wiek. Od stycznia 2020 do końca 2022 roku w Gminie przyznano łącznie 238 kart.

Pomoc materialna dla uczniów

Stypendium szkolne może otrzymać uczeń znajdujący się w trudnej sytuacji materialnej wynikającej z niskich dochodów na osobę w rodzinie. Stypendium przyznawane jest w formie refundacji poniesionych kosztów, a jego wysokość uzależniona jest od sytuacji dochodowej oraz występowania w rodzinie okoliczności takich jak: bezrobocie,

niepełnosprawność, ciężka lub długotrwała choroba, wielodzietność, brak umiejętności wypełniania funkcji opiekuńczo-wychowawczych, alkoholizm lub narkomania, rodzina niepełna lub wystąpienie zdarzenia losowego. Zasiłek szkolny może być przyznany uczniowi znajdującemu się przejściowo w trudnej sytuacji materialnej z powodu zdarzenia losowego i może być przyznany raz lub kilka razy w roku, niezależnie od otrzymywanego stypendium szkolnego.

Tabela 11. Liczba przyznanych stypendiów i zasiłków szkolnych wraz z kwotą świadczeń

Wyszczególnienie	2020	2021	2022
Liczba uczniów	169	222	106
Kwota świadczeń	92 014,00	188 917,83	160 578,40

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GOPS w Tomaszowie Lubelskim.

Powyższa tabela przedstawia ujęcia roczne. W całym analizowanym okresie wahała się liczba uczniów otrzymujących stypendia i zasiłki szkolne (zdecydowaną większość stanowiły stypendia).

Ponadto w strukturach GOPS w Tomaszowie Lubelskim funkcjonuje powołany Zarządzeniem Wójta **Zespół Interdyscyplinary w Gminie Tomaszów Lubelski**.

Do zadań zespołu należy tworzenie warunków umożliwiających realizację zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej oraz integrowanie i koordynowanie działań podmiotów oraz specjalistów w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Do zadań Zespołu należy w szczególności:

- diagnozowanie problemu przemocy domowej na poziomie lokalnym;
- inicjowanie działań profilaktycznych, edukacyjnych i informacyjnych mających na celu przeciwdziałanie przemocy domowej i powierzenie ich wykonania odpowiednim podmiotom;
- inicjowanie działań w stosunku do osób doznających przemocy domowej oraz osób stosujących przemoc domową;
- opracowanie projektu gminnego programu przeciwdziałania przemocy domowej oraz ochrony osób doznających przemocy domowej;

- rozpowszechnienie informacji o instytucjach, osobach i możliwościach udzielenia pomocy w środowisku lokalnym;
- powoływanie grup diagnostyczno-pomocowych i bieżące monitorowanie realizowanych przez nie zadań;
- monitorowanie procedury "Niebieskie Karty";
- przekazywanie informacji, o której mowa w art.9e ust.3 oraz dokumentacji o której mowa w art. 9c ust.5a;
- kierowanie osoby stosującej przemoc domową do uczestnictwa w programie korekcyjno-edukacyjnym dla osób stosujących przemoc domową lub programie psychologiczno-terapeutycznym dla osób stosujących przemoc domową;
- składanie, na wniosek grupy diagnostyczno-pomocowej, zawiadomienia o popełnieniu przez osobę stosującą przemoc domową wykroczenia, o którym mowa w art.66c ustawy z dnia 20maja 1971 – Kodeks wykroczeń (Dz. U. z 2022r. poz.2151 z z późn.zm. oraz z 2023r., z późn. zm.).

W skład Zespołu wchodzi 15 przedstawicieli instytucji zajmujących się problematyką przeciwdziałania przemocy, tj. Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim, Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Ośrodka Interwencji Kryzysowej w Tomaszowie Lubelskim, Komendy Powiatowej Policji w Tomaszowie Lubelskim, Prokuratury Rejonowej w Tomaszowie Lubelskim, Sądu Rejonowego w Tomaszowie Lubelskim, Ochrony Zdrowia- NZOZ „Centrum Zdrowia” w Tomaszowie Lubelskim, Placówki Żandarmerii Wojskowej w Zamościu, Stowarzyszenia na Rzecz Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski w Majdanie Górnym oraz placówek oświatowych z terenu Gminy Tomaszów Lubelski.

Poza działalnością Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej, na terenie gminy funkcjonują placówki prowadzące działalność w sferze społecznej tj:

- Środowiskowy Dom Samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi w Szarowoli,
- Zakład Aktywności Zawodowej w Przeorsku,
- Klub Integracji Społecznej(w strukturach GOPS).
- Świetlica środowiskowa w Majdanku (w strukturach GOPS).

Środowiskowy Dom Samopomocy w Szarowoli. W roku 2006 przyjęto do realizacji program profilaktyki i wsparcia socjalnego dla osób i rodzin z problemami zaburzeń psychicznych. Głównym celem tego programu jest organizowanie oparcia społecznego dla osób psychicznie chorych.

Dzięki temu programowi na terenie Gminy Tomaszów Lubelski powstał Środowiskowy Dom Samopomocy w Szarowoli, utworzony na mocy Uchwały Nr VIII/33/2007 Rady Gminy Tomaszów Lubelski z dnia 11 kwietnia 2007 roku w sprawie utworzenia gminnej jednostki organizacyjnej pod nazwą „Środowiskowy Dom Samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi” z siedzibą w Szarowoli.

Środowiskowy Dom Samopomocy jest ośrodkiem wsparcia dziennego dla osób wykazujących zaburzenia psychiczne i niepełnosprawność intelektualną. Swoją działalnością obejmuje uczestników z Gminy Tomaszów Lubelski, a w uzasadnionych przypadkach na podstawie zawartych porozumień także teren innych gmin i miasta Tomaszów Lubelski. Zadaniem Domu jest przede wszystkim podtrzymywanie i rozwijanie umiejętności niezbędnych do samodzielnego życia uczestników w jak największym stopniu. Poprzez swoją działalność służy wsparciem społecznym pozwalającym zaspokoić podstawowe potrzeby życiowe uczestników, uczy samodzielności, wiary we własne możliwości, umożliwia integrację społeczną. Remont obiektu, w którym kiedyś znajdowała się miejscowa szkoła sfinansowano ze środków z Funduszu Dopłat z budżetu państwa oraz przy wsparciu środków gminnych.

Zakład Aktywności Zawodowej w Przeorsku rozpoczął działalność 28.12.2008r. Zajmuje się gastronomią, cateringiem, uprawą roślin oraz porządkowaniem obiektów na zewnątrz. Prowadzony jest przez Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną Koło w Tomaszowie Lubelskim. W Zakładzie Aktywności Zawodowej (ZAZ) młodzi ludzie ze znacznym lub umiarkowanym stopniem niepełnosprawności uzyskują status pracownika. Aby mogli wydajnie pracować muszą wykonywać specjalnie dobrane czynności, korzystać z bezpiecznych urządzeń i organizacji pracy oraz ze wsparcia. Oprócz pracy w ZAZ prowadzona jest rehabilitacja społeczna. Profil działania ZAZ to gastronomia i catering, sprzątanie obiektów na zewnątrz i wewnątrz oraz uprawa warzyw i owoców na potrzeby gastronomii zakładu.

Klub Integracji Społecznej w Tomaszowie Lubelskim jest jednostką organizacyjną Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim. Powołany został uchwałą Rady Gminy XXV/116/2009.

W dniu 29 sierpnia 2012 roku został wpisany do Rejestru Klubów Integracji Społecznej województwa lubelskiego. Figuruje również jako instytucja szkoleniowa, zarejestrowana w Wojewódzkim Urzędzie Pracy w Lublinie od 2011 roku, nr ewidencyjny 2.06/00064/2011.

Głównym zadaniem KIS jest reintegracja społeczna i zawodowa osób długotrwale bezrobotnych na terenie gminy Tomaszów Lubelski, korzystających z pomocy społecznej. Formuła Klubu ma umożliwić wzrost aktywności życiowej, wyzwolenie się z bierności i uzyskanie narzędzi do samodzielnego radzenia sobie z trudnościami, na jakie napotykają osoby długotrwale bezrobotne.

Osoby objęte działaniami Klubu kierowane są do KIS głównie przez pracowników socjalnych GOPS, czasami same zgłaszają się bezpośrednio do koordynatora KIS.

Warunkiem uczestnictwa w KIS jest realizacja kontraktu socjalnego, o którym mowa w przepisach ustawy o pomocy społecznej. Zawiera on cele i szczegóły działania. Jest w nim określona przyczyna trudnej sytuacji oraz indywidualny plan działania dla każdego z uczestników. Okres uczestnictwa w KIS jest ustalany indywidualnie z każdym z uczestników i nie może być krótszy niż 6 miesięcy. Zakończenie uczestnictwa w KIS może zostać potwierdzone zaświadczeniem. Osoby, które ukończyły program KIS otrzymują status absolwenta KIS.

Klub ma za zadanie umożliwić wzrost aktywności życiowej, wyzwolenie się z bierności i uzyskanie narzędzi do samodzielnego radzenia sobie z trudnościami, na jakie napotykają osoby długotrwale bezrobotne. KIS stara się budować w uczestnikach utracone poczucie wartości, by mimo trudności, problemów domowych, zawodowych, ciągłych niepowodzeń mogli znaleźć pracę.

Świetlica środowiskowa „Nasza Świetlica” w Majdanku. Świetlica jest placówką wsparcia dziennego, działającą w strukturach organizacyjnych Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim. Utworzona Uchwałą NR Xv/116/2012 Rady Gminy Tomaszów Lubelski z dnia 30 marca 2012 roku. Głównym założeniem placówki jest pomoc

dziecku i rodzinie, wsparcie rodziny w trudnych sytuacjach, jak również przeciwdziałanie powstawaniu sytuacji kryzysowych.

Placówka wsparcia dziennego prowadzona jest w formie działalności opiekuńczo-wychowawczej, jak również pracy podwórkowej, realizującej działania animacyjne i socjoterapeutyczne dla dzieci i młodzieży z terenu Gminy Tomaszów Lubelski. Uczestnikami Świetlicy są dzieci i młodzież pochodzące z różnych rodzin, zarówno z tych zagrożonych wykluczeniem społecznym z powodu dysfunkcji rodziny, jak również prawidłowo funkcjonujących w środowisku lokalnym. Opieką świetlicową w każdym roku jest objętych około 30 dzieci.

Świetlica jest dostępna dla dzieci przez 5 dni w tygodniu - od poniedziałku do piątku - łącznie 40 godzin tygodniowo. W ciągu roku placówka czynna była w godzinach 8.00 - 16.00. W okresie wakacyjnym w godzinach 7:30 - 15.30. Rozbieżność godzinowa wynika z potrzeb, jakie zasygnalizowali rodzice dzieci i młodzieży uczęszczających do Świetlicy. W placówce prowadzone są warsztaty socjoterapeutyczne, psychoedukacyjne, profilaktyczno-wychowawcze, logopedyczne, ogólnorozwojowe (plastyczno-techniczne, manualne, umuzykalniające, teatralne) dostosowane do indywidualnych i grupowych potrzeb wychowanków. Ponadto wychowawcy pomagają wychowankom w odrabianiu lekcji, w wyrównywaniu deficytów edukacyjnych, rozwijaniu ich zainteresowań i hobby. Dodatkowo wychowankowie uczestniczą w zajęciach zdrowotno-korekcyjnych prowadzonych przez fizjoterapeutę. W placówce prowadzone jest także poradnictwo prawne dla rodzin. Placówka finansowana jest ze środków przeznaczonych na realizację Gminnego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Przeciwdziałania Narkomanii w Końskich.

Wychowankowie świetlicy uczestniczą w wielu wyjazdach (wycieczki, kolonie wypoczynkowe, biwaki), wydarzeniach kulturalnych oraz uroczystościach okolicznościowych, tj. spotkania wielkanocne, wieczór wigilijny, Dzień Dziecka, zabawy choinkowe, mikołajki (paczki dla dzieci) itp..

III. Diagnoza sytuacji społecznej

Na podstawie danych empirycznych przekazanych przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, danych Głównego Urzędu Statystycznego, Powiatowego Urzędu Pracy, Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Policji oraz diagnozy problemów społecznych przeprowadzonej wśród mieszkańców Gminy, do każdego z obszarów wymienionych we wprowadzeniu do Strategii przeprowadzono analizy diagnostyczne (diagnoza sytuacji społecznej), w skład których wchodzi charakterystyka i skala problemu oraz podejmowane działania interwencyjne. W części diagnostycznej przedstawiona została również analiza SWOT¹³.

1. Wspieranie rodziny i system pieczy zastępczej

Podstawowe informacje, skala problemu i działań interwencyjnych

Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej nakłada obowiązek wspierania rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Udzielana pomoc polega przede wszystkim na analizie sytuacji rodziny i środowiska rodzinnego oraz przyczyn kryzysu w rodzinie, wzmocnieniu roli i funkcji rodziny, rozwijaniu umiejętności opiekuńczo-wychowawczych rodziny, podniesieniu świadomości w zakresie planowania oraz funkcjonowania rodziny, pomocy w integracji rodziny, przeciwdziałaniu marginalizacji i degradacji społecznej rodziny oraz dążeniu do reintegracji rodziny.

Znaczną część beneficjentów GOPS stanowią rodziny, w których występują trudności opiekuńczo-wychowawcze. Są to rodziny, które m.in. nie potrafią w prawidłowy sposób zaspokoić podstawowych potrzeb dzieci, pojawiają się problemy z gospodarowaniem posiadanym budżetem, nie potrafią załatwić swoich spraw. Najczęściej problemy rodziny w opiece i wychowaniu dzieci łączą się z innymi dysfunkcjami np.

¹³ Analiza SWOT wskazuje czynniki mające wpływ na możliwości interwencji, w podziale na mocne i słabe strony, szanse i zagrożenia. Mocne i słabe strony to czynniki wewnętrzne (GMK), takie na które mamy wpływ i takie które odnoszą się do teraźniejszości; szanse i zagrożenia to czynniki zewnętrzne (województwo, kraj, Europa), takie na które mamy niewielki wpływ i takie które mogą odnosić się do przyszłości.

uzależnieniem, przemocą domową, problemami w pełnieniu ról rodzicielskich, niezaradnością w prowadzeniu gospodarstwa domowego.

Tabela 12. Liczba rodzin korzystająca z pomocy GOPS w Tomaszowie Lubelskim z powodu występowania bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych w latach 2020-2022 (Sprawozdania z działalności GOPS)

Wyszczególnienie	2020	2021	2022
Liczba rodzin ogółem	97	88	75
Liczba osób w rodzinach	354	262	218
Liczba rodzin niepełnych	32	25	23
Liczba osób w rodzinach niepełnych	117	94	82
Liczba rodzin wielodzietnych	25	27	23
Liczba osób w rodzinach wielodzietnych	147	153	130

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GOPS w Tomaszowie Lubelskim.

Pracownicy GOPS w Tomaszowie Lubelskim monitorują sytuację w rodzinach dysfunkcyjnych. Gmina Tomaszów Lubelski posiada opracowany Gminny Program Wspierania Rodziny na lata 2021-2023, który jest jednym z elementów realizacji postanowień ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Odbiorcami programu są rodziny wychowujące dzieci oraz rodziny przeżywające trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, zagrożone ubóstwem, problemem uzależnienia oraz rodziny dotknięte przemocą, rodziny przeżywające trudności związane ze stanem zdrowia dziecka (choroba, niepełnosprawność).

Głównym celem Programu Wspierania Rodziny w Gminie Tomaszów Lubelski na lata 2021-2023 jest **„Wzmacnianie roli i funkcji rodziny wychowującej dzieci oraz wspieranie jej rozwoju”**.

Zaplanowano, że cel główny zostanie osiągnięty poprzez realizację trzech celów szczegółowych, których zakres obejmuje:

1. Zapewnienie rodzinom jak najlepszych warunków do zaspokajania potrzeb rozwojowych dzieci.
2. Zapewnienie rodzinom przeżywającym trudności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych różnorodnego wsparcia, umożliwiającego jak najszybsze i skuteczne rozwiązywanie problemów rodziny.
3. Promowanie rodziny, w tym rodziny wychowującej dzieci na różnych płaszczyznach jej funkcjonowania i aktywności społecznej.

Kluczową osobą wspierającą rodziny w ramach działań ośrodka pomocy społecznej jest asystent rodziny, który zajmuje się wyłącznie pomocą i pracą z rodziną. Celem pracy asystenta jest osiągnięcie przez rodzinę podstawowego poziomu stabilności życiowej, która umożliwi jej wychowywanie dzieci. Jego głównym zadaniem jest niedopuszczenie do oddzielenia dzieci od rodziny oraz podjęcie działań zmierzających do zażegnania kryzysu w rodzinie. Asystent rodziny kierowany jest do pracy tylko z tymi rodzinami, w których sytuacja dziecka małoletniego wymaga wsparcia zewnętrznego. Potrzeba podejmowanych przez niego działań pomocowych ustaje wraz z osiągnięciem przez rodzinę umiejętności samodzielnego, prawidłowego wypełniania funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Rola asystenta rodziny ma istotne znaczenie już na etapie profilaktyki. Jego zadaniem jest całościowe wspieranie rodzin wychowujących dzieci, zagrożonych różnymi dysfunkcjami. Działania asystenta polegają na aktywnym wspieraniu rodziny, w której mają miejsce problemy trudne do pokonania przez rodzinę. Wspieraniem asystenta rodziny objęte są rodziny problemowe z wieloma dysfunkcjami, nie tylko korzystające ze świadczeń pomocy społecznej, często wielodzietne lub niepełne. Główne zadania asystenta rodziny koncentrują się na pracy z dziećmi - wsparciu w diagnozowaniu problemów edukacyjnych, współpracy z instytucjami edukacyjnymi, pomocy w diagnozowaniu problemów zdrowotnych, ale również z osobami dorosłymi - szczególnie w zakresie wsparcia w dysponowaniu finansami, prowadzeniu gospodarstwa domowego i opiece nad dziećmi, aktywizacji zawodowej oraz walce z uzależnieniami. Praca asystenta ma doprowadzić do tego, aby rodzina odzyskała podmiotowość i wiarę we własne możliwości. Po zakończeniu pracy z rodziną prowadzony jest monitoring rodzin, obejmujący wizyty w środowisku rodziny poprzez wsparcie i wszelką pomoc.

Tabela 13. Liczba rodzin objętych pomocą asystenta rodziny w GOPS w Tomaszowie Lubelskim w latach 2020-2022

Wyszczególnienie	2020	2021	2022
Liczba rodzin ogółem	25	22	17
Liczba dzieci w rodzinach	39	45	27

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GOPS w Tomaszowie Lubelskim.

Współfinansowanie pobytu dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej:

W przypadku niemożności zapewnienia opieki i wychowania dziecka przez rodzinę powiat organizuje pieczę zastępczą w formie rodzinnej i instytucjonalnej. Do zadań Gminy w myśl ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej należy ponoszenie częściowych wydatków związanych z pobytam dziecka w pieczy zastępczej w wysokości – 10 % w pierwszym roku pobytu dziecka w pieczy zastępczej, – 30 % w drugim roku pobytu dziecka w pieczy zastępczej, – 50 % w trzecim roku i następnych latach pobytu dziecka w pieczy zastępczej.

Tabela 14. Wydatki ogółem poniesione na wspieranie pieczy zastępczej oraz liczba dzieci z terenu gminy Tomaszów Lubelski przebywających w pieczy zastępczej

Wyszczególnienie	2020	2021	2022
1 Kwota wydatków rocznie	203 064,64	212 327,68	231 685,63
2 Liczba dzieci objętych pieczą zastępczą	19	18	17
Liczba dzieci przebywających w rodzinach zastępczych ogółem: w tym:	16	15	14
3 rodzina spokrewniona	10	9	7
rodzina zawodowa	2	2	5
rodzina niezawodowa	4	4	2
4 Liczba dzieci przebywających w pieczy zastępczej rodzinnej o charakterze pogotowia rodzinnego	0	0	0
5 Liczba dzieci przebywających w pieczy zastępczej instytucjonalnej	3	3	3

Źródło: dane własne GOPS w Tomaszowie Lubelskim

Dzieci, trafiające do pieczy zastępczej kierowane są na podstawie postanowienia sądu. Wszelkie przyczyny, które sprawiają, że dziecko zostaje umieszczone w placówce opiekuńczo - wychowawczej lub rodzinie zastępczej, badane są w sposób nadzwyczaj staranny. Skierowanie dziecka do pieczy zastępczej jest rozwiązaniem ostatecznym i ma miejsce wtedy, gdy zawiodły wszystkie inne formy wsparcia. Głównymi przyczynami umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej są: uzależnienie (alkoholizm, narkomania) rodziców (lub jednego z nich), głęboka bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i niezaradność życiowa, zmarginalizowanie oraz dysfunkcyjność rodziny. Umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej trwa do momentu, kiedy w jego domu rodzinnym zaistnieją warunki umożliwiające prawidłowe sprawowanie nad nim opieki i wychowania. Obserwacja potwierdza fakt, iż pomimo wielowymiarowego wsparcia rodzin biologicznych, rodzice sporadycznie podejmują działania umożliwiające powrót dzieci do domu rodzinnego.

Diagnoza problemów społecznych (badania społeczne)

W 2020 roku w Gminie Tomaszów Lubelski przeprowadzona została diagnoza problemów społecznych. W badaniu wzięli udział pracownicy instytucjonalni z terenu Gminy Tomaszów Lubelski. Wnioski z badania ankietowego dotyczącego funkcjonowania rodzin z terenu Gminy przedstawione zostały w tabeli poniżej.

Tabela 15. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego wśród pracowników instytucjonalnych z Gminy Tomaszów Lubelski w 2020 roku dotyczące funkcjonowania rodzin

Obszar tematyczny	Wnioski
Najczęstsze problemy rodzin oraz dzieci i młodzieży	Do najważniejszych problemów rodzin z Gminy Tomaszów Lubelski pracownicy zaliczyli bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych, rozpad więzi rodzinnych, przemoc w rodzinie, uzależnienia od alkoholu oraz brak wsparcia dla rodzin. Duże znaczenie ma także brak mieszkania treningowych lub wspomaganych dla młodzieży uczącej się po opuszczeniu pieczy zastępczej.

	<ul style="list-style-type: none"> ■ Wśród problemów dzieci i młodzieży wyróżniono głównie problem zagospodarowania ich czasu wolnego, niewydolność opiekuńczo-wychowawczą, brak umiejętności rodzicielskich, a także brak zainteresowania i dopilnowania ze strony rodziców. ■ Najczęstszą przyczyną negatywnych zjawisk społecznych wśród dzieci i młodzieży zdaniem badanych są wzorce, które są im przekazywane przez rodziców, rówieśników i osoby z najbliższego otoczenia.
<p>Działania poprawiające sytuację rodzin niewydolnych wychowawczo</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ Z przeprowadzonych badań wynika, że sytuację rodzin niewydolnych wychowawczo poprawiłaby przede wszystkim organizacja zajęć i warsztatów, które wzmocniłyby kompetencje wychowawcze rodziców i podniosłyby świadomość na temat różnych problemów dzieci, a także zwiększenie dostępności do specjalistycznego poradnictwa psychologicznego. ■ Odpowiedzią na problemy, z którymi zmagają się dzieci i młodzież w Gminie jest zdaniem większości badanych lepsze zagospodarowanie czasu wolnego dzieciom i młodzieży (w sposób bardziej atrakcyjny i ciekawy). ■ W opinii badanych bardzo ważna jest współpraca wszystkich instytucji pomocowych w Gminie oraz działania profilaktyczne dotyczące uzależnień, a także przemocy.
<p>Poszerzenie oferty instytucji</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ Analizując uzyskane w tym obszarze dane pracownicy instytucjonalni zauważyli potrzebę wspieranie działalności klubów dziecięcych oraz utworzenie placówki opieki nad dziećmi do lat 3 w gminie. ■ Zdaniem respondentów na terenie Gminy w instytucjach brakuje specjalistycznych wsparcia dla dzieci i ich rodziców (psychologa, terapeuty, psychiatry), a także należałoby ułatwić dostęp do usług świadczonych przez Poradnię Psychologiczno-Pedagogiczną funkcjonującą w powiecie.

Źródło: Diagnoza problemów społecznych na terenie Gminy Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2020 roku

Kolejna tabela przedstawia wnioski z badania ankietowego dotyczącego obszaru wspierania rodziny na terenie Gminy z perspektywy dorosłych mieszkańców Tomaszów Lubelski. Wskazano przede wszystkim na istniejące potrzeby oraz działania, które poprawiłyby sytuację rodzin przejawiających problemy opiekuńczo-wychowawczo.

Tabela 16. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego wśród dorosłych mieszkańców w Gminie Tomaszów Lubelski w 2020 roku dotyczące wsparcia rodziny

Obszar tematyczny	Wnioski
Oferta instytucji	<ul style="list-style-type: none"> ■ Z materiału badawczego wynika, że zdaniem ponad połowy mieszkańców na terenie Gminy Tomaszów Lubelski istnieje potrzeba stworzenia publicznej placówki opieki nad dziećmi do lat 3 (żłobka lub klubu dziecięcego), co trzeci badany uważa, że należy utworzyć Dom Pomocy dla Osób Starszych. ■ W opinii badanych powinien być zwiększony dostęp do profilaktyki dzieci i młodzieży, pomocy psychologiczno-pedagogicznej, a także zagospodarowania ich czasu wolnego.
Zagospodarowanie czasu wolnego mieszkańców	<ul style="list-style-type: none"> ■ Mieszkańcy nisko ocenili działania Gminy w zakresie organizacji i zagospodarowania czasu wolnego jego mieszkańców, w opinii 37% osób są one niedostateczne.
Działania, które poprawiłyby sytuację rodzin niewydolnych wychowawczo	<ul style="list-style-type: none"> ■ Zdaniem badanych głównymi działaniami, które poprawiłyby sytuację rodzin niewydolnych wychowawczo jest ich edukacja w zakresie właściwego wypełniania ról rodzicielskich, pomoc asystenta rodziny lub rodziny wspierającej, a także profilaktyka i terapia w zakresie uzależnień i przemocy w rodzinie. Ponadto respondenci zwrócili uwagę na potrzebę prowadzenia zajęć wspomagających umiejętności wychowawcze rodziców (59%).

Źródło: *Diagnoza problemów społecznych na terenie Gminy Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2020 roku*

Obszary problemowe

W oparciu o wnioski wynikające z prezentowanej powyżej analizy, wyróżniono najważniejsze obszary problemowe w dziedzinie planowania strategicznego:

- niewydolność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych wynikająca z niskich kompetencji rodzicielskich,
- problem alkoholizmu i związane z tym zjawisko przemocy występujące wśród rodzin,
- zaniedbanie wychowawcze dzieci i młodzieży oraz rozpad więzi rodzinnych (samotne rodzicielstwo),

- problem niedostatecznego zagospodarowania czasu wolnego dla dzieci i młodzieży oraz dorosłych mieszkańców.

2. Wsparcie osób z niepełnosprawnościami

Podstawowe informacje, skala problemu i działań interwencyjnych

Dla potrzeb Strategii wykorzystano elementy definicji osoby niepełnosprawnej z ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób z niepełnosprawnościami i przyjęto, że: *osoby niepełnosprawne to osoby, których stan fizyczny, psychiczny lub umysłowy trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza bądź uniemożliwia wypełnienie ról społecznych, a w szczególności do wykonywania pracy zawodowej.* Osoby niepełnosprawne dzieli się według różnych kryteriów: rodzaju niepełnosprawności, okresu życia, w którym ona występuje oraz stopnia niepełnosprawności. Warto podkreślić fakt, że osoby niepełnosprawne tworzą bardzo niejednorodną grupę, w związku z czym działania na ich rzecz powinny być adresowane z uwzględnieniem specyfiki występujących schorzeń i dysfunkcji.

W 2022 roku niepełnosprawność jako powód udzielania pomocy i wsparcia z pomocy społecznej znajdowała się na drugim miejscu pod względem ogólnej liczby rodzin, którym udzielono pomocy.

W 2022 roku ogólna liczba rodzin korzystających ze wsparcia z powodu niepełnosprawności kształtowała się na poziomie 79. Z prezentowanych danych wynika, że w latach 2020–2022 liczba rodzin, którym udzielono pomocy z tego powodu uległa spadkowi.

Gmina Tomaszów Lubelski/Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim Od 2020 roku realizuje usługi w ramach Programu „**Asystent Osobisty Osoby Niepełnosprawnej**”. Zadanie jest finansowane ze środków Funduszu Solidarnościowego.

Głównym celem Programu jest wprowadzenie usługi asystenta jako formy ogólnodostępnego wsparcia dla:

- dzieci do 16 roku życia z orzeczeniem o niepełnosprawności łącznie ze wskazaniem: konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji oraz konieczności stałego współudziału na co dzień opiekuna dziecka w procesie jego leczenia, rehabilitacji i edukacji oraz
- osób niepełnosprawnych posiadających orzeczenie o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności wydane na podstawie ustawy z dnia 27 sierpnia 1997r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych albo orzeczenie równoważne do wyżej wymienionego, które wymagają usługi asystenta w wykonywaniu codziennych czynności oraz funkcjonowaniu w życiu społecznym.

Usługi asystenta w szczególności polegają na pomocy:

- w wyjściu, powrocie oraz/lub dojazdach w wybrane przez uczestnika Programu miejsce (np. dom, praca, placówki oświatowe i szkoleniowe, świątynie, placówki służby zdrowia i rehabilitacyjne, gabinety lekarskie i terapeutyczne, urzędy, znajomi, rodzina, instytucje finansowe, wydarzenia kulturalne/rozrywkowe/społeczne/sportowe),
- w zakupach, z zastrzeżeniem aktywnego udziału uczestnika Programu przy ich realizacji,
- w załatwianiu spraw urzędowych,
- w nawiązaniu kontaktu/współpracy z różnego rodzaju organizacjami,
- w korzystaniu z dóbr kultury (np. muzeum, teatr, kino, galerie sztuki, wystawy),
- w wykonywaniu czynności dnia codziennego – w tym przez dzieci z orzeczeniem o niepełnosprawności – także w zaprowadzaniu i przyprowadzaniu ich do/z placówki oświatowej).

W latach 2021 – 2022 w Gminie Tomaszów Lubelski z programu skorzystało 7 osób z niepełnosprawnościami. Kwota pozyskana na realizację programu wyniosła 170 365,50 zł.

W 2022 roku Gmina Tomaszów Lubelski przystąpiła do realizacji programu „Opieka Wytchnieniowa”, Głównym celem Programu jest wsparcie członków rodzin lub opiekunów sprawujących bezpośrednią opiekę nad:

- dziećmi do ukończenia 16 roku życia posiadającymi orzeczenie o niepełnosprawności lub
- osobami posiadającymi:
  - orzeczenie o znacznym stopniu niepełnosprawności albo
  - orzeczenie traktowane na równi z orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności (zgodnie z art. 5 i art. 62 ww. ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych)

– poprzez możliwość uzyskania doraźnej, czasowej pomocy w formie usługi opieki wytchnieniowej.

Program adresowany jest do członków rodzin lub opiekunów sprawujących bezpośrednią opiekę nad dziećmi do ukończenia 16 roku życia posiadającymi orzeczeniem o niepełnosprawności i osobami posiadającymi orzeczenie o znacznym stopniu niepełnosprawności albo orzeczenie traktowane na równi z orzeczeniem o znacznym stopniem niepełnosprawności, którzy wymagają usług opieki wytchnieniowej.

W roku 2022 w Gminie Tomaszów Lubelski z programu skorzystało 5 osób z niepełnosprawnościami. Kwota pozyskana na realizację programu wyniosła 48 960 zł.

Uzyskanie wsparcia finansowego przez gminę w ramach realizacji Programów wzmacnia gminę w realizacji w/w zadania, umożliwia gminie rozszerzenia oferty usług skierowanych do osób z niepełnosprawnościami oraz objęcia usługami większej ilości osób.

Diagnoza problemów społecznych (badania społeczne)

Wnioski z badania ankietowego obejmującego między innymi temat funkcjonowania osób niepełnosprawnych z terenu Gminy Tomaszów Lubelski, przedstawione zostały w

kolejnej tabeli. Dotyczą one poziomu dostosowania oferty pomocy do potrzeb osób niepełnosprawnych oraz przedstawiają opinię pracowników instytucjonalnych na temat najczęstszych problemów dotyczących te osoby na terenie Gminy.

Tabela 17. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego wśród pracowników instytucjonalnych w 2020 roku dotyczące osób niepełnosprawnych

Obszar tematyczny	Wnioski
Oferta pomocy	<ul style="list-style-type: none"> ■ Zdaniem ankietowanych, powinno zwiększyć się liczbę miejsc umożliwiających korzystanie z terapii w placówkach (ŚDS, WTZ, ZAZ) oraz rozszerzyć zakres opieki wytchnieniowej, aby odciążyć opiekunów osób niepełnosprawnych, którzy często zmagają się także ze swoimi problemami zdrowotnymi. ■ W opinii respondentów, Gmina jest dba o dostępności i potrzeby osób z niepełnosprawnościami, gdyż są zrobione podjazdy w budynkach publicznych, parkingi i windy w niektórych budynkach. W niektórych miejscach w opinii badanych należałoby zlikwidować bariery architektoniczne, ale jest ich mało.
Problemy osób niepełnosprawnych	<ul style="list-style-type: none"> ■ Wśród problemów najczęściej dotyczących osoby z niepełnosprawnościami na terenie Gminy wyróżniono: problemy zdrowotne, utrudniony dostęp do specjalistów z zakresu ochrony zdrowia, wyizolowanie oraz samotność. ■ Zdaniem pracowników przed podjęciem ważnych projektów w Gminie powinno się organizować konsultacje, dzięki którym osoby niepełnosprawne mogłyby wskazać na swoje potrzeby w tym zakresie.

Źródło: Diagnoza problemów społecznych na terenie Gminy Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2020 roku

Kolejna tabela przedstawia wnioski z badania ankietowego dotyczącego obszaru funkcjonowania osób niepełnosprawnych na terenie Gminy z perspektywy dorosłych mieszkańców Tomaszów Lubelski.

Tabela 18. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego wśród dorosłych mieszkańców w Gminie Tomaszów Lubelski w 2020 roku dotyczące funkcjonowania osób niepełnosprawnych

Obszar tematyczny	Wnioski
Stopień dostosowania infrastruktury technicznej	<ul style="list-style-type: none"> ■ Obraz jaki wyłania się z badania to średni stopień dostosowania infrastruktury technicznej do osób niepełnosprawnych – taką odpowiedź przyznało 49% mieszkańców, natomiast blisko co trzeci badany jest zdania, że jest ona dostosowana w niewielkim stopniu.
Problemy osób niepełnosprawnych	<ul style="list-style-type: none"> ■ Z materiału badawczego wynika, że najczęstszymi problemami osób niepełnosprawnych są bariery architektoniczne, długi okres oczekiwania na rehabilitację oraz brak odpowiednich ofert pracy.

Źródło: Diagnoza problemów społecznych na terenie Gminy Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2020 roku

Obszary problemowe

W oparciu o wnioski wynikające z analizy sytuacji, wyróżniono najważniejsze obszary problemowe w dziedzinie planowania strategicznego, tj.:

- stosunkowo wysoka liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej z powodu niepełnosprawności,
- wzrost zapotrzebowania na usługi wsparcia skierowane do osób z niepełnosprawnościami,
- niska partycypacja społeczna osób niepełnosprawnych – izolacja i samotność,
- trudności w funkcjonowaniu osób niepełnosprawnych ze względu na występowanie barier osobistych, społecznych i funkcjonalnych,
- utrudniony dostęp do specjalistów, długi czas oczekiwania.

3. Zdrowie psychiczne

Podstawowe informacje, skala problemu i działań interwencyjnych

Zdrowie psychiczne jest dynamicznym stanem wewnętrznej równowagi, która umożliwia osobom wykorzystywanie ich umiejętności w harmonii z uniwersalnymi

wartościami społecznymi. Podstawowe umiejętności poznawcze i społeczne, zdolność rozpoznawania, wyrażania i modulowania własnych emocji, a także współczucie dla innych, elastyczność i zdolność radzenia sobie z niekorzystnymi zdarzeniami w życiu i pełnienia funkcji w rolach społecznych oraz harmonijny związek między ciałem, a umysłem to istotne składniki zdrowia psychicznego, które przyczyniają się w różnym stopniu do stanu równowagi wewnętrznej. Według tej definicji równowaga wewnętrzna jest uważana za „stan dynamiczny” głównie w celu odzwierciedlenia faktu, że różne okresy życia człowieka (dojrzewanie, rodzicielstwo, przejście na emeryturę) naruszają ową równowagę i mogą wymagać zmian¹⁴.

Dotarcie do wiarygodnych danych dotyczących zdrowia psychicznego zazwyczaj stwarza wiele problemów. Dzieje się tak ponieważ termin „zdrowie psychiczne” jest bardzo płynny i zawierają się w nim pozostałe problemy społeczne, na temat których można znaleźć wyczerpujące statystyki.

Dla mieszkańców Gminy świadczone są specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi. Usługi te przeznaczone są dla osób dorosłych, wykazujących zaburzenia wymienione w art. 3 ustawy o ochronie zdrowia psychicznego: chorych psychicznie (wykazujących zaburzenia psychotyczne), upośledzonych umysłowo, osób wykazujących inne poważne zakłócenia czynności psychicznych, które zgodnie ze stanem wiedzy medycznej zaliczane są do zaburzeń psychicznych, a osoba ta wymaga takiej formy pomocy i opieki niezbędnej do życia w środowisku rodzinnym lub społecznym. W wyjątkowych przypadkach pomoc taka świadczona jest dla dzieci i młodzieży z zaburzeniami psychicznymi. W 2022 roku ze specjalistycznych usług dla osób z zaburzeniami psychicznymi skorzystało 9 mieszkańców Tomaszów Lubelski. W stosunku do lat ubiegłych liczba osób, którym udzielono tego typu pomocy wzrosła.

Institucją działającą na terenie gminy jest Środowiskowy Dom Samopomocy w Szarowoli, który jest ośrodkiem wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi i stanowi jednostkę organizacyjną pomocy społecznej pobytu dziennego. Prowadzone zajęcia terapeutyczne są dostosowane indywidualnie do stanu zdrowia i możliwości osób uczestniczących. Dzięki prowadzonej terapii zajęciowej podopieczni rozwijają swoje zainteresowania, doskonałą zdolności manualne, umiejętności planowania i przewidywania, podnoszą jakość życia oraz mają zapewnione oparcie społeczne. Pobyt w Środowiskowym

---

¹⁴ www.psychiatriapolska.pl

Domu Samopomocy ma na celu zapewnienie okresowej oceny poprawy stanu psychicznego oraz rehabilitacji społecznej (tj. podtrzymanie i rozwijanie umiejętności niezbędnych w codziennym funkcjonowaniu), zapewnia terapię zajęciową, z tej formy pomocy obecnie korzysta ok.40 osób.

Problemy w zakresie zdrowia psychicznego mogą nasilać się w najbliższych latach ze względu na pandemię COVID-19. Pandemia wiąże się z poczuciem zagrożenia, lękiem, niepewnością oraz niepokojem. W skrajnych przypadkach mogą pojawić się stany paniki oraz poczucie beznadziei. Konsekwencją tego mogą być narastające zaburzenia psychiczne, począwszy od teraz, po ustąpieniu zagrożenia, a nawet ujawniające się przez kolejne lata. Biorąc pod uwagę, że już przed wybuchem pandemii statystyki dotyczące problemów ze zdrowiem psychicznym były wysoce niepokojące, a obecna sytuacja może je znacznie pogorszyć, istnieje pilna potrzeba podejmowania szerokich działań w tym zakresie.

Obszary problemowe

W oparciu o wnioski wynikające z analizy sytuacji, wyróżniono najważniejsze obszary problemowe w dziedzinie planowania strategicznego, tj.:

- zagrożenie wykluczeniem społecznym i zawodowym osób z zaburzeniami psychicznymi,
- nasilenie się problemów ze zdrowiem psychicznym osób dorosłych oraz dzieci i młodzieży będące konsekwencją pandemii COVID-19.

4. Profilaktyka i rozwiązywanie problemów uzależnień od substancji psychoaktywnych

Podstawowe informacje, skala problemu i działań interwencyjnych

Alkoholizm jest problemem zdrowotnym i społecznym. Specjaliści z różnych profesji poszukują sposobu rozwiązywania tego problemu. Chcą poznać przyczyny powstawania alkoholizmu i działania, które mogłyby zapobiec rozprzestrzenianiu się tego zjawiska. Uzależnienie od alkoholu jest uznawane za chorobę spełniając trzy zasadnicze kryteria. Pierwsze kryterium dotyczy naruszonej równowagi między zdrowiem a patologią. Drugim kryterium jest swoista etiologia uzależnienia. Trzeci wskaźnik choroby

stanowią zmiany patologiczne, w których obecny jest czynnik fizyczny¹⁵. Posługując się wskaźnikami europejskimi oraz na podstawie danych szacunkowych KCPU można szacować, iż liczba uzależnionych od alkoholu w Polsce wynosi 600–800 tys., z czego 80% stanowią mężczyźni. Z kolei populacja osób pijących ryzykownie i szkodliwie szacowana jest w Polsce na około 2–3 mln osób. Dorośli członkowie rodzin alkoholowych tj. takich gdzie nadużywanie alkoholu zaburza życie rodzinne, stanowią w Polsce populację liczącą 1,5–2 mln osób. Dzieci i młodzież w rodzinach alkoholowych to w Polsce populacja licząca 1,5–2 mln osób.

Działaniami określonymi w ustawie o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi zajmuje się Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. Zadania przez nią podejmowane wynikają między innymi z przyjętego Uchwałą Nr XLVIII/412/2023 Rady Gminy Tomaszów Lubelski z dnia 31.03.2023 roku *Gminnego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych na lata 2023-2026*.

Głównym celem Gminnego Programu jest zapobieganie i ograniczenie negatywnych konsekwencji społecznych, w tym szczególnie szkód zdrowotnych i zaburzeń życia rodzinnego, wynikających z używania alkoholu i innych substancji psychoaktywnych oraz zjawiska picia alkoholu, używania narkotyków, uzależnień behawioralnych stosowania przemocy rodzinnej i rówieśniczej oraz integracją osób od nich uzależnionych a także podejmowania innych zachowań ryzykownych ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i młodzieży.

Do głównych celów działań mających być realizowanych w latach 2023-2026 przez GKRPA zawartych w Programie należą:

- Zwiększanie dostępności pomocy terapeutycznej i rehabilitacyjnej dla osób uzależnionych od alkoholu i narkomanii.
- Udzielanie rodzinom, w których występują problemy alkoholowe i narkomanii pomocy psychospołecznej i prawnej, a w szczególności ochrony przed przemocą w rodzinie.
- Prowadzenie profilaktycznej działalności informacyjnej i edukacyjnej w zakresie rozwiązywania problemów alkoholowych w szczególności dla dzieci i młodzieży, w tym prowadzenie pozalekcyjnych zajęć sportowo-rekreacyjnych dla

---

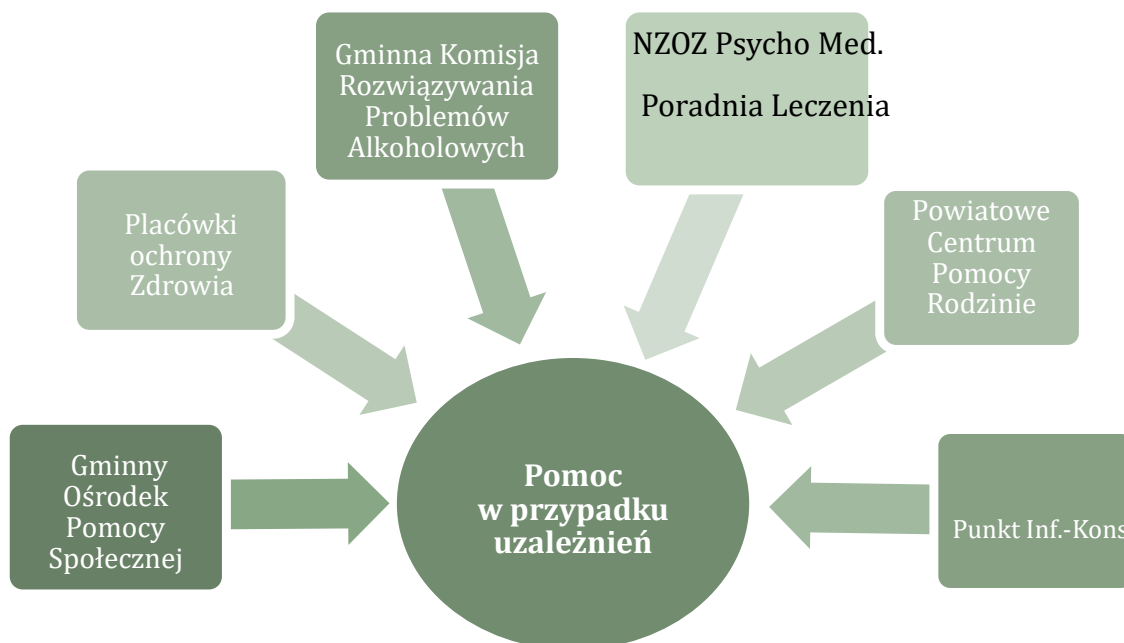
¹⁵Kinney J., Leaton G., *Zrozumieć alkohol*, Warszawa 1996 r.

uczniów, także działań na rzecz dożywiania dzieci uczestniczących w pozalekcyjnych programach opiekuńczo-wychowawczych i socjoterapeutycznych.

- Wspomaganie działalności instytucji, stowarzyszeń i osób fizycznych, służącej rozwiązywaniu problemów alkoholowych.
- Wspieranie zatrudnienia socjalnego poprzez organizowanie i finansowanie centrów integracji społecznej i/lub Klubów Integracji Społecznej.

Poniżej przedstawione zostały miejsca, w których mieszkańcy Gminy Tomaszów Lubelski mogą uzyskać pomoc w przypadku problemu uzależnienia.

Rysunek 4. Pomoc dla osób dotkniętych uzależnieniem

Ważną rolę w procesie przeciwdziałania uzależnieniom odgrywają działania podejmowane przez Gminną Komisję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Gminie Tomaszów Lubelski, w ramach przysługujących jej uprawnień. Według stanu na koniec 2022 roku Komisja liczyła 4 członków. Członkowie Komisji w ramach swoich działań:

- przeprowadzili rozmowy interwencyjno - motywacyjne w związku z nadużywaniem alkoholu z osobami dotkniętymi problemem alkoholowym,
- wnioskowali do sądu o zobowiązanie do podjęcia leczenia odwykowego,

- podejmowali interwencje wobec rodzin dotkniętych przemocą w oparciu o realizację procedury „Niebieskie Karty” poprzez udział w posiedzeniach zespołu interdyscyplinarnego i pracę w grupach roboczych na rzecz osób dotkniętych przemocą,
- opiniowali wnioski o wydanie zezwoleń na sprzedaż i podawanie napojów alkoholowych,
- przeprowadzali kontrole punktów sprzedaży napojów alkoholowych.

Pandemia COVID-19 oraz związane z nią ograniczenia aktywności społecznej, izolacji, niepokoju o zdrowie swoje i najbliższych, a także bezpieczeństwo ekonomiczne, w istotny sposób zwiększy obciążenie zdrowotne i społeczne związane z uzależnieniami. Konsekwencją pandemii może być wzrost liczby osób uzależnionych zarówno od alkoholu i innych substancji psychoaktywnych, jak i urządzeń elektronicznych.

Diagnoza problemów społecznych (badania społeczne)

Tabela nr 19 przedstawia najważniejsze wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2020 roku wśród dorosłych mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski, dotyczące uzależnień. Do obszarów tematycznych poddanych analizie zaliczyć można spożywanie alkoholu, palenie papierosów i e-papierosów, używanie narkotyków lub dopalaczy oraz uzależnienie od gier hazardowych.

Tabela 19. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2020 roku wśród dorosłych mieszkańców Tomaszów Lubelski dotyczące uzależnień

Obszar tematyczny	Wnioski
Alkohol	<ul style="list-style-type: none"> ■ Z częstotliwością wskazującą na picie ryzykowne, czy też szkodliwe (kilka razy w tygodniu lub codziennie) po alkohol sięga 13% mieszkańców Tomaszów Lubelski, w tym 3% stanowią osoby pijące go codziennie, a 10% kilka razy w tygodniu. ■ Część badanych zadeklarowała abstynencję (14%) lub picie okazjonalnie (28%).

	<ul style="list-style-type: none"> ■ Zebrany materiał badawczy wykazał, że część mieszkańców Gminy wykonywała swoje obowiązki służbowe pod wpływem alkoholu, nie jest to jednak znaczna część respondentów. Do takiego zachowania przyznało się 7% respondentów. ■ Niepokojące jest to, że co trzeci badany był świadkiem sytuacji prowadzenia pojazdu przez osobę znajdującą się pod wpływem alkoholu, co może wskazywać na występowanie na problemów w tym zakresie (28%). ■ Badania wykazały, że 5% respondentów nie ma wiedzy na temat szkodliwości picia alkoholu w ciąży na rozwój dziecka, natomiast 2% sądzi, że nie ma to żadnego wpływu. ■ Świadkiem spożywania alkoholu przez kobiety w ciąży na terenie swojej miejscowości w ciągu ostatnich 12 miesięcy był niemal co drugi respondent, tj. 45%.
Papierosy i e-papierosy	<ul style="list-style-type: none"> ■ Zebrany materiał badawczy wykazał, że codziennie papierosy pali średnio co piąty dorosły mieszkaniec Tomaszów Lubelski (18%). ■ Papierosy elektroniczne są wśród dorosłej części społeczności Gminy znacznie mniej popularne, niż te tradycyjne – codziennie sięga po nie czterokrotnie mniej ankietowanych, tj. 4%.
Narkotyki i dopalacze	<ul style="list-style-type: none"> ■ Do sięgnięcia po narkotyki, dopalacze lub inne środki psychoaktywne przyznało się 7% respondentów. ■ Ważnym wnioskiem z badania jest fakt, że zdecydowana większość mieszkańców zdaje sobie sprawę ze szkodliwości narkotyków i dopalaczy (98%).
Hazard	<ul style="list-style-type: none"> ■ Zebrany materiał badawczy wykazał, że styczność z grami na pieniądze miało 5% mieszkańców.

Źródło: *Diagnoza problemów społecznych na terenie Gminy Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2020 roku*

W dalszej kolejności analizie poddane zostały wyniki badań przeprowadzonych wśród uczniów z Gminy Tomaszów Lubelski. Dotyczyły one spożywania alkoholu, palenia papierosów/e-papierosów, sięgania po narkotyki i dopalacze. Najważniejsze wnioski z badania przedstawione zostały w poniższej tabeli.

Tabela 20. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2020 roku wśród uczniów z Gminy Tomaszów Lubelski dotyczące uzależnień

Obszar tematyczny	Wnioski
Alkohol	<ul style="list-style-type: none"> ■ Po alkohol kiedykolwiek w życiu sięgnęło 6% badanych uczniów. ■ Większość badanych piło alkohol po raz pierwszy w wieku 10–13 lat (62% spośród tych, którzy sięgnęli po alkohol). ■ Większość młodych mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski miało kontakt z alkoholem, ponieważ dostało go do spróbowania od rodziców (53% spośród tych, którzy spożywali alkohol), albo zostało poczęstowanych przez inne osoby (35%). ■ Analizując odpowiedzi uczniów można stwierdzić, że alkohol jest łatwo dostępny dla znacznej części respondentów – 33% badanych przyznało, że nie miałyby trudności w zdobyciu alkoholu na terenie swojej miejscowości. ■ Na podstawie deklaracji badanych uczniów można stwierdzić, że co trzeci respondent nie ma świadomości na temat szkodliwości alkoholu – 18% ankietowanych uznaje go za mało szkodliwy, 5% – za nieszkodliwy, a 8% przyznaje, iż nie ma na ten temat żadnej wiedzy.
Papierosy i e-papierosy	<ul style="list-style-type: none"> ■ Kontakt z papierosami miało 4% uczniów. ■ Elektroniczne papierosy są wśród uczniów z Gminy Tomaszów Lubelski rozpowszechnione w podobnym stopniu, jak te tradycyjne. Po e-papierosy sięgnęło 18% uczniów, w tym 10% osób zrobiło to więcej niż jednokrotnie. ■ Z deklaracji badanych wynika, że tradycyjne papierosy są w opinii uczniów bardziej szkodliwe niż e-papierosy – nie ma świadomości lub wiedzy na temat szkodliwości e-papierosów dla zdrowia 15% ankietowanych, a na temat tradycyjnych papierosów – 9%.
Narkotyki i dopalacze	<ul style="list-style-type: none"> ■ Zebrany materiał badawczy wykazał, że bezpośredni kontakt z narkotykami i dopalaczami miało tylko 3% respondentów, spośród których 1% sięgnął po nie jednokrotnie, 2% kilka razy. Większość uczniów ma świadomość na temat szkodliwości narkotyków i dopalaczy dla zdrowia, natomiast nie zdaje sobie z tego sprawy lub nie posiada wiedzy 12% uczniów w przypadku dopalaczy oraz 10% w przypadku narkotyków.

Źródło: Diagnoza problemów społecznych na terenie Gminy Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2020 roku

Pytania skierowane do pracowników instytucjonalnych także dotyczyły problemów uzależnień wśród mieszkańców Gminy. Wnioski z badania w tym zakresie prezentuje kolejna tabela.

Tabela 21. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2020 roku wśród pracowników instytucjonalnych dotyczące uzależnień

Obszar tematyczny	Wnioski
Uzależnienia	<ul style="list-style-type: none"> ■ Większość ankietowanych stwierdziło, że dzieci i młodzież z terenu Gminy coraz częściej sięgają po alkohol, papierosy oraz e-papierosy. Pojawiają się także sytuacje, gdzie zażywane są środki odurzające. ■ W przypadku dorosłych mieszkańców, respondenci również zauważają, że skala uzależnień od alkoholu uległa wzrostowi.
	<ul style="list-style-type: none"> ■ Zdaniem pracowników instytucjonalnych dorośli mieszkańcy Gminy Tomaszów Lubelski odchodzą już od palenia papierosów, a problem uzależnień od alkoholu występuje nie tylko w rodzinach z dysfunkcjami i patologiami, ale także wśród wykształconych środowisk. ■ Według pracowników instytucji na terenie Gminy powinno poszerzyć się ofertę bezpłatnego wsparcia psychologicznego, Zdaniem respondentów należałoby zwiększyć dostępność do ośrodki leczenia uzależnień oraz do psychiatrów dziecięcych.

Źródło: Diagnoza problemów społecznych na terenie Gminy Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2020 roku

W dalszej kolejności przedstawiono wnioski z badania przeprowadzonego wśród pedagogów i nauczycieli pracujących w jednostkach oświatowych na terenie Gminy Tomaszów Lubelski. Tabela zawiera obszar uzależnień behawioralnych.

Tabela 22. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2020 roku wśród pedagogów i nauczycieli dotyczące problemu uzależnień behawioralnych wśród uczniów

Obszar tematyczny	Wnioski
Uzależnienia behawioralne	<ul style="list-style-type: none"> ■ Odpowiedzi respondentów wskazały na problem nadmiernego korzystania z urządzeń elektronicznych, zwłaszcza telefonu komórkowego wśród uczniów. Problem ten występuje bez względu na wiek dzieci i młodzieży.

- Odpowiedzi nauczycieli oraz pedagogów szkolnych nie wskazały na problem hazardu wśród uczniów z Gminy Tomaszów Lubelski.

Źródło: Diagnoza problemów społecznych na terenie Gminy Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2020 roku

Obszary problemowe

W oparciu o wnioski wynikające z prezentowanej powyżej analizy, wyróżniono najważniejsze obszary problemowe w dziedzinie planowania strategicznego, tj.:

- występujący na terenie Gminy problem prowadzenia pojazdów przez osoby nietrzeźwe,
- brak świadomości części mieszkańców odnośnie wpływu picia alkoholu w ciąży na rozwój dziecka,
- widoczny i alarmujący problem spożywania alkoholu i palenia papierosów wśród uczniów,
- znaczny odsetek uczniów uznających alkohol i papierosy za łatwe do zdobycia,
- wzrost łącznej wartości sprzedanego na terenie Gminy alkoholu,
- występujący problem nadmiernego korzystania z urządzeń elektronicznych wśród uczniów,
- zagrożenie wzrostem liczby osób uzależnionych od alkoholu i innych substancji psychoaktywnych w związku z występowaniem pandemii COVID-19.

5. Przeciwdziałanie przemocy domowej

Podstawowe informacje, skala problemu i działań interwencyjnych

Ustawa z dnia 09.03.2023r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (DZ. U. z 2021r.poz.1249 oraz z 2023 r. poz. 289) wprowadziła wiele zmian, które istotnie rozszerzają zakres przedmiotowy i podmiotowy ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej. Przepisy znowelizowanej ustawy weszły w życie 22.06.2023r.

Jedną z podstawowych zmian w tym zakresie jest zmodyfikowanie samego pojęcia przemocy w rodzinie i zastąpienie go terminem „przemoc domowa”. W myśl znowelizowanego art. 1 ust 1 w/w ustawy przez pojęcie przemocy domowej należy rozumieć jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie, wykorzystujące przewagę fizyczną, psychiczną lub ekonomiczną, naruszające prawa lub dobra osobiste osoby doznającej przemocy domowej, w szczególności:

- narażające tę osobę na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia lub mienia;
- naruszające jej godność, nietykalność cielesną lub wolność, w tym seksualną;
- powodujące szkody na jej zdrowiu fizycznym lub psychicznym, wywołujące u tej osoby cierpienie lub krzywdę;
- ograniczające lub pozbawiające tę osobę dostępu do środków finansowych lub możliwości podjęcia pracy lub uzyskania samodzielności finansowej;
- istotnie naruszające prywatność tej osoby lub wzbudzające u niej poczucie zagrożenia, poniżenia lub udręczenia, w tym podejmowane za pomocą środków komunikacji elektronicznej.

Nowe rozwiązania prawne dotyczące zakresu podmiotowego procedury „Niebieskie Karty”, wprowadzenie nowej definicji osoby doznającej przemocy domowej obejmującej osoby, które już nie są w związku z osobami stosującymi przemoc, ale nadal tej przemocy doznają, spowoduje konieczność szerszego niż dotychczas identyfikowania przemocy domowej.

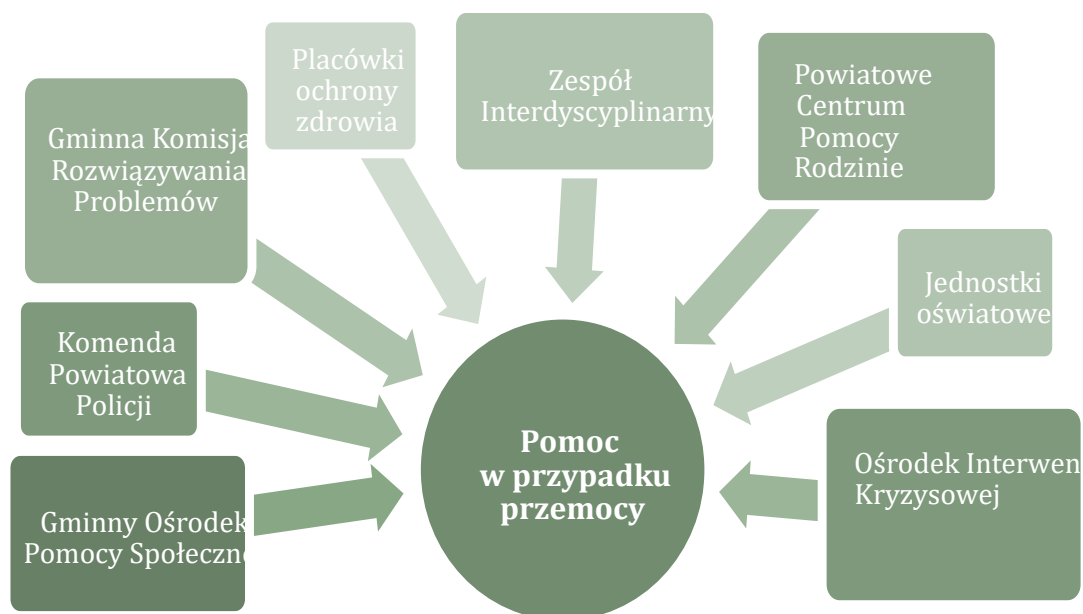
Gmina podejmuje działania na rzecz przeciwdziałania przemocy domowej, w szczególności w ramach pracy Zespołu Interdyscyplinarnego, który powołany jest przez Wójta Gminy Tomaszów Lubelski. W jego skład wchodzi przedstawiciele:

- jednostek organizacyjnych pomocy społecznej,
- Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych,
- Policji,
- oświaty,
- ochrony zdrowia,
- kuratorskiej służby sądowej,
- organizacji pozarządowej,
- Żandarmerii Wojskowej.

Zespół Interdyscyplinarny w Gminie Tomaszów Lubelski realizuje działania określone w Gminnym Programie Przeciwdziałania Przemocy Domowej oraz Ochrony Osób Doznających Przemocy Domowej. Obsługę organizacyjno-techniczną i finansową Zespołu zapewnia Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim.

Kolejna grafika przedstawia miejsca, gdzie mieszkańcy Tomaszów Lubelski mogą uzyskać pomoc i wsparcie w przypadku doświadczania przemocy domowej.

Rysunek 5. Możliwości uzyskania wsparcia w przypadku doświadczania przemocy domowej

Podejmowanie interwencji w środowisku wobec osoby dotkniętej przemocą odbywa się w oparciu o procedurę „Niebieskie Karty” i nie wymaga zgody osoby doznającej przemocy i osoby stosującej przemoc. Procedura „Niebieskie Karty” obejmuje ogół czynności podejmowanych i realizowanych przez przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, oświaty i ochrony zdrowia, w związku z uzasadnionym podejrzeniem stosowania przemocy. Przedstawiciele podmiotów w/w, realizują procedurę „Niebieskie Karty” w oparciu o zasadę współpracy i przekazują informacje o podjętych działaniach przewodniczącemu Zespołu Interdyscyplinarnego. Wszczęcie procedury „Niebieskie Karty” następuje przez wypełnienie formularza „Niebieska Karta – A” w przypadku powzięcia, w toku prowadzonych czynności służbowych lub zawodowych, podejrzenia stosowania przemocy domowej lub w wyniku zgłoszenia dokonanego przez świadka przemocy.

W 2022 roku prowadzono 26 procedur „Niebieskie Karty – A”, z czego 10 procedur zamknięto ze względu na ustanie przemocy i zrealizowanie indywidualnego planu pomocy 10, oraz 12 ze względu na rozstrzygnięcie o braku zasadności do podejmowania działań.

Diagnoza problemów społecznych (badania społeczne)

Poniższa tabela przedstawia najważniejsze wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2020 roku wśród dorosłych mieszkańców dotyczącego przemocy domowej.

Tabela 23. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2020 roku wśród dorosłych mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski dotyczące przemocy

Obszar tematyczny	Wnioski
Skala przemocy	<ul style="list-style-type: none"> ■ Z przeprowadzonego badania wynika, iż problem przemocy domowej dotyczy bezpośrednio 4% dorosłych mieszkańców Tomaszów Lubelski – stwierdzili oni, że w ich domu występuje przemoc. ■ Znajomość kogoś w swoim otoczeniu, kto jest osobą doświadczającą przemocy w swoim domu zadeklarował wysoki odsetek badanych – średnio co piąty respondent (22%). ■ Do zastosowania przemocy wobec dziecka/dzieci w ciągu ostatnich 12 miesięcy poprzedzających badanie przyznało się 3% badanych (spośród całej próby badawczej).
Stosowanie kar fizycznych wobec dzieci	<ul style="list-style-type: none"> ■ Analiza materiału badawczego pod kątem stosowania kar fizycznych wobec dzieci pozwala zauważyć, że średnio co szósty mieszkaniec biorący udział w badaniu nie wie, czy jest to dobra metoda wychowawcza, czy też nie, z kolei 10% ma do niej pozytywny stosunek.

Źródło: *Diagnoza problemów społecznych na terenie Gminy Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2020 roku*

Najważniejsze wnioski z badania przeprowadzonego wśród uczniów ze szkół z Gminy Tomaszów Lubelski dotyczące przemocy domowej, rówieśniczej oraz cyberprzemocy zostały przedstawione w kolejnej tabeli.

Tabela 24. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2020 roku wśród uczniów z Tomaszów Lubelski dotyczące przemocy i cyberprzemocy

Obszar tematyczny	Wnioski
Skala przemocy	<ul style="list-style-type: none"> ■ Z danych wynika, że przemocy kiedykolwiek w życiu doznał stosunkowo duży odsetek uczniów ze szkół znajdujących się na terenie Gminy – zadeklarowało to 33% osób. ■ Większość respondentów doświadczyło przemocy ze strony kolegów ze szkoły (56% spośród tych, którzy zadeklarowali doświadczenie przemocy). Znaczna część odpowiedzi padła również na znajomych (35%) i rodzeństwo (29%). ■ Doświadczenie przemocy ze strony kogoś z rodziny zadeklarowało 3% badanych (spośród całej próby badawczej). ■ Jednocześnie można zauważyć, że 11% uczniów miało trudność w określeniu tego, czy w ich domu występuje przemoc, co może wynikać z braku wiedzy na ten temat lub doznawania pewnego rodzaju problemów. ■ Z przeprowadzonego wśród uczniów z Gminy Tomaszów Lubelski badania, wyłania się obraz znacznej części respondentów deklarujących doświadczenie cyberprzemocy. Doznanie tego typu problemu zadeklarował co trzeci uczeń (37%).

Źródło: Diagnoza problemów społecznych na terenie Gminy Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2020 roku

Pracownicy instytucjonalni również zostali poproszeni o udzielenie odpowiedzi na pytania dotyczące przemocy domowej. Wnioski z badania w tym zakresie prezentuje kolejna tabela.

Tabela 25. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2020 roku wśród pracowników instytucjonalnych z Gminy Tomaszów Lubelski dotyczące przemocy domowej

Obszar tematyczny	Wnioski
Skala problemu	<ul style="list-style-type: none"> ■ Z analizy badań wynika, że problem przemocy w rodzinie na przestrzeni ostatnich lat uległ zwiększeniu. Przyczyn wzrostu tego problemu pracownicy instytucjonalni upatrywali w większej świadomości ludzi, którzy nie boją się zgłosić problemu lub zwrócić się o pomoc. Podkreślano również, że wpływ na zwiększenie liczby rodzin dotkniętych przemocą miał okres pandemii, przez który mieszkańcy byli zamknięci w swoich domach.
Pomoc osobom doznającym przemocy	<ul style="list-style-type: none"> ■ Wśród najskuteczniejszych działań wobec osób doznających przemocy domowej badani najczęściej wyróżniali: organizowanie zajęć profilaktycznych oraz psychologiczno-kompensacyjnych, zwiększenie dostępności do poradnictwa prawnego, socjalnego, psychologicznego, psychoterapii, tworzenie kolejnych placówek dla ofiar przemocy, izolowanie sprawców przemocy, uświadamianie, czym jest przemoc i gdzie można zgłosić się po pomoc. ■ Zdaniem respondentów Gmina Tomaszów Lubelski działa bardzo pręźnie w kierunku rozwiązywania problemu przemocy. Osoby kierowane są na programy korekcyjno-edukacyjne dla sprawców przemocy, spotkania grup wsparcia, kampanie społeczne, terapie oraz programy profilaktyczne. Ponadto w szkołach prowadzone są pogadanki oraz dystrybuowane są ulotki, broszury, plakaty.

Źródło: *Diagnoza problemów społecznych na terenie Gminy Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2020 roku*

O kwestię przemocy domowej oraz przemocy rówieśniczej wśród uczniów zapytano dodatkowo przedstawicieli kadry pedagogicznej ze szkół z terenu Gminy. Wnioski z przeprowadzonej diagnozy przedstawia tabela na kolejnej stronie.

Tabela 26. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2020 roku wśród pedagogów i nauczycieli dotyczące przemocy domowej oraz przemocy rówieśniczej wśród dzieci i młodzieży

Obszar tematyczny	Wnioski
Skala przemocy domowej	<ul style="list-style-type: none"> ■ Problem przemocy domowej zdaniem pracowników oświaty występuje w nielicznych rodzinach uczniów. ■ Zebrany materiał badawczy wykazał, że dzieci wiedzą, gdzie uzyskać pomoc w razie problemów przemocy. W szkołach znajdują się tablice informacyjne z numerami telefonów pod które uczniowie mogą zadzwonić, a ponadto wiedzą, że mogą liczyć na wsparcie pedagoga szkolnego, czy swojego wychowawcy.
Skala przemocy rówieśniczej	<ul style="list-style-type: none"> ■ Z opinii pracowników oświaty wynika, że w szkołach występuje problem przemocy – zarówno fizyczna, jak i słowna, która wzrosła. ■ Przyczyn przemocy rówieśniczej badani pracownicy upatrywali w chęci dominacji w grupie oraz zaimponowania, przenoszeniu konfliktów sąsiedzkich do szkoły, braku poczucia bezpieczeństwa i wsparcia w rodzinie, a także przenoszenia zachowań rodziców.
Cyberprzemoc	<ul style="list-style-type: none"> ■ Analiza wyników przeprowadzonego badania pod kątem cyberprzemocy pozwala stwierdzić, że problem ten występuje, choć nie w takim natężeniu, jak miało to miejsce we wcześniejszych latach. ■ Przyczyną zmniejszenia się problemu zdaniem pracowników oświaty jest zabranie telefonów uczniom na terenie szkoły.

Źródło: *Diagnoza problemów społecznych na terenie Gminy Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2020 roku*

Obszary problemowe

W oparciu o wnioski wynikające z prezentowanej analizy wyróżniono najważniejsze obszary problemowe w dziedzinie planowania strategicznego, tj.:

- brak świadomości części dorosłych mieszkańców Gminy na temat negatywnych konsekwencji stosowania przemocy wobec dzieci jako metody wychowawczej,
- znaczna część mieszkańców deklarująca znajomość kogoś w swoim otoczeniu dotkniętego problemem przemocy domowej,

- wysoki odsetek uczniów deklarujących, że kiedykolwiek w życiu doświadczyli przemocy i cyberprzemocy, w tym przemocy rówieśniczej,
- wzrost liczby rodzin objętych procedurą „Niebieskie Karty” oraz pomocą Zespołu Interdyscyplinarnego.

6. Aktywność i integracja społeczna seniorów

Podstawowe informacje, skala problemu i działań interwencyjnych

Aktywność i integracja społeczna seniorów stanowią niezwykle ważny i wymagający obszar dla Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych. Dzięki postępowi medycznemu żyjemy coraz dłużej, coraz dłużej chcemy być aktywni i korzystać z życia w pełni. Pomimo tego w starszych osobach często nie dostrzega się potencjału i korzyści płynących dla społeczności lokalnej, należy pamiętać, że to właśnie seniorzy dzięki swej wiedzy i życiowemu doświadczeniu mogą stanowić niezwykle cenne źródło nauki dla młodych pokoleń. Równie często projektując infrastrukturę rekreacyjną pomija się potrzeby osób starszych, co negatywnie wpływa na ich samopoczucie, a co za tym idzie – na ich odbiór przez resztę społeczeństwa. Należy kreować zupełnie nowy wizerunek osoby starszej – jako osoby aktywnej, sprawnej i będącej pełnoprawnym obywatelem Gminy.

Na przestrzeni ostatnich lat można zauważyć wzrost udziału osób, które ukończyły 60 lat w populacji ogólnej. Zjawisko to nazywane starzejącym się społeczeństwem ma miejsce zarówno w Polsce, jak i w większości uprzemysłowionych krajów. Niesie to za sobą konieczność intensyfikacji działań skierowanych w stronę wsparcia i integracji seniorów. Z danych GUS wynika, że odsetek osób będących w wieku poprodukcyjnym w Gminie Tomaszów Lubelski jest niższy względem Powiatu Tomaszowskiego i Województwa Lubelskiego. Ma on jednak tendencję wzrostową, stąd niezbędne jest podjęcie działań skierowanych do seniorów.

Diagnoza problemów społecznych (badania społeczne)

Wnioski z badania ankietowego w zakresie problemów i potrzeb osób starszych na terenie Gminy Tomaszów Lubelski, przedstawione zostały w tabeli nr 27. Dotyczą one poziomu dostosowania oferty pomocy do potrzeb osób starszych oraz przedstawiają opinię pracowników instytucjonalnych na temat najczęstszych problemów dotyczących te osoby na terenie Gminy.

Tabela 27. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego wśród pracowników instytucjonalnych w 2020 roku dotyczące osób starszych

Obszar tematyczny	Wnioski
Oferta pomocy	<ul style="list-style-type: none"> ■ Obraz jaki wyłania się z badania to wystarczająca oferta dla osób starszych. Na terenie Gminy funkcjonuje Klub Seniora, który organizuje różnego rodzaju aktywności tj, zajęcia, wycieczki.
Problemy osób starszych	<ul style="list-style-type: none"> ■ Osoby starsze z terenu Gminy w opinii większości pracowników instytucjonalnych najczęściej doznają samotności/izolacji, braku zainteresowania ze strony rodziny, ubóstwa, niepełnosprawności, braku możliwości zapewnienia opieki oraz problemów zdrowotnych.

Źródło: Diagnoza problemów społecznych na terenie Gminy Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2020 roku

Wnioski z badania ankietowego w zakresie problemów i potrzeb osób starszych na terenie Gminy Tomaszów Lubelski z perspektywy dorosłych mieszkańców Gminy przedstawia kolejna tabela. Dotyczą one poziomu dostosowania oferty pomocy do potrzeb osób starszych oraz przedstawiają opinię mieszkańców na temat najczęstszych problemów dotyczących seniorów na terenie Gminy.

Tabela 28. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego wśród dorosłych mieszkańców Tomaszów Lubelski w 2020 roku dotyczące osób starszych

Obszar tematyczny	Wnioski
Oferta pomocy	<ul style="list-style-type: none"> ■ Obraz jaki wyłania się z badania to niewystarczająca oferta pomocy osobom starszym w Gminie – za taką uznaje ją 62% mieszkańców, a pozytywnie oceniło ją 15% badanych.
Problemy i potrzeby osób starszych	<ul style="list-style-type: none"> ■ Do głównych problemów osób starszych zaliczono samotność, niepełnosprawność, choroby wieku podeszłego oraz niewystarczające środki utrzymania. ■ Z materiału badawczego wynika, że do głównych potrzeb osób starszych mieszkańcy Gminy Tomaszów Lubelski zaliczyli wsparcie emocjonalne, doradztwo oraz załatwianie spraw urzędowych, a także usługi opiekuńczo-pielęgnacyjne.

Źródło: *Diagnoza problemów społecznych na terenie Gminy Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2020 roku*

Obszary problemowe

W oparciu o wnioski wynikające z analizy sytuacji, wyróżniono najważniejsze obszary problemowe w dziedzinie planowania strategicznego, tj.:

- zagrożenie izolacją społeczną i samotnością osób starszych,
- stały wzrost na przestrzeni lat udziału osób starszych w ogólnej liczbie ludności,
- wysoki odsetek badanych mieszkańców, w opinii których oferta pomocy seniorom jest w Gminie niewystarczająca,
- wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym korzystających z pomocy społecznej, w tym w formie usług opiekuńczych.

7. Promocja zatrudnienia, reintegracja zawodowa i społeczna osób podlegających wykluczeniu społecznemu

Podstawowe informacje, skala problemu i działań interwencyjnych

Wśród głównych zjawisk kryzysowych zachodzących w sferze społecznej jest bezrobocie. Bezrobocie, w szczególności długotrwałe (przekraczające 12 miesięcy), jest

bardzo niekorzystne społecznie, gdyż wpływa negatywnie zarówno na warunki bytowe jednostki lub rodziny (długotrwały brak stałego wynagrodzenia, uzależnienie od wsparcia z systemu pomocy społecznej), jak również kondycję psychofizyczną (zaburzenia zdrowia psychicznego, dolegliwości psychosomatyczne) oraz społeczną (pogłębiająca się izolacja społeczna, spadek aktywności osoby pozostającej bez pracy). Czynniki te bardzo często skutkują wzrostem ubóstwa, pogłębiają stan wykluczenia zawodowego i społecznego (np. zanik posiadanych kwalifikacji zawodowych i trudności w przystosowaniu się do zmieniających się zasad funkcjonowania rynku pracy), a także mogą prowadzić do pojawienia się patologicznych zjawisk takich jak: nadużywanie alkoholu i przestępczość. Negatywne skutki bezrobocia odciskają również piętno na funkcjonowaniu rodziny osoby pozostającej bez pracy. W szczególności dotyczy to dzieci osoby bezrobotnej, które odczuwając własną sytuację materialną jako gorszą, w porównaniu do swoich rówieśników, stopniowo mogą izolować się, co jest dotkliwym ograniczeniem naturalnych potrzeb związanych z rozwojem intelektualnym i społecznym. Bezrobocie jest również przyczyną zaniechania uczestnictwa w życiu kulturalnym i społecznym.

W 2022 roku bezrobocie jako powód udzielania pomocy i wsparcia z pomocy społecznej znajdowało się na czwartym miejscu pod względem ogólnej liczby rodzin, którym udzielono wsparcia.

W 2022 roku liczba rodzin korzystających ze wsparcia Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Gminie Tomaszów Lubelski z powodu bezrobocia kształtowała się na poziomie 68.

Dostrzegalna jest pozytywna tendencja jeśli chodzi o zmianę wskaźnika bezrobocia wśród beneficjentów pomocy społecznej. Wskaźnik ten obliczany jest jako stosunek liczby osób w rodzinach korzystających z pomocy społecznej z powodu bezrobocia, do liczby osób w rodzinach korzystających z pomocy ogółem. W porównaniu do lat poprzednich obserwowany jest jego spadek. Należy jednak podkreślić, że pomimo spadku wskaźnik bezrobocia w dalszym ciągu utrzymuje się na stosunkowo wysokim poziomie.

Na terenie Gminy funkcjonuje Klub Integracji Społecznej, który służy spotkaniom osób pozostających bez zatrudnienia poszukującym możliwości własnego rozwoju.

Warunkiem uczestnictwa w Klubie jest podpisanie kontraktu socjalnego, o którym jest mowa w przepisach o pomocy społecznej. Zajęcia w KIS umożliwiają uczestnikom poszerzenie swoich umiejętności społecznych i zawodowych, wymianę doświadczeń, budowanie relacji, poznawanie konstruktywnych metod radzenia sobie ze stresem, komunikowania się i poszukiwania pracy.

W związku z pandemią COVID-19 oraz związanymi z nią obostrzeniami, pogorszeniu uległa sytuacja na rynku pracy. W czasie pandemii pracę straciło wiele osób, przede wszystkim pracujących w branżach szczególnie dotkniętych wprowadzanymi obostrzeniami oraz mających umowy cywilnoprawne. Skutki pandemii na rynku pracy mogą być jednak odroczone w czasie i dostrzegalne w dłuższej perspektywie czasowej, między innymi kryzys występujący w wielu branżach. Radzenie sobie z pandemią, a w jej następstwie z kryzysem gospodarczym i pogorszeniem sytuacji na rynku pracy, będzie wymagało w perspektywie najbliższych lat, zwrócenia szczególnej uwagi na podejmowanie działań wspierających mieszkańców w tym zakresie.

Diagnoza problemów społecznych (badania społeczne)

Wnioski z badania ankietowego w zakresie rynku pracy – oferowanej w Gminie pomocy oraz potrzeb osób bezrobotnych, przedstawione zostały w tabelach poniżej.

Tabela 29. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego wśród pracowników instytucjonalnych w Gminie Tomaszów Lubelski w 2020 roku dotyczące osób bezrobotnych

Obszar tematyczny	Wnioski
Pomoc osobom bezrobotnym	<ul style="list-style-type: none"> ■ Z przeprowadzonych badań wynika, że problem bezrobocia w Gminie występuje, choć jego skala nie jest duża. ■ Zdaniem badanych problemem jest brak zatrudnienia na dłuższy okres, brak dużych zakładów pracy oraz długotrwałe bezrobocie, które wynika z braku kwalifikacji i wykształcenia. ■ Zauważono także niechęć do podjęcia pracy, która spowodowana jest korzystaniem ze świadczeń pomocy społecznej, a także emigrację młodych wykształconych mieszkańców Gminy.

Źródło: *Diagnoza problemów społecznych na terenie Gminy Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2020 roku*

Tabela 30. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego wśród dorosłych mieszkańców Tomaszów Lubelski w 2020 roku dotyczące rynku pracy

Obszar tematyczny	Wnioski
Oferta pomocy	<ul style="list-style-type: none"> ■ Aktywizacja zawodowa nie jest popularna wśród mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski – tylko co czwarty z niej korzystał. ■ Zdaniem mieszkańców w największym stopniu powinno zwiększyć się liczbę kursów zawodowych (55%), szkoleń (44%) oraz staży/praktyk realizowanych w PUP (33%).
Problemy i potrzeby osób bezrobotnych	<ul style="list-style-type: none"> ■ Z uzyskanych danych wynika, że duża część mieszkańców uważa, że znalezienie pracy na terenie Gminy jest trudne lub bardzo trudne (62%), natomiast tylko (21%) jest zdania, że jest to łatwe lub bardzo łatwe. ■ Warto podkreślić, że co trzeci badany negatywnie ocenia swoje szanse na rynku pracy (37%) lub było mu trudno odpowiedzieć na to pytanie (38%).

Źródło: *Diagnoza problemów społecznych na terenie Gminy Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2020 roku*

Obszary problemowe

W oparciu o wnioski wynikające z prezentowanej powyższej analizy wyróżniono najważniejsze obszary problemowe w dziedzinie planowania strategicznego, tj.:

- wzrost udziału osób bezrobotnych do 25 roku życia w ogólnej liczbie zarejestrowanych w PUP mieszkańców,
- znaczny udział osób długotrwale bezrobotnych w ogólnej liczbie zarejestrowanych w PUP mieszkańców,
- problemy mieszkańców Tomaszów Lubelski w obszarze zatrudnienia na lokalnym rynku pracy (wnioski z przeprowadzonej diagnozy),
- ryzyko pogorszenia się sytuacji na rynku pracy spowodowane pandemią COVID-19.

8. Wsparcie osób z problemem ubóstwa

Podstawowe informacje, skala problemu i działań interwencyjnych

Diagnozy w zakresie poziomu ubóstwa dokonano na podstawie danych statystycznych dotyczących liczby beneficjentów pomocy społecznej oraz przyznanych świadczeń z pomocy społecznej. Ich zakres umożliwił zarówno opis stanu najbardziej aktualnego, jak również porównanie dynamiki zachodzących procesów poprzez porównanie zmian na przestrzeni lat. W tym celu analizie poddano liczbę osób, które uprawniane były do korzystania ze świadczeń ogółem oraz tych, które uprawnione były do pomocy z tytułu ubóstwa.

W 2022 roku ubóstwo jako powód udzielania pomocy i wsparcia z pomocy społecznej znajdowało się na piątym miejscu pod względem ogólnej liczby rodzin, którym udzielono pomocy i wsparcia.

Dane źródłowe pokazują, że ogólna liczba rodzin zamieszkujących Gminę, którym zostały udzielone pomoc i wsparcie z powodu ubóstwa ulega na przestrzeni lat spadkowi. W 2020 roku z tego powodu pomocy udzielono 93 rodzinom, w 2021 roku 72 rodzinom natomiast w 2022 roku – 63 rodzinom.

W 2022 roku z zasiłków stałych korzystało 39 osób, a w ubiegłym roku 34 osoby, co również wskazuje na tendencję spadkową. W przypadku zasiłków okresowych, w 2022 roku liczba ich świadczeniobiorców kształtowała się na poziomie 67 osób, którym przyznano świadczenie, co oznacza spadek w stosunku do roku 2021 roku -74 osób którym decyzją przyznano świadczenie. Zasiłek celowy został przyznany w 2022 roku 74 osobom, czyli mniejszej liczbie osób niż w roku ubiegłym, tj.66 os. Można zauważyć, że liczbę osób, którym udzielono wyżej wymienionych świadczeń pieniężnych w omawianym okresie charakteryzuje tendencja spadkowa.

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Gminie Tomaszów Lubelski od stycznia 2019 roku realizuje program „Posiłek w szkole i w domu” na lata 2019-2023, który zastąpił realizowany w latach poprzednich program „Pomoc państwa w zakresie dożywiania”. Celem Programu jest ograniczenie zjawiska niedożywienia dzieci i młodzieży z rodzin o niskich dochodach lub znajdujących się trudnej sytuacji materialnej, oraz osób

samotnych, w podeszłym wieku i niepełnosprawnych. **Pomoc w formie posiłku w ramach programu „ Posiłek szkole i w domu” na lata 2019-2023-** wydatkowano kwotę **274 850,04 złotych**. Środki na realizację zadania otrzymano z budżetu państwa w kwocie **219 500,00 złotych**, pozostała kwota została wydatkowana ze środków własnych na realizację zadania, jako co najmniej 20% udziału własnego.

Z pomocy w ramach realizacji Programu „ Posiłek w szkole i w domu” skorzystało łącznie 279 osób, w tym 26 dzieci do czasu podjęcia nauki w szkole i 128 uczniów do czasu ukończenia szkoły ponadpodstawowej oraz 125 osób znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej zwłaszcza samotnych, niepełnosprawnych i starszych czy długotrwale chorych. Z pomocy w formie posiłku skorzystało 177 osób w tym 50 osób starszych , samotnych czy niepełnosprawnych. Koszt posiłków wyniósł **212 349,00 złotych**. Pozostałą kwotę z Programu wydatkowano na wypłatę zasiłków celowych na zakup żywności lub posiłku , tj. **43 900,00 złotych** dla 68 osób.

Gmina powierzyła realizację zadania z zakresu pomocy społecznej w drodze konkursu ofert do Polskiego Stowarzyszenia na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną Koło w Tomaszowie Lubelskim Zakład Aktywności Zawodowej w Przeorsku, które dostarczało posiłki w szkołach gminnych dla ok. 60 dzieci w dni nauki szkolnej. Dostawę posiłków pakowanych próżniowo dla 50 osób starszych, niepełnosprawnych i chorych w okresie od stycznia do kwietnia i od października do grudnia 2022 roku.

Osoby uzyskujące niskie dochody lub pozbawione dochodów mają możliwość ubiegania się o dofinansowanie do wydatków mieszkaniowych ponoszonych z związku z zajmowaniem lokalu mieszkalnego. W 2022 roku świadczenie pieniężne w formie dodatków mieszkaniowych otrzymały 2 gospodarstwa domowe.

Wartość wskaźnika ubóstwa w wymiarze finansowym kształtuje się w Gminie Tomaszów Lubelski na niższym poziomie, niż ma to miejsce zarówno na terenie całego powiatu, jak i województwa. Na wartość wskaźnika ubóstwa w wymiarze finansowym składają się następujące wskaźniki: dochód w Gminie przypadający na jednego mieszkańca, liczba osób, którym przyznano świadczenie (pieniężne/niepieniężne) przypadająca na każde 1000 mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski oraz odsetek osób długotrwale korzystających z pomocy społecznej do liczby wszystkich osób korzystających z pomocy społecznej. Im wyższa wartość wskaźnika, tym sytuacja Gminy jest korzystniejsza. Bezpośrednio z ubóstwem wiąże się problem bezdomności – jest

często zarówno przyczyną ubóstwa jak i jego skutkiem. W 2022 roku z powodu bezdomności pomoc i wsparcie otrzymały 3 osoby.

Diagnoza problemów społecznych (badania społeczne)

Kolejna tabela przedstawia najważniejsze wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2020 roku wśród dorosłych mieszkańców dotyczącego problemu ubóstwa i wykluczenia społecznego.

Tabela 31. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2020 roku wśród dorosłych mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski dotyczące ubóstwa i wykluczenia społecznego

Obszar tematyczny	Wnioski
Skala ubóstwa	<ul style="list-style-type: none"> ■ Obraz jaki wyłania się z badania to stosunkowo wysoki odsetek respondentów deklarujących występowanie ubóstwa na terenie Gminy – 55% uważa, że występuje ono w niedużej skali, natomiast 19% – w dużej skali. ■ 32% badanych doświadczyło w swoim życiu ubóstwa, natomiast 6% przyznało, że doznaje go na co dzień. ■ Zdaniem mieszkańców najbardziej zagrożone ubóstwem są osoby starsze (66%).
Skala wykluczenia społecznego	<ul style="list-style-type: none"> ■ Z uzyskanych danych wynika, że wykluczenia społecznego doświadczył co piąty mieszkaniec Tomaszów Lubelski (23%). Najczęstszym powodem odrzucenia była niepełnosprawność oraz bezrobocie. ■ W środowisku 65% mieszkańców znajdują się osoby, które doznały z powodu swojej sytuacji życiowej wykluczenia społecznego – najczęściej to osoby z niepełnosprawnościami, uzyskujące niskie dochody oraz osoby uzależnione.

Źródło: Diagnoza problemów społecznych na terenie Gminy Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2020 roku

Obszary problemowe

W oparciu o wnioski wynikające z prezentowanej analizy wyróżniono najważniejsze obszary problemowe w dziedzinie planowania strategicznego, tj.:

- występujący problem ubóstwa na terenie Gminy,
- występujący problem wykluczenia społecznego,

- ograniczenie możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb bytowych w wyniku niedoboru środków finansowych, skutkujące funkcjonowaniem w sytuacji zagrożenia egzystencji;
- ograniczona aktywność zawodowa i społeczna wśród osób dorosłych; przyjmowanie pozycji społecznej „osoby ubogiej” jako stałej formy funkcjonowania społecznego, która prowadzi do zjawiska wyuczonej bezradności.

9. Problem przestępczości

Podstawowe informacje, skala problemu i działań interwencyjnych

W 2021 roku w gminie Tomaszów Lubelski stwierdzono szacunkowo (w oparciu o dane powiatowe) 163 przestępstw. Oznacza to, że na każdych 1000 mieszkańców odnotowano 14,38 przestępstw. Jest to wartość mniejsza od wartości dla województwa lubelskiego oraz znacznie mniejsza od średniej dla całej Polski. Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw dla wszystkich przestępstw ogółem w gminie Tomaszów Lubelski wynosi 85,70% i jest większy od wskaźnika wykrywalności dla województwa lubelskiego oraz znacznie większy od wskaźnika dla całej Polski. W przeliczeniu na 1000 mieszkańców gminy Tomaszów Lubelski najwięcej stwierdzono przestępstw o charakterze kryminalnym - 7,28 (wykrywalność 86%) oraz o charakterze gospodarczym - 4,06 (wykrywalność 75%). W dalszej kolejności odnotowano przestępstwa przeciwko mieniu - 4,93 (73%), drogowe - 1,88 (100%) oraz przeciwko życiu i zdrowiu - 0,26 (100%) roku uległ zwiększeniu, natomiast względem roku ubiegłego – zmniejszeniu.

Obszary problemowe

W oparciu o wnioski wynikające z analizy sytuacji, wyróżniono najważniejsze obszary problemowe w dziedzinie planowania strategicznego, tj.:

- spadek wskaźnika wykrywalności przestępstw stwierdzonych na terenie Gminy względem roku ubiegłego,
- wzrost ogólnej liczby przestępstw stwierdzonych na przestrzeni lat 2020–2022,

- znaczny wzrost liczby interwencji związanych z przemocą w rodzinie oraz nietrzeźwymi kierowcami,

10. Analiza SWOT

Jedną z najczęściej stosowanych metod i technik służących budowaniu strategii jest analiza SWOT. Analiza SWOT polega na zbadaniu silnych i słabych podmiotów działających w sferze polityki społecznej, a następnie ich konfrontacji z szansami i zagrożeniami tkwiącymi w jej bliższym i dalszym otoczeniu. Pozwala oszacować możliwości i potencjał, jakim dysponuje dany podmiot.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ol style="list-style-type: none"> 1. Rozwinięta i różnorodna oferta kulturalna, rozrywkowa i rekreacyjna skierowana do mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski. 2. Wzrastająca liczba podmiotów gospodarczych. 3. Spadek udziału bezrobotnych mieszkańców zarejestrowanych w PUP w ogólnej liczbie mieszkańców w wieku produkcyjnym. 4. Funkcjonowanie na terenie Gminy organizacji pozarządowych o profilu działalności skierowanej na pomoc w rozwiązywaniu problemów społecznych. 5. Rozwinięta sieć jednostek oświatowych. 6. Spadek stopy bezrobocia na terenie Gminy. 7. Baza instytucji prowadzących działalność w zakresie polityki społecznej oraz innych działań wspierających mieszkańców. 8. Spadek liczby rodzin korzystających z pomocy społecznej oraz osób długotrwale pobierających świadczenie. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Znaczny wzrost udziału osób starszych w ogólnej liczbie ludności na przestrzeni ostatnich lat. 2. Ujemny przyrost naturalny. 3. Znaczny udział długotrwale bezrobotnych mieszkańców w ogólnej liczbie osób zarejestrowanych w PUP. 4. Wysoki odsetek rodzin i osób korzystających z pomocy społecznej z powodu długotrwałej lub ciężkiej choroby, ubóstwa oraz bezrobocia. 5. Wzrost zapotrzebowania na zasiłki pielęgnacyjne dla niepełnosprawnego dziecka oraz zasiłki opiekuńcze. 6. Brak realizacji programów rekomendowanych wśród dzieci i młodzieży. 7. Problem nadmiernego korzystania z urządzeń elektronicznych wśród dzieci i młodzieży. 8. Problem spożywania alkoholu przez dzieci i młodzież. 9. Łatwy dostęp do substancji psychoaktywnych.

9. Dostęp do pomocy i wsparcia dla osób uzależnionych oraz doświadczających przemocy.

10. Współpraca międzyinstytucjonalna w zakresie rozwiązywania problemów społecznych mieszkańców.

11. Aktywność władz samorządowych w zakresie kształtowania polityki społecznej.

12. Stosunkowo niski odsetek dorosłych mieszkańców deklarujących doświadczenie oraz stosowanie przemocy.

10. Występujący na terenie Gminy problem prowadzenia pojazdów przez osoby nietrzeźwe.

11. Wysoki odsetek uczniów doświadczających i stosujących przemoc, w tym najczęściej przemoc rówieśniczą.

12. Brak świadomości części mieszkańców na temat negatywnych konsekwencji stosowania przemocy wobec dzieci jako metody wychowawczej.

SZANSE

1. Pozyskanie środków unijnych na rozwój Gminy.

2. Promocja Gminy w całej Polsce.

3. Aktywizacja społeczna mieszkańców, rozwój fizyczny i sportowy.

4. Poszerzenie oferty zajęć pozalekcyjnych dla dzieci i młodzieży.

5. Dostosowanie oferty kształcenia do zapotrzebowania na lokalnym rynku pracy.

6. Zewnętrzne źródła finansowania, między innymi z Unii Europejskiej.

7. Rozwój cywilizacyjny, nowe technologie informatyczne.

8. Polityka senioralna oraz prorodzinna państwa.

9. Rozwój usług społecznych na rzecz osób starszych.

10. Szkolenia i podnoszenie kompetencji kadry działającej w obszarze rozwiązywania problemów społecznych.

11. Rozwiązywanie problemów społecznych mieszkańców we współpracy z organizacjami pozarządowymi.

12. Dostęp mieszkańców do informacji na temat możliwych form pomocy w przypadku problemów uzależnień i przemocy.

ZAGROŻENIA

1. Starzejące się społeczeństwo.

3. Konsekwencje gospodarcze i zdrowotne spowodowane pandemią koronawirusa.

4. Przepisy prawne utrudniające wprowadzania nowych rozwiązań.

5. Wykluczenie cyfrowe części mieszkańców, przede wszystkim osób starszych.

6. Wzrost zapotrzebowania na ośrodki wsparcia oraz zakłady opiekuńczo–lecnicze dla osób starszych i niepełnosprawnych.

7. Zwiększenie się liczby mieszkańców potrzebujących pomocy instytucjonalnej.

8. Narastanie zjawiska wyuczonej bezradności.

9. Zagrożenie izolacją społeczną i samotnością osób starszych.

10. Zwiększenie skali problemu przemocy w stosunku do dzieci.

11. Wzrost problemów opiekuńczo–wychowawczych w rodzinach, zaburzenie więzi rodzinnych.

12. Podejmowanie zachowań ryzykownych przez dzieci i młodzież.

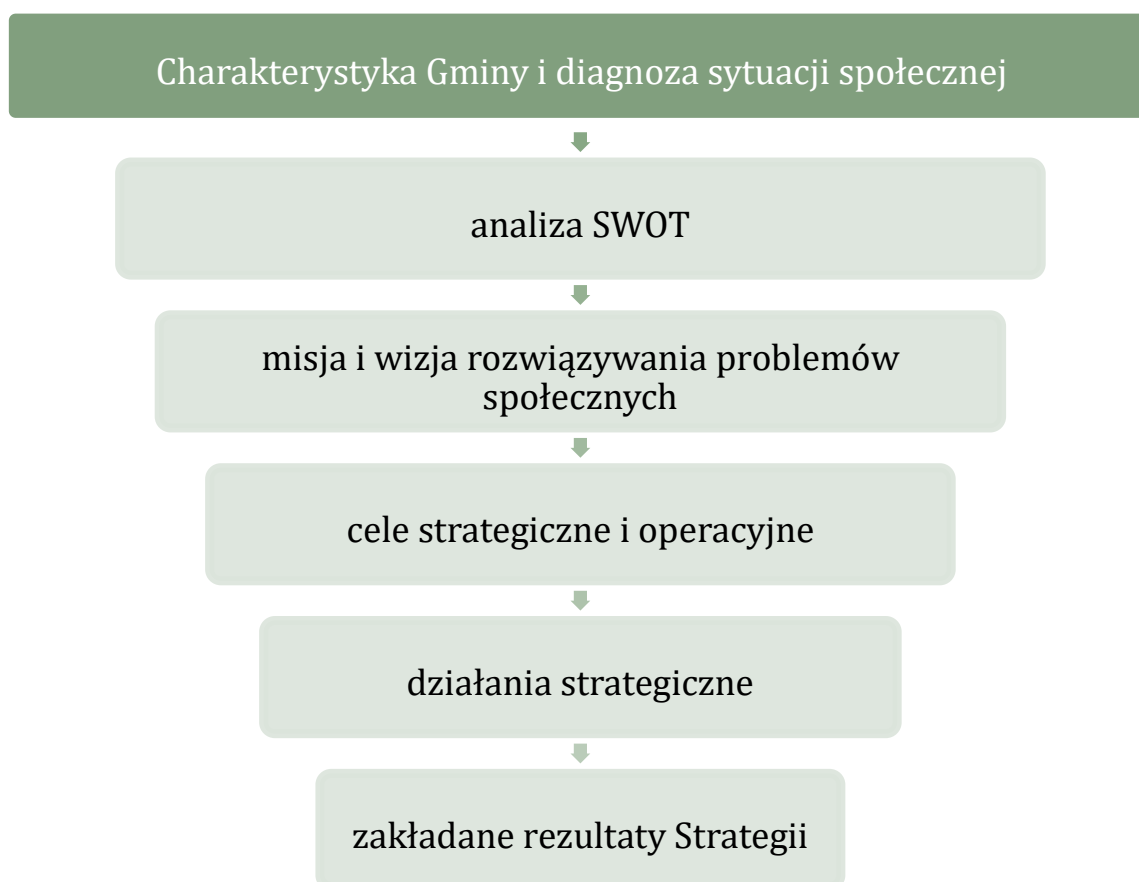
13. Obniżenie się wieku inicjacji alkoholowej wśród dzieci i młodzieży.

13. Skuteczność w rozwiązywaniu problemów społecznych oraz przeciwdziałaniu im dzięki współpracy międzyinstytucjonalnej.

14. Współpraca z innymi społecznościami samorządowymi.

Część programowa Strategii składa się z następujących elementów: misji i wizji rozwiązywania problemów społecznych, celów strategicznych i operacyjnych, zaplanowanych do realizacji działań, zakładanych rezultatów Strategii, sposobów aktualizacji, monitorowania i ewaluacji, ram finansowych oraz przepisów dotyczących wdrażania. Punktem wyjściowym dla przedstawionych w tej części prognoz, jest diagnoza sytuacji społecznej oraz analiza SWOT, będąca skutecznym narzędziem oceny uwarunkowań strategicznych. Przeprowadzona analiza przyniosła informacje niezbędne do podjęcia decyzji planistycznych i sformułowania kierunków rozwiązywania problemów społecznych.

Rysunek 6. Elementy procesu planowania strategicznego

:

Źródło: Opracowanie własne

1. Misja i wizja rozwiązywania problemów społecznych

Wizja Strategii służy do opisu obrazu Gminy w relatywnie odległej przyszłości. Przedstawia stan, który chcemy uzyskać w najbardziej korzystnych warunkach rozwoju. Wyznacza ona określony punkt orientacyjny. **Wizja** rozwiązywania problemów społecznych na terenie Gminy Tomaszów Lubelski została opracowana w oparciu o analizę sytuacji społecznej oraz identyfikację obszarów problemowych w części diagnostycznej. Brzmi ona następująco:

Gmina Tomaszów Lubelski będąca miejscem zwróconym ku potrzebom mieszkańców, dążącym do zapewnienia rodzinom zintegrowanego systemu wsparcia, stwarzającym warunki do rozwoju oraz integracji społecznej osób starszych, niepełnosprawnych, a także wszystkich zagrożonych wykluczeniem społecznym mieszkańców.

Tak sformułowana wizja pozwala na zdefiniowanie **misji**, czyli ogólnego celu, który pokazuje kierunek, w którym Gmina zmierza. Brzmi ona:

Misją Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Tomaszów Lubelski jest zapewnienie mieszkańcom jak najlepszej jakości życia, dostępności do skutecznego oraz kompleksowego wsparcia, a także integrowanie społeczności lokalnej i włączanie grup zagrożonych wykluczeniem do życia społecznego.

2. Cele strategiczne i operacyjne

W oparciu o wnioski wynikające z analizy danych dotyczących poszczególnych dziedzin sformułowano cele strategiczne, których realizacja da możliwość zredukowania niekorzystnych zjawisk społecznych. Dla każdego z celów strategicznych, wyznaczono cele operacyjne, przy których zaprezentowane zostały planowane zadania (kierunki

działań). Przyczynią się one do realizacji celów strategicznych. Określone zostały także podmioty odpowiedzialne, podmioty współpracujące, wskaźniki realizacji zadań, termin realizacji poszczególnych zadań, zakładane rezultaty oraz źródła finansowania

CEL STRATEGICZNY NR 1

Budowanie sprawnego i efektywnego systemu wspierania rodziny.

Cel operacyjny nr 1					
Podniesienie jakości funkcjonowania rodzin oraz wzmocnienie ich kompetencji opiekuńczo-wychowawczych.					
Działania przewidziane do realizacji	Rezultaty	Wskaźniki realizacji działań	Termin realizacji	Podmioty odpowiedzialne i współpracujące	Źródła finansowania
Zintensyfikowanie pracy z rodzinami, w szczególności mającymi trudności opiekuńczo-wychowawcze, poprzez pracę socjalną i pomoc asystenta rodziny.	Poprawa sytuacji rodzin mających trudności opiekuńczo-wychowawcze.	Liczba rodzin objętych wsparciem asystenta rodziny i pogłębioną pracą socjalną z rodziną.	2023–2030	GOPS	Budżet Gminy Budżet Państwa
Udzielanie przez GOPS pomocy rodzinom znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej z systemu pomocy społecznej oraz świadczeń rodzinnych i alimentacyjnych.	Poprawa materialna rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji.	Liczba rodzin korzystających ze świadczeń GOPS.	2023–2030	GOPS	Budżet Gminy Budżet Państwa
Rozpowszechnianie informacji dla rodzin na temat możliwości poradnictwa rodzinnego, psychologicznego i prawnego oraz uzyskania pomocy w przypadku doświadczenia problemów.	Wzrost świadomości mieszkańców na temat możliwości uzyskania wsparcia na terenie Gminy.	Liczba rozpowszechnionych informacji.	2023–2030	GOPS, UG, jednostki oświatowe	Budżet Gminy
Organizowanie warsztatów dla rodziców wzmacniających kompetencje wychowawcze.	Podniesienie kompetencji wychowawczych rodziców z terenu Gminy.	Liczba rodziców biorących udział w warsztatach wzmacniających kompetencje wychowawcze. Liczba zorganizowanych warsztatów.	Rok: 2024, 2026, 2028, 2030	GOPS, UG, jednostki oświatowe	Budżet Gminy

Zabezpieczenie pobytu dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej.	Poprawa sytuacji dzieci znajdujących się w pieczy zastępczej	Liczba dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej.	2023–2030	GOPS, PCPR, Sąd	Budżet Gminy, Budżet Powiatu
Utworzenie publicznego żłobka/klubu dziecięcego.	Zapewnienie opieki dzieciom do lat 3 oraz umożliwienie rodzicom podjęcie zatrudnienia.	Liczba miejsc dostępnych w żłobku/klubie dziecięcym.	2025	UG	Budżet Gminy, Budżet Państwa
Zintegrowanie działań na rzecz rodziny i dziecka, poprzez współpracę międzyinstytucjonalną.	Spójny i efektywny system pomocy rodzinie.	Liczba rodzin i dzieci, którym udzielono pomocy.	2023–2030	GOPS, jednostki oświatowe, placówki wychowawczo-opiekuńcze, placówki ochrony zdrowia, Sąd, KPP, NGO	Brak kosztów
Cel operacyjny nr 2					
Wspomaganie rozwoju dzieci i młodzieży, poprawa ich funkcjonowania społecznego oraz integracja rodzin.					
Działania przewidziane do realizacji	Rezultaty	Wskaźniki realizacji działań	Termin realizacji	Podmioty odpowiedzialne i współpracujące	Źródła finansowania
Monitorowanie sytuacji dzieci z rodzin dysfunkcyjnych poprzez współpracę z jednostkami oświatowymi oraz świetlicami.	Poprawa sytuacji życiowej dzieci z rodzin dysfunkcyjnych poprzez pomoc ze strony jednostek oświatowych oraz świetlic.	Liczba jednostek oświatowych, z którymi podejmowano współpracę w celu monitorowania sytuacji dziecka.	2023–2030	GOPS, jednostki oświatowe, Sąd, placówki ochrony zdrowia	Budżet Gminy, Budżet Państwa,
Kontynuacja funkcjonowania placówki wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży.	Poprawa funkcjonowania społecznego dzieci i młodzieży, a także zagospodarowanie ich czasu wolnego, zapewnienie alternatywnych form spędzania czasu wolnego.	Liczba dzieci i młodzieży uczestniczących w zajęciach placówki wsparcia dziennego.	2023–2030	GOPS, UG	Budżet Gminy, Budżet Państwa, Granty,

Współpraca z jednostkami oświatowymi w celu dostosowywania podejmowanych działań do występujących wśród dzieci, młodzieży oraz ich rodzin problemów.	Poprawa jakości i stopnia dostosowania usług skierowanych do dzieci i młodzieży.	Liczba jednostek z którymi podjęto współpracę.	2023–2030	GOPS, jednostki oświatowe	Bez kosztów
Systematyczne doposażanie jednostek oświatowych w profesjonalny sprzęt.	Wzrost poziomu edukacji w szkołach.	Liczba działań podjętych w celu doposażenia jednostek oświatowych.	2023–2030	UG, jednostki oświatowe	Budżet Gminy, Budżet Państwa
Organizowanie, wspieranie i promocja imprez/wydarzeń adresowanych do rodzin z dziećmi.	Wzrost integracji rodzin z dziećmi.	Liczba zorganizowanych imprez. Liczba uczestników.	2023–2030	UG, GOPS, jednostki oświatowe, GOPS, Biblioteka	Budżet Gminy, Budżet Państwa
Rozwój infrastruktury sportowo–rekreacyjnej.	Zagospodarowanie czasu wolnego dzieciom i młodzieży, podejmowanie alternatywnych form spędzania czasu wolnego przez uczniów.	Liczba dostępnych obiektów sportowo–rekreacyjnych.	2023–2030	UG, MOSiR, jednostki oświatowe, GOK, Biblioteka	Budżet Gminy, Budżet Państwa
Utworzenie mieszkania treningowego lub wspomaganego z przeznaczeniem dla osób opuszczających pieczę zastępczą	Poprawa sytuacji życiowej osób opuszczających pieczę zastępczą	Liczba utworzonych miejsc w mieszkaniu treningowym lub wspomaganym,	2028–2030	UG, GOPS	Budżet Gminy, Budżet Państwa, Środki zewnętrzne

Tworzenie warunków służących zaspokajaniu potrzeb osób starszych i niepełnosprawnych.

Cel operacyjny nr 1					
Poprawa funkcjonowania osób starszych i niepełnosprawnych oraz wzrost ich jakości życia.					
Działania przewidziane do realizacji	Rezultaty	Wskaźniki realizacji działań	Termin realizacji	Podmioty odpowiedzialne i współpracujące	Źródła finansowania
Rozszerzenie współpracy z organizacjami pozarządowymi prowadzącymi działalność na rzecz osób starszych i niepełnosprawnych oraz wspieranie ich działalności.	Zintensyfikowanie działań mających na celu współpracę z NGO.	Liczba działań podjętych we współpracy z organizacjami pozarządowymi.	2023–2030	GOPS, NGO	Budżet Gminy
Rozwijanie działalności środowiskowego domu samopomocy i Klubu Seniora dla osób z terenu Gminy.	Kontynuowanie działalności środowiskowego domu samopomocy i Klubu Seniora.	Liczba uczestników Klubu Seniora, liczba uczestników środowiskowego domu samopomocy.	2023–2030	GOPS, NGO	Budżet Gminy, PFRON, Budżet Powiatu, Budżet Państwa
Udzielanie pomocy materialnej osobom niepełnosprawnym i starszym.	Poprawa warunków bytowych osób niepełnosprawnych i starszych.	Liczba osób objętych pomocą materialną.	2023–2030	GOPS	Budżet Gminy, Budżet Państwa
Podniesienie jakości i dostępności usług opiekuńczych, specjalistycznych usług opiekuńczych.	Poprawa jakości usług opiekuńczych i stopnia ich Rozpowszechnienia.	Liczba osób objętych usługami opiekuńczymi. Liczba zrealizowanych godzin usług opiekuńczych.	2023–2030	GOPS, placówki ochrony zdrowia	Budżet Gminy, Budżet Państwa
Rozszerzenie dostępności usług wsparcia asystenta osoby niepełnosprawnej i usługi opieki wytchnieniowej	Poprawa jakości życia osób z niepełnosprawnościami	Liczba osób objętych wsparciem	2023–2030	GOPS	Budżet Państwa-Fundusz Solidarnościowy
Dostosowywanie infrastruktury Gminnej (punktów handlowych, usługowych, kulturalnych, sportowych itp.) do potrzeb osób niepełnosprawnych.	Zwiększenie możliwości przemieszczania się osób niepełnosprawnych po obiektach infrastruktury Gminnej.	Liczba obiektów infrastruktury Gminnej dostosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych.	Rok: 2026, 2029	UG, jednostki organizacyjne gminy,	Budżet Gminy, PFRON, Budżet Powiatu, Fundusze Europejskie

Propagowanie i organizowanie wolontariatu w odpowiedzi na potrzeby osób starszych, niepełnosprawnych.	Zapewnienie pomocy i towarzystwa osobom starszym i niepełnosprawnym oraz wspieranie ich w codzienności.	Liczba podjętych działań propagujących wolontariat. Liczba osób uczestniczących w wolontariacie.	2023–2030	GOPS, UG, NGO	Budżet Gminy
Zapewnienie miejsc w Domach Pomocy Społecznej.	Poprawa warunków bytowych osób wymagających całodobowej opieki.	Liczba mieszkańców przebywających w Domach Pomocy Społecznej.	2023–2030	GOPS	Budżet Gminy
Prowadzenie i promocja nowoczesnych rozwiązań opieki nad osobami starszymi, niepełnosprawnymi (np. teleopieka).	Poprawa dostępności do nowoczesnych usług opieki dla osób niepełnosprawnych i starszych.	Liczba osób objętych nowoczesnymi rozwiązaniami w zakresie opieki.	2023–2030	GOPS, NGO	Budżet Gminy, Budżet Państwa, PFRON
Cel operacyjny nr 2 Wzrost aktywności i integracji społecznej seniorów oraz osób niepełnosprawnych, a także kształtowanie pozytywnych postaw mieszkańców Gminy wobec osób starszych i niepełnosprawnych.					
Działania przewidziane do realizacji	Rezultaty	Wskaźniki realizacji działań	Termin realizacji	Podmioty odpowiedzialne i współpracujące	Źródła finansowania
Organizacja zajęć: rekreacyjno-sportowych, kulturalnych, promujących zdrowy i aktywny tryb życia oraz edukacyjnych, mających na celu integrację społeczną, a także rozwijanie kompetencji i umiejętności seniorów oraz osób niepełnosprawnych.	Poprawa dostępności do zajęć sportowo-rekreacyjnych i kulturalnych dla seniorów oraz osób niepełnosprawnych, wzrost ich aktywności społecznej oraz umiejętności.	Liczba seniorów oraz osób niepełnosprawnych uczestniczących w zajęciach.	2023–2030	GOPS, UG, NGO, Starostwo Powiatowe	Budżet Gminy, Budżet Powiatu, Fundusze Europejskie
Wspieranie działalności jednostek realizujących działania na rzecz seniorów.	Zagospodarowanie czasu wolnego dla osób starszych oraz ich integracja społ.	Liczba uczestników zajęć organizowanych przez jednostki realizujące działania na rzecz seniorów.	2023–2030	GOPS, UG, Klub Seniora, GOK	Budżet Gminy, Budżet Państwa
Promowanie pozytywnego wizerunku osoby starszej i niepełnosprawnej w społeczności lokalnej.	Zmiana postaw i zachowań środowiska lokalnego wobec seniorów oraz osób niepełnosprawnych.	Liczba podjętych działań promujących.	2023–2030	GOPS, UG, NGO, jednostki oświatowe,	Budżet Gminy, Budżet Państwa, PFRON

Tworzenie warunków do integracji społecznej osób starszych i niepełnosprawnych poprzez realizację projektów socjalnych i programów adresowanych do tych osób.	Zwiększenie realizowanych projektów na rzecz osób starszych oraz niepełnosprawnych.	Liczba zrealizowanych projektów/ programów. Liczba uczestników.	2023–2030	GOPS, UG, NGO, Starostwo Powiatowe, PCPR	Budżet Gminy, Budżet Powiatu, PFRON, Budżet Państwa
Prowadzenie akcji informacyjnych/ warsztatów w zakresie bezpieczeństwa osób starszych.	Wzrost poczucia bezpieczeństwa wśród osób starszych.	Liczba podjętych akcji informacyjnych/ przeprowadzonych warsztatów.	Rok: 2024, 2026, 2028, 2030	GOPS, UG, NGO, KPP, Starostwo Powiatowe, PCPR	Budżet Gminy Budżet Państwa

CEL STRATEGICZNY NR 3

Prowadzenie aktywnej profilaktyki zdrowotnej oraz rozwijanie sieci wsparcia dla osób uzależnionych i ich rodzin.

Cel operacyjny nr 1					
Zwiększenie skuteczności systemu pomocy dla osób uzależnionych oraz ich rodzin.					
Działania przewidziane do realizacji	Rezultaty	Wskaźniki realizacji działań	Termin realizacji	Podmioty odpowiedzialne i współpracujące	Źródła finansowania
Udzielanie pomocy materialnej i niematerialnej rodzinom z problemem uzależnienia.	Poprawa warunków bytowych rodzin z problemem uzależnienia.	Liczba rodzin, którym udzielona została pomoc materialna i niematerialna.	2023–2030	GOPS	Budżet Gminy
Rozwój działalności Punktu Informacyjno-Konsultacyjnego dla osób uzależnionych i ich rodzin.	Dostęp do pomocy i wsparcia rodzin z problemem uzależnienia.	Liczba udzielonych porad. Liczba osób, którym udzielono porad.	2023–2030	Pełnomocnik Wójta Gminy Tomaszów Lubelski ds. profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych GOPS,	Środki pochodzące z opłat za wydawanie zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych
Wspieranie rozwoju grup samopomocowych skierowanych do osób uzależnionych od alkoholu (AA) oraz osób współuzależnionych.	Poszerzona oferta pomocy grup samopomocowych dla osób uzależnionych i ich rodzin.	Liczba osób uczestniczących w grupach samopomocowych.	2023–2030	Pełnomocnik Wójta Gminy Tomaszów Lubelski ds. profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych GOPS, GKRPA, NGO	Budżet Gminy, Środki pochodzące z opłat za wydawanie zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych

Motywowanie osób uzależnionych i współuzależnionych do podjęcia terapii w placówkach leczenia odwykowego typu stacjonarnego i ambulatoryjnego.	Wzrost liczby osób podejmujących terapię w placówkach leczenia odwykowego.	Liczba osób wobec, których podjęte zostały rozmowy motywujące.	2023–2030	GOPS, GKRPA	Środki pochodzące z opłat za wydawanie zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych
Wspieranie placówek leczenia uzależnienia od alkoholu, m.in w zakresie ponadpodstawowych świadczeń terapeutycznych dla osób uzależnionych.	Rozszerzenie zakresu świadczonych usług dla mieszkańców Gminy w placówkach leczenia uzależnień, wzrost skuteczności terapii.	Liczba środków finansowych przekazanych placówkom leczenia uzależnień.	2023–2030	Pełnomocnik Wójta Gminy Tomaszów Lubelski ds. profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych	Środki pochodzące z opłat za wydawanie zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych
Podejmowanie czynności zmierzających do orzeczenia o zastosowaniu wobec osób uzależnionych od alkoholu obowiązku poddania się leczeniu; kierowanie wniosków do biegłych celem wydania opinii w przedmiocie uzależnienia oraz kierowanie wniosków do sądu.	Zwiększenie liczby osób kończących leczenie odwykowe.	Liczba wniosków skierowanych do sądu. Liczba wydanych postanowień i opinii biegłych.	2023–2030	GKRPA	Środki pochodzące z opłat za wydawanie zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych
Rozszerzenie współpracy międzyinstytucjonalnej na rzecz osób uzależnionych od substancji psychoaktywnych i ich rodzin.	Zintegrowany system wspierania osób doświadczających problemu uzależnień.	Liczba osób, którym udzielono pomocy.	2023–2030	Pełnomocnik Wójta Gminy Tomaszów Lubelski ds. profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych GKRPA, GOPS, NGO, KPP, Sąd, PCPR	Brak kosztów
Cel operacyjny nr 2					
Wzrost świadomości dzieci i młodzieży w zakresie zdrowego stylu życia oraz opóźnienie inicjacji alkoholowej.					
Działania przewidziane do realizacji	Rezultaty	Wskaźniki realizacji działań	Termin realizacji	Podmioty odpowiedzialne i współpracujące	Źródła finansowania

Realizacja w szkołach programów profilaktycznych rekomendowanych przez KCPU, ORE, IPIŃ związanych z tematyką uzależnień.	Podniesienie poziomu wiedzy dzieci i młodzieży w zakresie uzależnień, rozwój psychospołeczny uczniów.	Liczba uczestników rekomendowanych programów profilaktyki. Liczba przeprowadzonych programów.	2023–2030	Pełnomocnik Wójta Gminy Tomaszów Lubelski ds. profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, jednostki oświatowe	Środki pochodzące z opłat za wydawanie zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych
Realizacja w szkołach oraz świetlicach warsztatów i innych form edukacyjnych uwzględniających zagadnienia dotyczące uzależnień oraz pozalekcyjnych zajęć z elementami profilaktyki.	Podniesienie poziomu wiedzy dzieci i młodzieży w zakresie uzależnień, rozwój psychospołeczny uczniów.	Liczba uczestników warsztatów i innych form edukacyjnych.	2023–2030	Pełnomocnik Wójta Gminy Tomaszów Lubelski ds. profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, jednostki oświatowe, świetlice	Środki pochodzące z opłat za wydawanie zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych
Organizowanie wypoczynku z programem profilaktycznym dla dzieci z rodzin dotkniętych problemami uzależnień.	Ograniczenie zachowań ryzykownych wśród dzieci i młodzieży.	Liczba dzieci biorących udział w wypoczynku z programem profilaktycznym.	2023–2030	Pełnomocnik Wójta Gminy Tomaszów Lubelski ds. profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, GOPS, GKRPA	Budżet Gminy, Środki pochodzące z opłat za wydawanie zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych
Realizacja warsztatów profilaktycznych dla rodziców dotyczących profilaktyki uzależnień.	Podniesienie poziomu wiedzy rodziców na temat uzależnień.	Liczba rodziców biorących udział w warsztatach profilaktycznych.	2023–2030	Pełnomocnik Wójta Gminy Tomaszów Lubelski ds. profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, GOPS, jednostki oświatowe	Środki pochodzące z opłat za wydawanie zezwoleń na sprzedaż alkoholu
Realizacja szkoleń dla właścicieli punktów sprzedaży napojów alkoholowych i dla sprzedawców dotyczącego konsekwencji prawnych, moralnych i społecznych wynikających z nieodpowiedzialnej sprzedaży alkoholu.	Ograniczenie dostępności alkoholu dla dzieci.	Liczba właścicieli punktów sprzedaży napojów alkoholowych oraz sprzedawców objętych szkoleniami.	2023–2030	Pełnomocnik Wójta Gminy Tomaszów Lubelski ds. profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, GKRPA.	Środki pochodzące z opłat za wydawanie zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych
Cel operacyjny nr 3					

Promowanie właściwych postaw wśród mieszkańców w zakresie używania substancji psychoaktywnych.					
Działania przewidziane do realizacji	Rezultaty	Wskaźniki realizacji działań	Termin realizacji	Podmioty odpowiedzialne i współpracujące	Źródła finansowania
Realizowanie działań profilaktycznych wśród mieszkańców mających na celu uświadomienie konsekwencji spożywania alkoholu, a przede wszystkim: spożywania alkoholu przez kobiety w ciąży oraz prowadzenia pojazdów pod wpływem alkoholu.	Zmniejszenie skali prowadzenia pojazdów przez osoby nietrzeźwe oraz spożywania alkoholu przez kobiety w ciąży.	Liczba zorganizowanych działań profilaktycznych. Liczba uczestników.	2023–2030	Pełnomocnik Wójta Gminy Tomaszów Lubelski ds. profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, GKRPA	Środki pochodzące z opłat za wydawanie zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych
Organizowanie szkoleń dla członków GKRPA i innych grup zawodowych (m.in. pedagogów, nauczycieli, wychowawców, pracowników socjalnych, asystentów rodziny, policjantów) z zakresu profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień.	Wzrost wiedzy specjalistów z zakresu profilaktyki uzależnień, zwiększenie skuteczności oddziaływać profilaktycznych.	Liczba uczestników zorganizowanych szkoleń z zakresu profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień.	2023–2030	Pełnomocnik Wójta Gminy Tomaszów Lubelski ds. profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, GKRPA, GOPS, KPP, jednostki oświatowe	Środki pochodzące z opłat za wydawanie zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych
Udział w ogólnopolskich oraz lokalnych kampaniach i akcjach informacyjno-edukacyjnych, skierowanych do różnych grup odbiorców służących profilaktyce i rozwiązywaniu problemów uzależnień.	Zmiana postaw mieszkańców względem używania substancji psychoaktywnych.	Liczba ogólnopolskich i lokalnych kampanii informacyjno-edukacyjnych.	2023–2030	Pełnomocnik Wójta Gminy Tomaszów Lubelski ds. profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, GKRPA, GOPS, UG, KPP, NGO	Budżet Gminy, Środki pochodzące z opłat za wydawanie zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych

Udzielanie kompleksowej i skutecznej pomocy osobom doznającym przemocy domowej.

Cel operacyjny nr 1					
Rozszerzenie funkcjonującego systemu wsparcia oraz podniesienie dostępności do specjalistycznej pomocy osobom doznającym przemocy.					
Działania przewidziane do realizacji	Rezultaty	Wskaźniki realizacji działań	Termin realizacji	Podmioty odpowiedzialne i współpracujące	Źródła finansowania
Realizowanie planowanych zadań zawartych w Gminnym Programie przeciwdziałania przemocy domowej i ochrony osób doznających przemocy domowej;	Ograniczenie skali przemocy domowej na terenie Gminy.	Liczba zrealizowanych zadań Programu.	2023–2030	Realizatorzy Programu i podmioty współpracujące	Budżet Gminy
Pomoc rodzinom doznającym przemocy w ramach procedury „Niebieskie Karty”.	Spadek liczby rodzin, w których występuje przemoc.	Liczba rodzin objętych procedurą „Niebieskie Karty”. Liczba wszczętych procedur. Liczba zakończonych procedur.	2023–2030	GOPS, GKRPA, KPP, ZI, jednostki oświatowe, placówki ochrony zdrowia, Sąd	Budżet Gminy
Zamieszczanie informacji z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej w lokalnych mediach oraz kolportaż materiałów informacyjnych dotyczących form specjalistycznej pomocy możliwej do uzyskania w sytuacji wystąpienia przemocy domowej.	Zwiększenie dostępu do informacji na temat pomocy z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej.	Liczba działań informacyjnych. Liczba rozpowszechnionych informacji.	2023–2030	GOPS, GKRPA, ZI	Budżet Gminy, Środki pochodzące z opłat za wydawanie zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych
Organizacja szkoleń dla pracowników instytucjonalnych w zakresie przepisów prawa regulujących problematykę przemocy domowej oraz procedury „Niebieskie Karty”.	Poszerzenie wiedzy pracowników instytucji pomocowych z zakresu realizacji procedury „Niebieskie Karty”.	Liczba uczestników szkoleń.	2023–2030	GOPS, GKRPA, ZI, jednostki oświatowe, placówki ochrony zdrowia, Sąd	Budżet Gminy, Środki pochodzące z opłat za wydawanie zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych

Kontynuowanie działalności Punktu Informacyjno-Konsultacyjnego ds. Uzależnień i Przemocy	Poprawa dostępności do wsparcia dla osób doznających i stosujących przemoc.	Liczba udzielonych poradnictwa. Liczba osób doznających przemocy, którym udzielono poradnictwa. Liczba osób stosujących przemoc, którym udzielono poradnictwa	2023–2030	Pełnomocnik Wójta Gminy Tomaszów Lubelski ds. profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych GOPS, ZI,	Środki pochodzące z opłat za wydawanie zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych,
Monitorowanie i diagnozowanie zjawiska przemocy domowej.	Dostosowanie oferty pomocowej do potrzeb mieszkańców i skali problemu.	Liczba działań podjętych w celu diagnozy zjawiska przemocy domowej.	2023–2030	GOPS, GKRPA, ZI, KPP	Budżet Gminy, Środki pochodzące z opłat za wydawanie zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych

Cel operacyjny nr 2

Zwiększenie świadomości mieszkańców w zakresie przemocy domowej oraz wzrost wrażliwości społecznej na jej przejawy.

Działania przewidziane do realizacji	Rezultaty	Wskaźniki realizacji działań	Termin realizacji	Podmioty odpowiedzialne i współpracujące	Źródła finansowania
Prowadzenie działań informacyjno-edukacyjnych dla rodziców w celu podnoszenia ich kompetencji wychowawczych oraz promowania metod wychowawczych bez użycia przemocy.	Poszerzenie kompetencji wychowawczych, wzrost wiedzy rodziców na temat wychowania bez przemocy.	Liczba rodziców uczestniczących w działaniach informacyjno-edukacyjnych, liczba zorganizowanych działań.	2023-2030	Pełnomocnik Wójta Gminy Tomaszów Lubelski ds. profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, GOPS, UG, KPP, GKRPA, ZI jednostki oświatowe	Budżet Gminy, Środki pochodzące z opłat za wydawanie zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych
Upowszechnienie informacji o programach korekcyjno-edukacyjnych i o programach psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc domową.	Kształtowanie i możliwość zmiany postawy osób stosujących przemoc.	Liczba rozpowszechnionych informacji o programach korekcyjno-edukacyjnych.	2023–2030	GOPS, PCPR, KPP, ZI	Budżet Gminy Środki pochodzące z opłat za wydawanie zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych

Udział w ogólnopolskich oraz lokalnych kampaniach społecznych przeciw przemocy domowej.	Wzrost poziomu wiedzy mieszkańców na temat przemocy domowej oraz możliwości pomocy, a także wzrost wrażliwości społeczności lokalnej na jej przejawy.	Liczba działań podjętych w ramach kampanii.	2023–2030	GOPS, GKRPA, ZI, KPP, UG, PCPR, jednostki oświatowe	Budżet Gminy Środki pochodzące z opłat za wydawanie zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych
Realizacja warsztatów dla uczniów dotyczących, przemocy w rodzinie, komunikacji interpersonalnej, umiejętności rozwiązywania konfliktów bez użycia przemocy.	Podniesienie umiejętności psychospołecznych uczniów, wzrost wiedzy dzieci i młodzieży w zakresie przemocy.	Liczba uczniów biorących udział w warsztatach, liczba zorganizowanych warsztatów.	2023–2030	Pełnomocnik Wójta Gminy Tomaszów Lubelski ds. profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, ZI, jednostki oświatowe	Budżet Gminy, Środki pochodzące z opłat za wydawanie zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych

CEL STRATEGICZNY NR 5

Podejmowanie działań zmierzających do aktywizacji osób pozostających bez pracy.

Cel operacyjny nr 1					
Wspieranie zatrudnienia i reintegracji osób bezrobotnych, w tym zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym.					
Działania przewidziane do realizacji	Rezultaty	Wskaźniki realizacji działań	Termin realizacji	Podmioty odpowiedzialne i współpracujące	Źródła finansowania
Stała współpraca z Powiatowym Urzędem Pracy i innymi instytucjami rynku pracy w zakresie: poradnictwa zawodowego, organizacji szkoleń podnoszących kwalifikacje zawodowe osób bezrobotnych oraz zwiększających szanse na podjęcie zatrudnienia.	Zmniejszenie liczby osób bezrobotnych w Gminie . Podniesienie kwalifikacji zawodowych	Liczba osób biorących udział w szkoleniach. W oferowanych formach aktywizacji mających na celu wzrost kompetencji zawodowych/ kwalifikacji	2023–2030	GOPS, PUP	Budżet Gminy, Budżet Państwa, Fundusze Europejskie

Współpraca z Powiatowym Urzędem Pracy w zakresie: organizowania prac interwencyjnych, robót publicznych oraz prac społecznie użytecznych dla osób bezrobotnych.	Wzrost liczby bezrobotnych mieszkańców Tomaszów Lubelski biorących udział w pracach interwencyjnych, robotach publicznych i pracach społecznie użytecznych.	Liczba osób biorących udział w pracach interwencyjnych, robotach publicznych oraz pracach społecznie użytecznych.	2023–2030	GOPS, PUP, UG,	Budżet Gminy, Budżet Państwa
Prowadzenie działalności informacyjnej w zakresie dostępnych form wsparcia i aktywizacji osób bezrobotnych.	Wzrost wiedzy wśród osób bezrobotnych na temat dostępnych form wsparcia.	Liczba podjętych działań informacyjnych.	2023–2030	GOPS, PUP, UG	Budżet Gminy
Wykorzystanie w pracy socjalnej kontraktów socjalnych służących aktywizacji zawodowej i zwiększenia szans na podjęcie zatrudnienia, szczególnie osób długotrwale bezrobotnych.	Zwiększenie liczby kontraktów socjalnych w aktywizacji zawodowej osób bezrobotnych.	Liczba beneficjentów pomocy społecznej, z którymi zostały zawarte kontrakty socjalne.	2023–2030	GOPS, PUP	Budżet Gminy
Kontynuowanie działalności funkcjonującego w Gminie Klubu Integracji Społecznej.	Rozwój aktywizacji społeczno-zawodowej uczestników KIS.	Liczba uczestników działań KIS.	2023–2030	KIS, UG, PUP	Budżet Gminy

Ograniczenie marginalizacji społecznej osób zagrożonych ubóstwem.

Cel operacyjny nr 1					
Poprawa sytuacji życiowej osób i rodzin, żyjących w niewystarczających warunkach materialnych i socjalnych.					
Działania przewidziane do realizacji	Rezultaty	Wskaźniki realizacji działań	Termin realizacji	Podmioty odpowiedzialne i współpracujące	Źródła finansowania
Zapewnienie dostępu do świadczeń pomocy społecznej w celu umożliwienia zaspokojenia przez osoby i rodziny podstawowych potrzeb bytowych z uwzględnieniem współpracy w rozwiązywaniu trudnej sytuacji życiowej.	Zaspokojenie podstawowych potrzeb bytowych mieszkańców Gminy.	Liczba osób/rodzin objętych pomocą materialną.	2023–2030	GOPS	Budżet Gminy, Budżet Państwa
Udzielanie pomocy w zakresie dożywiania ,tj.: w formie zasiłków na zakup żywności oraz w formie pomocy niepieniężnej – posiłku w szkole i miejscu zamieszkania.	Zwiększenie dostępności do pomocy w zakresie dożywiania.	Liczba osób, którym udzielono pomocy w formie zasiłku. Liczba osób, którym udzielono pomocy w formie posiłku.	2023–2030	GOPS, jednostki oświatowe	Budżet Gminy, Budżet Państwa
Udzielanie uczniom pomocy w formie stypendiów i zasiłków szkolnych.	Poprawa funkcjonowania dzieci z rodzin o ograniczonych środkach materialnych.	Liczba uczniów, którym została udzielona pomoc w formie stypendiów i zasiłków szkolnych.	2023–2030	GOPS	Budżet Gminy, Budżet Państwa
Realizacja działań mających na celu wyrównywanie szans edukacyjnych dla dzieci i młodzieży z rodzin dotkniętych lub zagrożonych problemem ubóstwa.	Zniwelowanie nierówności edukacyjnych dzieci i młodzieży z rodzin zagrożonych ubóstwem.	Liczba dzieci i młodzieży objętych działaniami mającymi na celu wyrównywanie szans edukacyjnych.	2023–2030	GOPS, UG, jednostki oświatowe	Budżet Gminy, Budżet Państwa
Tworzenie warunków do powstawania nowych organizacji pozarządowych działających na rzecz polityki społecznej.	Zapewnienie kompleksowego wsparcia osobom potrzebującym oraz wzrost aktywności obywatelskiej.	Liczba funkcjonujących organizacji pozarządowych.	2023–2030	UG, GOPS	Budżet Gminy, Budżet Państwa, Fundusze Europejskie

CEL STRATEGICZNY NR 7

Poprawa dobrostanu psychicznego mieszkańców.

Cel operacyjny nr 1					
Zwiększenie świadomości społecznej na temat zdrowia psychicznego oraz zapewnienie dostępności do pomocy osób z zaburzeniami psychicznymi.					
Działania przewidziane do realizacji	Rezultaty	Wskaźniki realizacji działań	Termin realizacji	Podmioty odpowiedzialne i współpracujące	Źródła finansowania
Prowadzenie działań informacyjno-edukacyjnych o dostępnych formach pomocy dla osób mających problemy w zakresie zdrowia psychicznego.	Zwiększenie świadomości mieszkańców w zakresie zdrowia psychicznego i osób zgłaszających się po pomoc.	Liczba przeprowadzonych działań.	2023–2030	GOPS, UG, placówki ochrony zdrowia, Starostwo Powiatowe, PCPR	Budżet Gminy, Budżet Powiatu
Prowadzenie kampanii profilaktycznych, wykładów, spotkań ze specjalistami na temat zdrowia psychicznego oraz higieny psychicznej.	Zwiększanie świadomości społecznej na temat zdrowia psychicznego oraz higieny psychicznej.	Liczba przeprowadzonych kampanii/ wykładów/ spotkań.	Rok: 2025, 2027, 2029	GOPS, UG, placówki ochrony zdrowia	Budżet Gminy
Wczesna profilaktyka szkolna dotycząca kwestii zdrowia psychicznego – prowadzenie programów profilaktycznych dotyczących zdrowia psychicznego.	Zmniejszenie liczby dzieci i młodzieży mających problemy w zakresie zdrowia psychicznego.	Liczba przeprowadzonych programów/ warsztatów. Liczba uczestników.	2024–2030	UG, jednostki oświatowe, placówki ochrony zdrowia, PPP, OIK	Budżet Gminy, Budżet Powiatu
Udzielanie pomocy psychologiczno-pedagogicznej dzieciom i młodzieży.	Poprawa dobrostanu psychicznego dzieci i młodzieży.	Liczba osób, którym udzielono pomocy psychologiczno-pedagogicznej.	2024–2030	GOPS, jednostki oświatowe, PPP, OIK	Budżet Gminy, Budżet Powiatu
Przeprowadzenie warsztatów dla uczniów dotyczących systemu poradnictwa i pomocy w stanach kryzysu psychicznego.	Wzrost poczucia bezpieczeństwa w zakresie zdrowia psychicznego wśród uczniów.	Liczba uczestników warsztatów.	Rok: 2023–2030	GOPS, UG, jednostki oświatowe, Starostwo Powiatowe	Budżet Gminy, Budżet Powiatu

Współpraca z PCPR oraz PUP w zakresie aktywizacji społecznej i zawodowej osób z zaburzeniami psychicznymi.	Poprawa funkcjonowania osób z zaburzeniami psychicznymi.	Liczba działań podjętych we współpracy z PCPR oraz PUP.	2023–2030	GOPS, PCPR, PUP	Budżet Gminy, Budżet Państwa
Realizacja działań skierowanych do mieszkańców Gminy w zakresie interwencji kryzysowej.	Poprawa funkcjonowania osób potrzebujących interwencji kryzysowej.	Liczba podjętych działań w zakresie interwencji kryzysowej.	2023–2030	Starostwo Powiatowe, placówki ochrony zdrowia	Budżet Gminy, Budżet Powiatu

3. Ramy finansowe Strategii

Potrzeba określenia ram finansowych Strategii rozwiązywania problemów społecznych wynika z treści art. 16b. ust 2 ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (t.j. Dz. U. z 2023r. poz. 901 z późn. zm.). Jednym z warunków realizacji wskazanych celów w Strategii rozwiązywania problemów społecznych jest jej finansowanie.

Podstawowym źródłem finansowania powyższej Strategii będą środki pochodzące z budżetu Gminy Tomaszów Lubelski. Zaplanowane zadania w niniejszej Strategii będą finansowane także przez:

- budżet Wojewody,
- budżet Samorządu Województwa,
- Fundusz Pracy,
- projekty konkursowe w ramach środków z Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej
- środki z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych,
- środki Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego,
- środki finansowe pozyskiwane przez organizacje pozarządowe,
- środki własne podmiotów uczestniczących w realizacji Strategii.

Ramy finansowe Strategii uzależnione są od możliwości finansowych Gminy. Realizacja poszczególnych celów i zadań wymienionych w Strategii uzależniona będzie od

środków posiadanych przez Gminę Tomaszów Lubelski oraz pozyskanych ze źródeł zewnętrznych.

Prognozy wykorzystane do sporządzenia ram finansowych Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Tomaszów Lubelski przyjęto w oparciu o procentową strukturę wydatków socjalnych w latach 2018–2019, która została opracowana na podstawie oceny zasobów pomocy społecznej. Prognoza uwzględnia także ryzyka finansowe tj. zmianę przepisów, wzrost wydatków, inflację.

W prognozie na lata 2021–2030 zastosowano średnią wzrostu 2,5% w skali roku wydatków na pomoc społeczną przewidywanego na podstawie danych Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Gminie Tomaszów Lubelski.

Tabela 32. Ramy finansowe Strategii

LP.	Rok	Wysokość środków finansowych w zakresie pomocy społecznej (dział 852) i pozostałych zadań w zakresie polityki społecznej (dział 853)
1	2021	2366133,00
2	2022	3522006,00
LP	Rok	Prognoza wydatków finansowych w zakresie pomocy społecznej (dział 852) i pozostałych zadań w zakresie polityki społecznej (dział 853)
1	2023	
2	2024	
3	2025	
4	2026	
5	2027	
6	2028	
7	2029	
8	2030	

LP	Rok	Wysokość środków finansowych w zakresie przeciwdziałania alkoholizmowi i narkomanii (dział 851: 85153 przeciwdziałanie narkomani, 85154 przeciwdziałanie alkoholizmowi)
1	2021	117673
2	2022	98663

LP	Rok	Prognoza wydatków finansowych w zakresie przeciwdziałania alkoholizmowi i narkomanii (dział 851: 85153 przeciwdziałanie narkomani, 85154 przeciwdziałanie alkoholizmowi)
1	2023	
2	2024	
3	2025	
4	2026	
5	2027	
6	2028	
7	2029	
8	2030	

LP	Rok	Wysokość środków finansowych w zakresie edukacyjnej opieki wychowawczej (dział 854) i rodziny (dział 855)
1	2021	
2	2022	

LP	Rok	Prognoza wydatków finansowych w zakresie edukacyjnej opieki wychowawczej (dział 854) i rodziny (dział 855)
1	2023	
2	2024	
3	2025	
4	2026	

5	2027	
6	2028	
7	2029	
8	2030	

Źródło: opracowanie własne

4. System wdrażania Strategii

Realizacja Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Tomaszów Lubelski to wprowadzenie w życie zintegrowanego modelu polityki społecznej. Z uwagi na fakt, że opracowana Strategia jest dokumentem długookresowym i zawiera podstawowe cele perspektywiczne, musi być poddana okresowej weryfikacji, a także niezbędnym zmianom.

Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Tomaszów Lubelski zawiera zadania, które stanowią wyzwania dla całej społeczności lokalnej i wszystkich instytucji publicznych oraz niepublicznych, które działają na polu polityki społecznej w Gminie. Taka zasada partnerstwa i współpracy jest jednym z fundamentalnych elementów polityki strukturalnej Unii Europejskiej. Jednak wdrażanie Strategii, zawierającej zadania będące w kompetencjach wielu lokalnych i ponadlokalnych instytucji, organizacji i środowisk, wymaga ścisłej koordynacji, a także współpracy pomiędzy zainteresowanymi stronami. Stąd też efektywność realizacji zadań wyodrębnionych w Strategii, w dużej mierze zależała będzie od instytucji zarządzającej jej wdrażaniem – Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Gminie Tomaszów Lubelski.

Realizacja Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2023–2030 obejmować będzie pięć etapów, przedstawionych w poniższej tabeli.

Etap	Wyszczególnienie	Termin realizacji
Etap I	Podjęcie uchwały przez Radę Gminy Tomaszów Lubelski o przyjęciu do realizacji „Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2023–2030”.	I-II kwartał 2024 r.
Etap II	Koordynacja realizacji działań objętych Strategią.	II kwartał 2024 r. – IV kwartał 2030 r.
Etap III	Monitoring i ewaluacja Strategii.	Na koniec 2024, 2027, 2030 roku.
Etap IV	Uzupełnianie Strategii o nowe zadania i programy.	Sukcesywnie w okresie wdrażania Strategii czyli od III kwartału 2024 r. do IV kwartału 2030 r.
Etap V	Podsumowanie i ocena Strategii.	IV kwartał 2030 r.

Źródło: opracowanie własne

5. System aktualizacji Strategii

Strategia jest dokumentem „żywym” i wprowadzanie zmian w jej zapisach jest nie tylko możliwe, ale w niektórych sytuacjach wręcz konieczne, to jednak należy pamiętać, że zmiany te nie powinny dotyczyć zasadniczych kierunków Strategii. Przeglądy strategiczne powinny być realizowane cyklicznie. Mogą pojawić się nowe wyzwania dla polityki lokalnej. Najlepszą metodą na wprowadzenie zmian w dokumencie Strategii jest jej weryfikacja w społecznym procesie zbliżonym do tego, który towarzyszył tworzeniu Strategii. Kierownik GOPS przy wyborze zadań do realizacji będzie brać pod uwagę zarówno nowe oczekiwania społeczności lokalnej i określonych grup społecznych, jak również zmieniające się czynniki środowiska zewnętrznego oraz możliwości pozyskiwania środków zewnętrznych. Dlatego podczas aktualizacji dokumentu Strategii powinno się uwzględniać nie tylko istniejące zapisy Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Tomaszów Lubelski, ale również nowe, nie ujęte w niej zadania,

których w obecnym czasie uczestnicy nie byli w stanie przewidzieć. Bezpośrednim koordynatorem jest Kierownik Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Gminie Tomaszów Lubelski. Zadaniem koordynatora jest ciągły nadzór nad pracami GOPS w zakresie wdrażania i aktualizacji Strategii.

6. Komunikacja społeczna i promocja Strategii

W celu sprawnego funkcjonowania Strategii należy umożliwić społeczności lokalnej udział w procesie jej tworzenia i realizacji. Partnerzy mają możliwość zgłoszenia zmian w treści Strategii w zakresie wymagającym ich współpracy. Władze samorządowe w trakcie wdrażania Strategii muszą znaleźć skuteczną metodę przekazywania informacji do otoczenia. Powinny także zwrócić baczną uwagę na sprawny system przyjmowania informacji z otoczenia, od partnerów społecznych.

Władze samorządowe muszą kontaktować się z jednej strony z otoczeniem wewnętrznym, obejmującym pracowników, którzy uczestniczą bezpośrednio w administrowaniu Gminy (ich wiedza, motywacja, umiejętności praktyczne, kompetencje interpersonalne,) lecz także technologie i zasoby organizacji.

Z drugiej strony muszą również komunikować się z otoczeniem zewnętrznym obejmującym: ogół mieszkańców Tomaszów Lubelski, grupy, organizacje, stowarzyszenia, instytucje czy przedsiębiorstwa.

Otoczenie zewnętrzne dalsze to natomiast otoczenie Gminy, jako wspólnoty terytorialnej: sąsiednie gminy, struktury powiatowe, wojewódzkie i ogólnopolskie.

Obszarami działań w zakresie komunikacji społecznej to:

- możliwość wnioskowania zmian zapisów Strategii przed jej uchwaleniem;
- informacja o postępach wdrażania Strategii;
- współpraca z mediami – podawanie informacji o wdrażanych projektach w mediach lokalnych;
- informacje zamieszczane na stronach internetowych.

Promocja Strategii ma na celu stanowienie i utrzymywanie wzajemnej współpracy między samorządem a społeczeństwem. Informowanie oraz promocja odbywać się będzie poprzez podawanie w prasie lokalnej oraz w Internecie danych na temat zaangażowania

7. Monitoring

Proces monitoringu Strategii będzie służył identyfikacji osiągniętych rezultatów oraz porównaniu ich zgodności z założeniami. Będzie on polegał na gromadzeniu i opracowywaniu informacji i danych zebranych od wszystkich podmiotów zaangażowanych w realizację działań strategicznych. Punktem odniesienia będą przede wszystkim wskaźniki określone w Strategii odnoszące się do poszczególnych zadań. Dla oceny zmian zachodzących w wybranych, niemożliwych do opisu za pomocą wskaźników bazowych obszarach, służyć będą wskaźniki kontekstowe (pokazujące dane zjawisko w szerszym kontekście, zwykle w odniesieniu do dłuższych okresów czasu). Dane do pomiaru wskaźników pozyskiwane będą z: danych statystycznych GUS, jednostek organizacyjnych UG, KPP, PUP, ze sprawozdań GOPS, GKRPA, sprawozdań z realizacji gminnych programów i projektów oraz od organizacji pozarządowych. Monitorowanie umożliwi bieżącą ocenę realizacji zaplanowanych kierunków działań lub też pozwoli na modyfikację i dokonywanie korekt w przypadku istotnych zmian społecznych, które mogą zaistnieć w wyniku, np. zmiany regulacji prawnych lub nasilenia niektórych problemów społecznych. Informacja nt. realizacji Strategii przygotowywana będzie przez GOPS i zawarta w składanych sprawozdaniach obejmujących okres 3 lat, opracowanych odpowiednio w latach 2024, 2027 i 2030 (sprawozdanie z 2030 roku będzie miało charakter końcowego raportu). Wnioski z monitoringu będą stanowić jeden z elementów aktualizacji Strategii.

8. Ewaluacja

Końcowa ewaluacja Strategii posłuży samorządowi Gminy Tomaszów Lubelski w ocenie realnej sytuacji i stanu rozwiązywania problemów społecznych w Gminie, a także będzie pomocnym narzędziem pomagającym w podejmowaniu właściwych decyzji

dotyczących kształtu polityki i pomocy społecznej Gminy w kolejnych latach. Wskaźniki realizacji działań, czyli policzalne zmienne podlegające obserwacji i ocenie, wskazane zostały w dokumencie strategicznym przy poszczególnych zadaniach/działaniach. Zostały one określone w oparciu o przewidywane rezultaty zadań/działania. Wskaźniki realizacji działań, jak i ramy finansowe zostały zaplanowane w oparciu o szacunkowe przewidywane dane, zaplanowane do osiągnięcia w całym czasookresie realizacji działań. Zostały one szczegółowo przedstawione w oparciu o aktualny stan faktyczny.

W ramach końcowej ewaluacji Strategii zostanie przygotowany raport zawierający dane liczbowe, ukazujący kumulatywne osiągnięcie założonych wartości wskaźników realizacji działań ustalonych do każdego działania/zadania. Końcowa ewaluacja Strategii pozwoli ocenić w jakim stopniu założone wartości w zestawieniu kumulatywnym, kilkuletnim będą zrealizowane oraz ukaże realne nakłady finansowe, a w efekcie końcowym pozwoli odpowiedzieć na pytanie, czy założone kierunki działań były odpowiednio zaplanowane.

9. Wnioski i podsumowanie

Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Tomaszów Lubelski jest dostosowana do zidentyfikowanych w procesie badawczym potrzeb społecznych. Planowane sposoby ich zaspokajania są kontynuacją istniejącego systemu wsparcia i tworzą możliwość jego uzupełnienia o nowe rozwiązania.

W związku z powyższym, z jednej strony Strategia proponuje zmianę stosowanych metod tak, by chronić przed zagrożeniami społecznymi, z drugiej zaś wskazuje na konieczność przejścia do prewencji trudnych sytuacji życiowych, tak aby nie dopuścić do ich wystąpienia lub maksymalnie skrócić czas ich trwania. Cele strategiczne i cele operacyjne sformułowane zostały w oparciu o analizę systemu pomocy społecznej, sytuacji rodzin, profilaktyki uzależnień, problemu przemocy w rodzinie, sytuacji seniorów i osób niepełnosprawnych, systemu ochrony zdrowia psychicznego, problemu ubóstwa i wykluczenia społecznego oraz problemu bezrobocia.

Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych zakłada rozszerzenie i pogłębienie form pracy socjalnej, szeroką współpracę z różnymi instytucjami i organizacjami pozarządowymi działającymi w obszarze polityki społecznej. W myśl

ustawy o pomocy społecznej, podejmowane działania powinny doprowadzić, w miarę możliwości, do życiowego usamodzielnienia się objętych nią osób i rodzin oraz do ich integracji ze środowiskiem. W ramach wypracowanej Strategii przyjmuje się podejście nastawione przede wszystkim na: wzmocnienie postaw aktywnych, wdrożenie modelu pomocy zintegrowanej, partnerskich działań instytucji i organizacji pozarządowych w stworzeniu lokalnego systemu rozwiązywania problemów społecznych. Analiza problemów społecznych będących przedmiotem niniejszej Strategii zwraca również uwagę na tzw. nowe ryzyka socjalne, czyli trudne sytuacje, nie tylko materialne, które pojawiły się w efekcie zmian zwłaszcza demograficznych.

Zapisy zawarte w Strategii realizowane będą zgodnie z wytyczonymi działaniami, ale w skali i harmonogramie zależnych od możliwości finansowych. Strategia będzie podlegała okresowym weryfikacjom i niezbędnym modyfikacjom związanym ze zmieniającą się rzeczywistością społeczno-ekonomiczną, zidentyfikowanymi potrzebami mieszkańców Tomaszów Lubelski i przepisami prawa. Wielość i różnorodność potrzeb społecznych, przy istniejących ograniczeniach budżetowych, oznacza potrzebę zwiększenia efektywności pomocy społecznej poprzez racjonalne określanie wydatków, maksymalne wykorzystanie istniejącego potencjału oraz stosowanie rozwiązań o charakterze bardziej systemowym niż akcyjnym.

Realizacja Strategii powinna przyczynić się do dobrej jakości życia mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci, młodzieży, osób starszych oraz grup osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym. Należy zaznaczyć, że zadania z zakresu szeroko rozumianej polityki społecznej realizowane są za pomocą wszelkich dostępnych kompetencji i możliwości Gminy, natomiast Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych jest wyborem priorytetowych obszarów i kierunków działań, które uznane zostały za kluczowe, a więc umożliwiające najskuteczniejsze i najbardziej efektywne osiągnięcie założonych rezultatów.

V. Bibliografia

---

1. Diagnoza problemów społecznych na terenie Gminy Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2020 roku.
2. Gminny Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych na rok 2023-2026.
3. <https://bdl.stat.gov.pl>
4. <https://poradnik.ngo.pl>
5. <https://spis.ngo.pl>
6. <https://www.oke.poznan.pl>
7. <https://www.polskawliczbach.pl>
8. <https://www.112pila.pl>
9. Kinney J., Leaton G., Zrozumieć alkohol, Warszawa 1996 r.
10. Kwaśniewski J., Rola diagnozy w rozwiązywaniu problemów społecznych. [w:] Badania problemów społecznych 2, pod red. J. Kwaśniewskiego, Prace Katedry Socjologii Norm, Dewiacji i Kontroli Społecznej IPSIR UW, T. VIII, Warszawa: IPSIR UW, 2006.
11. Ocena Zasobów Pomocy Społecznej za 2020, 2021 i 2022 rok.
12. Oniszczyk J. , Współczesne państwo w teorii i praktyce. Wybrane elementy, Oficyna Wydawnicza SGH Warszawa, 2011.
13. Program współpracy Roczny Program współpracy Gminy Tomaszów Lubelski z organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na rok 2022.
14. Raport o stanie Gminy Tomaszów Lubelski 2021.
15. R. W. Gryffin , Podstawy zarządzania organizacjami, Warszawa: PWN, 2004..
16. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 901 z późn, zm.).
17. www.psychiatriapolska.pl
18. Yaziji M., Doh J., Organizacje pozarządowe a korporacje., PWN, 2011.

VI. Spis tabel, rysunków i wykresów

1. Spis tabel

<i>Tabela 1. Etapy opracowania Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych.....</i>	<i>8</i>
<i>Tabela 2. Liczba rodzin i liczba osób w rodzinach korzystających z pomocy społecznej.....</i>	<i>37</i>
<i>Tabela 3. Liczba osób, którym udzielono pomocy w formie świadczeń pieniężnych i niepieniężnych w latach 2020-2022.....</i>	<i>38</i>
<i>Tabela 4. Główne świadczenia wypłacone w ramach zadań własnych w latach 2020-2022 (GOPS w Tomaszowie Lubelskim).....</i>	<i>38</i>
<i>Tabela 5. Liczba osób objętych świadczeniami GOPS wg przyczyn ich udzielenia w latach 2020 - 2022.....</i>	<i>39</i>
<i>Tabela 6. Usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi w latach 2020-2022.....</i>	<i>40</i>
<i>Tabela 7. Zasiłek rodzinny w latach 2020-2022.....</i>	<i>43</i>
<i>Tabela 8. Świadczenia z funduszu alimentacyjnego w latach 2020-2022.....</i>	<i>44</i>
<i>Tabela 9. Świadczenie wychowawcze „500+”.....</i>	<i>45</i>
<i>Tabela 10. Świadczenia opiekuńcze w latach 2020-2022 roku.....</i>	<i>45</i>
<i>Tabela 11. Liczba przyznanych stypendiów i zasiłków szkolnych wraz z kwotą świadczeń.....</i>	<i>47</i>
<i>Tabela 12. Liczba rodzin korzystająca z pomocy GOPS w Tomaszowie Lubelskim z powodu występowania bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych w latach 2020-2022 (Sprawozdania z działalności GOPS).....</i>	<i>53</i>
<i>Tabela 13. Liczba rodzin objętych pomocą asystenta rodziny w GOPS w Tomaszowie Lubelskim w latach 2020-2022.....</i>	<i>55</i>
<i>Tabela 14. Wydatki ogółem poniesione na wspieranie pieczy zastępczej oraz liczba dzieci z terenu gminy Tomaszów Lubelski przebywających w pieczy zastępczej.....</i>	<i>55</i>
<i>Tabela 15. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego wśród pracowników instytucjonalnych z Gminy Tomaszów Lubelski w 2020 roku dotyczące funkcjonowania rodzin.....</i>	<i>56</i>
<i>Tabela 16. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego wśród dorosłych mieszkańców w Gminie Tomaszów Lubelski w 2020 roku dotyczące wsparcia rodziny.....</i>	<i>58</i>
<i>Tabela 17. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego wśród pracowników instytucjonalnych w 2020 roku dotyczące osób niepełnosprawnych.....</i>	<i>62</i>
<i>Tabela 18. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego wśród dorosłych mieszkańców w Gminie Tomaszów Lubelski w 2020 roku dotyczące funkcjonowania osób niepełnosprawnych.....</i>	<i>63</i>
<i>Tabela 19. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2020 roku wśród dorosłych mieszkańców Tomaszów Lubelski dotyczące uzależnień.....</i>	<i>68</i>
<i>Tabela 20. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2020 roku wśród uczniów z Gminy Tomaszów Lubelski dotyczące uzależnień.....</i>	<i>70</i>
<i>Tabela 21. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2020 roku wśród pracowników instytucjonalnych dotyczące uzależnień.....</i>	<i>71</i>
<i>Tabela 22. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2020 roku wśród pedagogów i nauczycieli dotyczące problemu uzależnień behawioralnych wśród uczniów.....</i>	<i>71</i>
<i>Tabela 23. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2020 roku wśród dorosłych mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski dotyczące przemocy.....</i>	<i>76</i>
<i>Tabela 24. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2020 roku wśród uczniów z Tomaszów Lubelski dotyczące przemocy i cyberprzemocy.....</i>	<i>77</i>

Tabela 25. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2020 roku wśród pracowników instytucjonalnych z Gminy Tomaszów Lubelski dotyczące przemocy domowej	78
Tabela 26. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2020 roku wśród pedagogów i nauczycieli dotyczące przemocy domowej oraz przemocy rówieśniczej wśród dzieci i młodzieży	79
Tabela 27. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego wśród pracowników instytucjonalnych w 2020 roku dotyczące osób starszych.....	81
Tabela 28. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego wśród dorosłych mieszkańców Tomaszów Lubelski w 2020 roku dotyczące osób starszych.....	82
Tabela 29. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego wśród pracowników instytucjonalnych w Gminie Tomaszów Lubelski w 2020 roku dotyczące osób bezrobotnych	84
Tabela 30. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego wśród dorosłych mieszkańców Tomaszów Lubelski w 2020 roku dotyczące rynku pracy.....	84
Tabela 31. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2020 roku wśród dorosłych mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski dotyczące ubóstwa i wykluczenia społecznego	88
Tabela 32. Ramy finansowe Strategii.....	111
Tabela 33. Harmonogram wdrażania Strategii	114

2. Spis rysunków

Rysunek 1. Informacje dotyczące próby badawczej	10
Rysunek 2. Schematyczna mapa województwa lubelskiego.....	19
Rysunek 3. Mapa Gminy Tomaszów Lubelski.....	20
Rysunek 4. Pomoc dla osób dotkniętych uzależnieniem.....	67
Rysunek 5. Możliwości uzyskania wsparcia w przypadku doświadczania przemocy domowej.....	74
Rysunek 6. Elementy procesu planowania strategicznego.....	93

3. Spis wykresów

Wykres 1. Liczba mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski w latach 1995 - 2021	21
Wykres 2. Liczba kobiet i mężczyzn zamieszkujących Gminę Tomaszów Lubelski	22
Wykres 3. Piramida wieku mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski (2021).....	23
Wykres 4. Przeciętne wynagrodzenie w gminie Tomaszów Lubelski na przestrzeni lat 2002–2021 w porównaniu do województwa lubelskiego i całej Polski.....	24
Wykres 5. Stopa bezrobocia w gminie Tomaszów Lubelski na przestrzeni lat 2004–2021 w porównaniu do województwa lubelskiego i całej Polski (stan na koniec roku, w procentach)	25
Wykres 6. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON w latach 2009–2021	26
Wykres 7. Rodzaj prowadzonej działalności osób fizycznych w (stan na koniec 2021 roku)	27
Wykres 8. Liczba podmiotów zarejestrowanych na terenie Gminy Tomaszów Lubelski według klas wielkości (stan na koniec 2021 roku).....	27
Wykres 9. Ludność Gminy Tomaszów Lubelski według wykształcenia.....	29
Wykres 10. Szkoły podstawowe w Gminie Tomaszów Lubelski (Źródło: GUS, 31.XII.2021)	30
Wykres 11. Przestępstwa stwierdzone (oszacowane) w Gminie Tomaszów Lubelski na 1000 mieszkańców (stan na 31.12.2021).....	32